T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARINA YÖNELİK ETNOGRAFİK ÇALIŞMA: BURSA ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Rozerin YURDAKUL

BURSA- 2025

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARINA YÖNELİK ETNOGRAFİK ÇALIŞMA: BURSA ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Rozerin YURDAKUL

Danışman:
Doç. Dr. Mustafa Berkay AYDIN

BURSA- 2025

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Rozerin Yurdakul

Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim/Anasanat Dalı: Sosyoloji

Bilim/Sanat Dalı : Sosyoloji

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : ……+……..

Mezuniyet Tarihi : ……/……./20....

Tez Danışman(lar)ı : Doç. Dr. Mustafa Berkay AYDIN

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarına Yönelik Etnografik Çalışma: Bursa Örneği

Bu çalışma, Türkiye'de uzun yıllardır yapısal bir sorun olarak varlığını sürdüren mevsimlik tarım işçiliğini, çalışma ve yaşam koşullarını Bursa ili Yenişehir ilçesi örneğinde saha temelli etnografik bir yaklaşımla incelemektedir. Araştırma, mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik göstergelerin ötesinde, sosyo-kültürel dışlanmışlıkla da şekillenen çok katmanlı yaşam pratiklerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Yenişehir ilçesinde otuz sekiz işçiyle derinlemesine görüşmeler yapılmış, çadır ve tarla alanlarında katılımcı gözlem gerçekleştirilmiştir. İşçiler tarım sektöründe önemli bir rol oynamalarına rağmen, bu emekçi gruba yönelik akademik çalışmalar çoğunlukla nicel verilerle sınırlı kalmaktadır. Özellikle, mevsimlik tarım işçilerinin günlük yaşam pratiklerini, sosyal ilişkilerini ve deneyimlerini anlamaya yönelik etnografik araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir, dolayısıyla araştırmanın özgün katkısı, mevsimlik tarım işçileriyle ilgili mevcut literatürdeki "günlük yaşam deneyimleri" ve "çalışma koşulları" üzerine etnografik bir bakış açısıyla yeterince odaklanılmamış olan bir eksikliği gidermesidir. Çalışmanın sonucunda, işçilerin düşük ücret, uzun çalışma saatleri, sosyal güvencesizlik, sağlıksız konaklama koşulları ve çocuk işçiliği gibi çok yönlü yapısal sorunlarla mücadele ettiği, ayrıca kadınların çifte emek yükü altında kaldığı ve aracılık sisteminin (dayıbaşılık) işçilerin güvencesizliğini artırdığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, tarım işçilerinin insan onuruna yaraşmayan koşullarda çalıştığını ortaya koyarken, sosyal politika yapıcıları için de alana yönelik bütüncül müdahale ihtiyacını vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kırsal Yoksulluk, Mevsimlik Tarım, Mevsimlik Tarım İşçiliği

ABSTRACT

Name and Surname : **Rozerin Yurdakul**

University : **Bursa Uludag University**

Institution : **Social Science Institution**

Field : **Sociology**

Branch : **Sociology**

Degree Awarded : **Master**

Page Number : **…..+…..**

Degree Date : **…../…../20….**

Supervisor/s : **Doç. Dr. Mustafa Berkay AYDIN**

Ethnographıc Study On The Workıng Condıtıons Of Seasonal Agrıcultural Workers: The Case Of Bursa

This study examines seasonal agricultural labor, which has been a structural problem in Turkey for many years, and the working and living conditions of seasonal agricultural workers in the district of Yenişehir in the province of Bursa, using a field-based ethnographic approach. The research aims to make visible the multi-layered life practices of seasonal agricultural workers, which are shaped not only by economic indicators but also by socio-cultural exclusion. Within the scope of the study, in-depth interviews were conducted with thirty-eight workers in the Yenişehir district, and participant observation was carried out in tent and field areas. Despite the significant role these workers play in the agricultural sector, academic studies on this labor group are largely limited to quantitative data. In particular, there is a notable lack of ethnographic research aimed at understanding the daily life practices, social relationships, and experiences of seasonal agricultural workers. Therefore, the original contribution of this study is to address a gap in the existing literature on seasonal agricultural workers, which has not sufficiently focused on their "daily life experiences" and "working conditions" from an ethnographic perspective. The study found that workers struggle with multifaceted structural problems such as low wages, long working hours, lack of social security, unhealthy living conditions, and child labor, while women bear a double burden of labor and the intermediary system (dayıbaşılık) increases workers' insecurity. These findings reveal that agricultural workers are employed under conditions that are incompatible with human dignity, while also emphasizing the need for comprehensive intervention in the field for social policy makers.

Keywords: Migration, Rural Poverty, Seasonal Agriculture, Seasonal Agricultural Labor.

ÖNSÖZ

Bu meşakkatli süreçte her anlamda desteğini benden esirgemeyen, süreç boyunca bakış açısı, enerjisiyle her daim motivasyonumu ve sürece olan inancımı diri tutan, paylaştığı bilgilerle yoluma ışık tutan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa Berkay Aydın'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevgili aileme maddi ve manevi desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Bana her koşulda zaman ayıran sorularıma sıkılmadan cevap veren, beni her zaman cesaretlendiren ve desteklemekten vazgeçmeyen adama; Akın Can Başarır'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... İV
ABSTRACT V
ÖNSÖZ ..... Vİ
İÇİNDEKİLER ..... Vİİ
KISALTMALAR DİZİNİ ..... İX
TABLOLAR DİZİNİ X
ŞEKİLLER DİZİNİ X
GİRİŞ 1
ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ 5
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ 7
SINIRLILIKLAR 9
1. TARIM 10
1.1. MEVSİMLİK GÖÇ VE KIRSAL YOKSULLUK İLİŞKİSİ 13
1.1.1 Mevsimlik Tarım İşçiliği 18
1.1.2 Dünyada Mevsimlik Tarım İşçiliği 20
1.1.3 Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği 22
1.1.4 Dayıbaşı, elçi, aracı kavramı 26
2. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER 29
2.1. T.C. Anayasası 29
2.1.1. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu 30
2.1.2. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 30
2.1.3. 4857 Sayılı İş Kanunu 30
2.1.4. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 31
2.1.5. 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu 31
2.1.6. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği 31
2.1.7. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği 32
2.1.8. Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Konulu 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi 32
2.1.9. Millî Eğitim Bakanlığının 2016/5 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Konulu Genelgesi 32

2.2. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR....36
3. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARI ÜZERİNE BURSADA BİR ALAN ARAŞTIRMASI....49
ARAŞTIRMA YAPILAN BÖLGENİN GENEL NİTELİKLERİ....49
YENİŞEHİR İLÇESİNİN ARAŞTIRMADAKİ ÖNEMİ....50
ETNOGRAFİK GÖZLEMİN VE DİL FAKTÖRÜNÜN VERİ TOPLAMA SÜRECİNE KATKISI....51
3.1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI....53
3.1.1. Aracılık -dayıbaşı- elçilik faaliyetlerine ilişkin bulgular....56
3.1.2. Tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarına ilişkin bulgular....58
3.1.3. İnsana yaraşır temel yaşam koşullarının yokluğu....60
3.1.4. İçme suyunun kirli ve yetersiz olması....70
3.1.5. Uzun çalışma süreleri....72
3.1.6. "Tarımda kadın emeği" temasına ilişkin bulgular....73
3.1.7. Eğitimin sekteye uğraması ve çocuk işçi problemine ilişkin bulgular....78
SONUÇ VE ÖNERİLER....83
KAYNAKÇA:....90
EKLER....101

KISALTMALAR DİZİNİ

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

METİP Projesi: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı

GMT: Göçebe Mevsimlik Tarım

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

BAĞKUR: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu

BM: Birleşmiş Milletler

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

MİGA: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

UNFPA: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri 54

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Aracılar, işveren ile işçi arasında önemli bir köprü görevi görmektedir. 27
Şekil 2. Mevsimlik tarım işçileri görüşmelerinde ön plana çıkan temalar 55
Şekil 3. Tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarında ön plana çıkan ortak temalar 58
Şekil 4. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarında karşılaştıkları potansiyel risklere ilişkin ortak temalar..... 66
Şekil 5. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarını değerlendirirken kadın işçiler ile erkek işçiler arasında öne çıkan temalar ve aralarındaki etkileşim..... 75
Şekil 6. Mevsimlik gezici kadın işçilerle yapılan etnografik görüşmeler sonucunda ortaya çıkan önemli temalar. 77
Şekil 7. Eğitimin sekteye uğraması durumuna ilişkin ön plana çıkan temalar 78
Şekil 8. Bu çalışma kapsamında ön plana çıkan temalar ve görüşmecilerin ortak ifadeleri, ... 82

GİRİŞ

Tarımsal üretim açısından Türkiye'nin tarımsal işgücünün büyük bir kısmı mevsimlik gezici tarım işçilerinden sağlanmaktadır.[1] Tarım işçiliği herhangi bir vasıf veya nitelik gerektirmediğinden dolayı ucuz işgücü kategorisinde bulunmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarına yakından baktığımızda temel insani şartlardan uzak, ekonomik göstergelerin ötesinde, asgari yaşam tarzının altında yaşamlarını idame ettirmeye çalışan temsili kırılgan gruplardır. Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşullarının iyileştirilmesine yönelik gerçekçi uygulanabilir adımların atılması ve değişen dönüşen dünya da bu dezavantajlı grubun toplumsal hayata aktif katılımının teşvik edilmesi, temel insani haklar çerçevesinde barınma ve yerleşim yerlerine yönelik çeşitli önerilerin geliştirilmesi kritik bir adımdır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı ortak başat sorunlar arasında sağlık, eğitim, barınma, ulaşım, işsizlik ve nöbetleşe yoksulluktan söz edebiliriz.

Ekonomik bağlamda bakıldığında kırsal alandan kentsel alana aile ekonomisine katkıda bulunmak ve iş bulma amacıyla bulunduğu yerden ayrılan ve dolayısıyla ciddi bir göç sürecinin yaşanmakta olduğunu söyleyebilmekteyiz. İnsanların içinde bulundukları dezavantajlı yaşam ve çalışma şartlarından uzaklaşmak istemesi ve bunu kent hayatına dâhil olarak iyileştirme inancı söz konusudur. Bir yandan hızlıca küreselleşen dünya, diğer yandan çeşitli politikaların sözde iyileştirme önerileri, zorlu yaşam şartlarının katlanmasına neden olmaktadır.

Ayrıca kötü koşulları ve nöbetleşe yoksulluğu iyileştirmek bir yana, her geçen gün bu zorlu şartların hem günlük hayata yansıması hem de çalışma hayatını olumsuz anlamda derinden etkilemesi bütün bunların yetersiz kaldığı ve etkili olmadığı anlamına gelmektedir.[2] İnsanlar içinde bulunduğu kötü yaşam koşullarını geride bırakmak için göç sürecine ailesi ile beraber dâhil olmaktadır.

---

[1] Mücahit Yıldırım, Okan Karakoyun, Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği,2023, 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 61-81. (Araştırma Makalesi)

[2] Meryem Koray, Büyüyen yoksulluk-yoksunluk sorunu ve sosyal hakların sınırları, İstanbul üniversitesi: siyasal bilgiler fakültesi dergisi No: 42,2010.

Yaşam alanlarının ve barınma koşullarının uygunsuzluğu, yetersiz ve dengesiz beslenme, ulaşımda meydana gelen kaza ve yaralanmalar, üreme sağlığı sorunları, konaklama alanlarının aşırı sıcak ve soğuk olması, sağlık hizmetlerine erişememe nedeniyle çeşitli hastalıkların ortaya çıkması vb. sorunlar mevsimlik tarım işçilerinin saptanan sorunları arasındadır.[3]

Ulusal ve uluslararası kaynaklarda alanla yapılan araştırmalar bu sorunların üzerine yoğunlaşıp çeşitli iyileştirici öneriler ve çözümler üretmeye odaklanmışlardır. Tarım işçileri geçici ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışıp günlük hayatlarını idame ettirmeye çalışırlarken aynı zamanda aile hanesine maddi destek sağlamak için çocuklar da erken yaşta çalışma sürecine katılmak zorunda bırakılmaktadır. İş sürecinin ezici şartlarına dâhil olan çocuk işçiler erken yaşta sorumluluk almakta ve hasat dönemindeyken devam eden eğitim hayatlarından kopmaktadırlar. Dolayısıyla bunun sonucunda eğitimsiz bir nesil yetişmekte olup temel insani haklardan mahrum bireyler yetişmektedir. Tarlada çalışmayacak kadar küçük çocuklar ise gün içinde çadırda kalıp konakladıkları çadırdaki işlerden sorumludurlar.

Tarım işçilerinin gündelik ve çalışma yaşamları son derece sağlıksız koşullar altında geçmektedir. Kendi imkânlarıyla oluşturdukları derme çatma tuvaletler, içinde yaşadıkları çadırların mahremiyet olgusuna uygun olmaması gibi birçok faktör ve bunun yanında genç yaşlı, kadın erkek, çoluk çocuk fark etmeksizin bir arada yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bütün bu ezici şartlar altında mevsimlik tarım işçileri sağlıksız içme suyu kullanımından kaynaklanan çeşitli sağlık problemleri, tedavi imkânlarından faydalanamamak vb. koşullar kötü sonuçlara yol açmaktadır. Tarım alanlarında çalışanların çoğunun ana dilinin Kürtçe olan vatandaşlardan oluşması ve diğer etnik kökenli gruplarla beraber zamanla Suriyeli işçilerin ve diğer göçmen grupların alanda var olması çeşitli etnik çatışmaları beraberinde getirmiştir bu çatışmalar özellikle dil farklılığından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla tarım sektörünün farklı etnik grupları içermesi ve zaman içerisinde bu grupların çeşitlenmesi sonucu bu sektör heterojen bir grup halini almıştır.

[3] Enver Bulut, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği,2013, Yüksek Lisans Tezi.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarına yönelik etnografik çalışma: Bursa ili Mevsimlik Tarım işçileri Örneği" Ele alınan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, mevsimlik tarım işçiliği ve tarihine değinilmektedir aynı zamanda kırsal yoksulluk ve mevsimlik göç bağlamından hareket edilerek, mevsimlik göçlerin ve işçiliğin tanımları, türleri, ölçütleri ele alınarak kırsal yoksulluğa ilişkin kuramsal yaklaşımlar ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Ayrıca dünyada ve Türkiye'de geçmişten günümüze mevsimlik tarım işçiliğinin tarihsel arka planı incelenmektedir. Öte yandan kötü yaşam koşulları, yoksulluk ve geçici istihdam ilişkisinden hareketle nöbetleşe yoksulluk ve mevsimlik göç ilişkisine ek olarak kırsal yoksulluk üzerinde durularak mevsimlik gezici/ geçici tarım işçiliği tanımları olmakla beraber; buna bağlı etkileyen faktörler ile evrensel- ulusal ölçekte kırsal nöbetleşe yoksulluğun ve kötü yaşam koşullarının toplum sağlığının üzerindeki ezici etkilerinin görünümlerine değinilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Tarım işçilerini kapsayan yasal düzenlemeler ve uygulamalar, mevsimlik tarım işçilerinin yıl boyunca göç ettikleri yerlere dair çalışma rotalarını gösteren göç haritası, bunlara ek olarak mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarında yaşadıkları temel sorunlar ortaya çıkarılmıştır.

Üçüncü bölüm ise; yapılan saha çalışmasına ayrılmıştır, araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlar sunulmuştur. Çalışmanın bulgularından hareketle mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-kültürel demografik, eğitim, ekonomik özeliklerine ek olarak kötü çalışma ilişkilerinden yola çıkarak çalışma ve yaşam koşullarından kaynaklanan problemler ve bunun sonucunda tarım işçilerinin beklentileri ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen veriler kapsamında sonuç ve öneriler sunulmuştur. Araştırma Bursa ili Yenişehir ilçesindeki mevsimlik tarım işçilerini kapsamaktadır.

Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Geçim kaynaklarının tarıma bağlı olduğu toplumlarda toprak mülküne sahip olmayan insanlar, geçimlerini sağlayabilmek için bulundukları yerlerden, tarımsal üretimin aktif yapıldığı bölgelere göç etmektedirler. Her yıl geçim kaynağı arayışı gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak insanlar aileleri ile beraber ya da bireysel olarak göç süresine dahil olmaktadır.

Ekonomik bağlamda bakıldığında kırsal alandan kentsel alana aile ekonomisine katkıda bulunmak ve iş bulma amacıyla bulunduğu yerden ayrılan ve dolayısıyla ciddi bir göç sürecinin yaşanmakta olduğunu söyleyebilmekteyiz. İnsanların içinde bulundukları dezavantajlı yaşam ve çalışma şartlarından uzaklaşmak istemesi ve bunu kent hayatına dâhil olarak iyileştirme inancı söz konusudur. Ayrıca kırsalın iticiliği ve kentin çekici faktörleri de bu süreci etkileyen çeşitli dinamikler arasındadır.

Bir yandan hızlıca küreselleşen dünya, diğer yandan çeşitli politikaların iyileştirme önerileri, zorlu yaşam şartlarının katlanmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca kötü koşullara ek olarak nöbetleşe yoksulluğu iyileştirmek bir yana, her geçen gün bu zorlu şartların hem günlük hayata yansıması hem de çalışma hayatını olumsuz anlamda derinden etkilemesi, bütün bunların yetersiz kaldığı ve etkili olmadığı anlamına gelmektedir. 'Yoksulluk, sadece ekonomik verilere dayandırılmamakta aynı şekilde, fiziksel, sosyal ve kültürel gereksinimlerinin de karşılanamaması durumu olarak da değerlendirilmektedir'.[4] İnsanlar içinde bulunduğu kötü yaşam koşullarını geride bırakmak için göç sürecine ailesi ile beraber dâhil olmaktadır. Kötü yaşam koşulları, İşsizlik, Yoksulluk bir ülkenin gelişmişlik seviyesi ile yakından ilişkili olduğu gibi temel insani haklara verilen önemi de göstermektedir.[5]

[4] Arzu Yıldırım, "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi, 1 (1),*2019, s. 15-33.

[5] İlker Manav, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliğini önlemeye Yönelik Politikaların Sosyal Adalet Açısından İşlevselliği, *Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*-Araştırma Makalesi, Cilt-Sayı: 17(3), 2024, ss: 644-666.

Küresel ve ulusal bağlamda bakıldığında gittikçe artan bir küreselleşme ve çeşitli iyileştirici ekonomi politikalarının yaygın olarak kullanılması evrensel ölçekte birçok konu da değişimlere ve dönüşümlere yol açmıştır. Yaşanan bu gözle görülür etkiler kırsal alanları da derinden etkilemektedir. Dolayısıyla üretim biçimlerini ve üretim ilişkilerini de değiştirmeye, dönüştürmeye başlamıştır. Bu etkilere ulusal ölçekte bakıldığında Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin kırsal kesimlerinde konaklayan ve günlük hayatını tarımsal faaliyetlerle idame eden küçük aileler bu değişim ve dönüşümlerden olumsuz yönden etkilenen temsili gruplar arasındadır. Bu gruplar çeşitli faktörlerden etkilenmekle beraber zaman içerisinde göç sürecine dâhil olmaları mevsimlik tarım işçisi konumuna gelmelerine neden olmuştur.

Çalışmanın Amacı ve önemi

Bu araştırmada Bursa örneğinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan bireylerin ve işçi ailelerin yaşam, çalışma koşullarını ve bu süreci deneyimleyen mevsimlik işçilerin tecrübesine başvurularak, tarım işçilerinin öncesinde ve sonrasında yaşadıkları, çalıştıkları koşullar neticesinde verdikleri tepkilerin ve bu tepkiler sonucu taleplerinin neler olduğudur. Temel amaç: Mevsimlik tarım işçilerinin çalışacakları bölgeye gelmeden önce bu kararı neden ve nasıl aldığı, bu süreçte yaşadığı çeşitli zorlukların neler olduğu sorularına cevap bulmaktır, ayrıca karşılaştıkları zorlu koşulların gündelik hayat pratiklerini ne denli etkilediği araştırılması amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın hedef kitlesi, zor çalışma ve yaşam şartlarının ezici etkileri altında hayatlarını idame ettirmeye çalışan dezavantajlı grup olarak tanımlanan mevsimlik tarım işçileridir. Mevsimlik tarım işçilerinin içinde bulundukları zor şartları tespit etmek ve bu zorlukları göz önünde bulundurmak öncelikli amaçlar arasındadır. Bu sebeple daha görünür hale gelen sorunlara yönelik çözüm önerileri üretmek konunun ehemmiyetini göstermektedir. Birbirine etki eden ve aynı zamanda birbirine bağlı olan barınma, beslenme, eğitim, sağlık, ulaşım ve çalışma koşulları ile yaşadıkları sorunlara yönelik yasal düzenlemelerin yetersiz ve bazı durumlarda hiç işlememesi durumunu ortaya koymak ve bunlara yönelik iyileştirici politikalar yürütmek önemli bir konudur. Çalışmanın temel amacı ise; zor şartlar ve sağlıksız ortamlar altında yaşamlarını sürdürmeye çalışan mevsimlik tarım işçilerinin üzerindeki kırsal yoksulluğun ezici

etkilerini ortaya çıkarmak aynı zamanda kırsal kalkınmayı desteklemek, fırsat eşitliğini ve temel insan haklarının göz önüne alınarak uygun çalışma ve yaşam şartlarını sağlamaya yönelik çözüm önerilerini sunmaktır.

Bu çalışmada mevsimlik tarım işçiliği yapan, işçi ailelerin ve erken yaşta çalışma sürecine dâhil olan çocuk işçilerin, barınma ve çalışma sürecinde karşılaştıkları sorunlar, sosyolojik bir perspektifle ortaya koyulması, etnografik ve teorik bir model geliştirilmesi planlanmıştır.

Hedef çalışmada, sosyolojik gözlem ve derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır, mevsimlik tarım işçileri ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşme, incelenen konuyla ilgili araştırmacı ve özne arasında sözlü iletişime dayalı bir veri toplama tekniğidir.[6]

Derinlemesine görüşme araştırmacının katılımcılar ile karmaşık konuları ele almasının en etkili yollarından birisidir. Katılımcıların duygularını ve deneyimlerini, günlük yaşam pratiklerini derinlemesine anlamayı sağlar. Dolayısıyla detaylı veri toplama ve sosyo-kültürel bağlamı anlamak açısından derinlemesine görüşmeler önemlidir ve bu bağlamda elde edilen kapsamlı veriler araştırmanın geçerliliğini artırmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerin İhmal edilen bir grup olarak var olması ve bu dezavantajlı temsili gruba yönelik çalışmanın akışını oluşturan ve çalışma sonunda cevaplanması planlanmış açık uçlu araştırma soruları şunlardır.

Mevsimlik tarım işçilerinin temel problemleri nelerdir?

Tarım işçilerinin bölgeyi seçme sebepleri ile orada yıllarca kalma sebepleri arasında bir ilişki var mıdır?

Tarım işçisi olarak gelen işçi aileler, nasıl yaşam koşullarında barınmaktadır?

Mevsimlik tarım işçisi olarak özellikle çocuklar ve kadınlar sosyal hayatlarında yahut aile içinde ne gibi zorluklar yaşamaktadır?

Güvenlik açısından ne gibi problemler yaşamaktadırlar?

Mevsimlik tarım işçiliği süresinin uzunluğu, çalışan bireylerin ve çocuk işçilerin aktif eğitim dönemini ve sosyal hayatları hakkındaki kararını ne denli etkilemektedir?

Hedef sorulara yönelik alınmış cevaplar neticesinde iyileştirici adımları ve fırsat eşitliğini arttırmak üzere tarım işçilerinin bireysel ihtiyaçlarını saptayarak ilgili çalışmalara faydalı

[6] Fatih Uslu, Erdi Demir, Nitel bir veri toplama tekniği: Derinlemesine görüşme , Hacettepe üniversitesi edebiyat fakültesi dergisi,2023-40(1),289-299.

olacağı düşünülmektedir, dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları çeşitli dinamiklerle birlikte ele alınmış olup mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin öznel deneyimleri sunulmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışma, mevsimlik tarım işçilerinin öznel deneyimlerini anlamak ve çeşitli iyileştirici stratejiler geliştirmek açısından önemli olup ilgili literatüre katkısının olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme, etnografik gözlem sonucunda elde edilmiş saha notları, fotoğraflamayla elde edilen görsel verilerin analiz edilmesi ve katılımcı gözlem kullanılmıştır.

Etnografi kavramı aslında "insan, betimleme ve tasvir etme" kelimelerinden türemekle beraber, ortak kültür örüntülerine sahip bir grubun davranışlarını, düşüncelerini, deneyimlerini, kültürel öge, pratik ve kodlarını yorumlayan ve çeşitli veri toplama yöntemlerine başvuran, sonucunda büyük portreler çizen bir araştırma desenidir.[7]

Başka bir ifadeyle bir toplum ve kültürün gündelik yaşamına doğrudan dahil olunarak gerçekleştirilen bir öğrenme girişimidir.[8]

Bu durum etnografik gözlem yönteminin temel ilkelerinden biri olan 'katılımcı gözlem' anlayışını güçlendirmekle beraber, araştırmacının saha içinde yaşanan sosyal ve kültürel süreçleri daha derin ve bütüncül şekilde inceleyebilmesini mümkün kılmıştır.

Araştırmada nitel veri toplama araçlarından derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme, incelenen konuyla ilgili araştırmacı ve özne arasında sözlü iletişime dayalı bir veri toplama tekniğidir. Derinlemesine görüşme araştırmacının katılımcılar ile karmaşık konuları ele almasının en etkili yollarından birisidir.[9] Katılımcıların duygularını ve deneyimlerini derinlemesine anlamayı sağlar.

[7] Etnografi, etno (insan) ve grafi (betimleme, tasvir etme) kelimelerinden türemektedir.

[8] Mehmet Can Çarpar "Sosyolojide iki niteliksel desen: fenomenolojik ve etnografik araştırma", "Two qualıtatıve desıgn ın socıology: phenomenologıcal and etnographıc research" doı: 10.30520/tjsosci.750923, Cilt:4, Sayı:8 /2020.

[9] Fatih Uslu, Erdi Demir, Nitel bir veri toplama tekniği: Derinlemesine görüşme, Hacettepe üniversitesi edebiyat fakültesi dergisi,2023-40(1),289-299.

Tarım işçileriyle görüşmeler gerçekleşmeden önce katılımcı onam formu bilgisi alanda katılımcılarla paylaşılarak, araştırmanın konusu, amacı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Aynı zamanda işçilerin istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri konusunda da güvence verilmiştir. Etik Kurul İzin Raporu (Ek-1) Bursa Uludağ Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan alınmıştır.

Araştırmacı işçilerin günlük yaşam faaliyetlerine dahil olarak katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeler aracılığıyla verileri toplamıştır.

Bu doğrultuda incelemelerde ve gözlemlerde bulunmak amacıyla tarım işçilerinin faaliyetlerini yürüttükleri yerleşim alanlarına gidilmiştir, çadırlarda konaklayanların ve tarlalarda çalışanların çoğunluğu Kürt kökenli mevsimlik tarım işçileridir.

Araştırmacı Kürtçe dilini iyi derece bildiği için çapa ve hasat döneminde özelikle Şanlıurfa, Diyarbakır, Gaziantep, Adıyaman, Yozgat ve Mardin'den gelen Kürt kökenli işçilerle derinlemesine görüşmeler yaparken karşılıklı güven ilişkisi ve samimiyeti çok etkili şekilde kullanabilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen verilerden hareketle ulaşılan sonuçlar çapa ve hasat döneminde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin sorulan sorulara verdikleri cevapların doğru olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Bu şekilde mevsimlik tarım işçileri ve aileleri monoton bir soru-cevaptan ziyade, yaşadıkları sorunları ve deneyimlerini doğal bir akış içinde anlatma fırsatı yakalamışlardır. Dolayısıyla detaylı veri toplama ve sosyo-kültürel bağlamı anlamak açısından derinlemesine görüşmeler önemlidir. Bu bağlamda elde edilen kapsamlı veriler araştırmanın geçerliliğini artırmaktadır. Tarım işçileri görüşmelerinde elde edilen veriler, tematik analizi yöntemi ve MAXQDA programı yardımıyla analiz edilip yorumlanmıştır.

Veri toplama yöntemi kapsamında başta derinlemesine görüşme olmak üzere, ses kaydı, görüntü kaydı, sosyolojik gözlem yöntemi kullanılmış olup ayrıca araştırmanın katılımcı yaklaşımı kapsamında açık uçlu, sözlü görüşme soruları yer almıştır.

Yenişehir ilçesinde mevsimlik tarım işçiliği yapan kişiler ile 2024 yılında toplamda 38 kişi ile görüşme yapılmıştır.[10]

[10] Görüşme sorularını görmek için Ek-2'e bakınız.

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın ana kapsamı mevsimlik tarım işçilerinin, sosyo-kültürel, ekonomik, yapıları ile birlikte barınma, çalışma ve göç sürecinde yaşadıkları sorunları ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmanın verileri 5 Haziran -28 Eylül 2024 tarihlerinde Bursa ilinin Yenişehir ilçesi ile sınırlıdır. Saha çalışması tarım işçilerinin yoğun çalıştığı döneme denk getirilmiştir ve alan çalışması haziran-Eylül ayları ile sınırlı kalmıştır.

Alan çalışması için ise mevsimlik tarım işçileri ve aileleri ile beraber 38 mülakat ve odak grup görüşmesi yapılmıştır görüşmeler yüz yüze gerçekleşmiştir. Yenişehir ilçesi çapa ve hasat dönemlerinde Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Muş ve Suriye, Gaziantep, Yozgat gibi farklı yerlerden çok işçi geldiğinden dolayı mevsimlik tarım işçileri iller bazında heterojen bir yapı oluşturmaktadırlar, dolayısıyla saha çalışması Yenişehir ilçesi ile sınırlı tutulmuştur.

Sınırlamalara ek olarak; çalışmada yapılan etnografik mülakatlar, mevsimlik tarım işçilerinin yoğunluk durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin mevsimlik tarım işçileriyle tarlada görüşmeler yapıldığı gibi iş dönüşünde çadır alanlarında da görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte tarım işçilerinin, tarım işçiliğindeki öznel deneyimleri ve konuya olan ilgileri de görüşme süresinde etkili olmaktadır. Görüşmeler 45 dk-1,5 saat sürmüştür.

Araştırmanın saha çalışması kapsamında Bursa'daki mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve barınma koşulları ele alınmıştır. Çalışma alanı olarak özellikle Bursa ilinin seçilme nedenlerinin başında; ekonomisinde tarım ve tarıma dayalı sanayinin önemli bir paya sahip olmasıdır ayrıca Bursa Yenişehir ilçesi, mevsimlik tarım işçilerinin istihdam edilmesinde ve tarımın sürdürebilirliği konusunda ülkemizde önemli bir paya sahiptir.

Sahada yapılan araştırmalar ve gözlemler sonucu Bursa'daki mevsimlik tarım işçilerinin de sahip oldukları barınma koşullarının standartların altında kaldığını söylemek mümkündür. Bursa'ya göç eden mevsimlik tarım işçilerinin diğer yörelerde olduğu gibi, sosyo-ekonomik koşullar ve diğer çeşitli nedenler ile daimî yaşam alanlarından dönemsel olarak ayrılmaktadır. Bütün bunlarla beraber tarım işçilerinin görüşmelere gönüllü katıldıkları ve katılımcıların sorulara doğru yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

1. TARIM

Tarım, gelişmekte olan ülkelerde genellikle ana gelir kaynağıdır. Tarım sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın ana motoru olabilmekle beraber yoksulluğu azaltmaya yardımcı olmaktadır dolayısıyla tarım sektörü, dünya nüfusunun ihtiyaç duyduğu gıdanın üretimini sağlar, aynı zamanda gıda güvenliğini sağlamak ve dünya çapında beslenme sorunlarını çözmek için kritik bir sektördür.[11]

Tarımın gelişmesi insanlık tarihi boyunca birçok konuda toplumları kalkındırıp geliştirmiştir bu sayede farklı besin değerlerine sahip ürünlerin daha yaygın bir şekilde üretilmesini ve tüketilmesini sağlamıştır, dolayısıyla bu durum da dünya genelinde insanların daha dengeli bir şekilde beslenmelerine katkıda bulunur.[12]

Tarım hem Türkiye'de hem de dünyada büyük bir stratejik öneme sahiptir. Ekonomik büyüme, istihdam, gıda güvenliği, çevre koruma ve sağlıklı yaşam gibi pek çok alanı etkileyen tarım, yalnızca bir üretim faaliyeti değil, toplumların sürdürülebilir kalkınmasının temel unsurlarından biridir. Tarımın gelecekteki başarısı, sürdürülebilir üretim tekniklerinin yaygınlaştırılmasına, çevresel faktörlere duyarlı olmasına ve teknolojinin etkili bir şekilde kullanılmasına bağlıdır.

Tarım, bir ülkenin insanlarının geçimini sağlayabilmesi, ulusal gelir ve iş imkânlarına katkı sunması, diğer sektörlere ham madde ve sermaye temin etmesi, ihracata hem doğrudan hem de dolaylı etkisi ve biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengenin korunmasına olan katkısı dolayısıyla dünya genelinde vazgeçilmez bir alan olarak kabul edilir. Bu nedenle tarım sektörü, ekonomik, sosyal ve çevresel yönleri itibarıyla, toplumun tüm kesimlerini yakından etkilemektedir.[13]

---

[11] Recep Erbay, Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, 2013.

[12] R. Şeminur Topal, Tarım Sektörünün Topluma Karşı Sorumlulukları, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2010.

[13] Zeki Doğan, Seçkin Arslan, Ayberk Nuri Berkman, Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt-Sayı: 8 (1), 2015, ss. 29-41.

Tarım gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynamakta ve beslenme için gerekli olan gıdanın üretimi, hammadde ve sanayiye talep yaratması gibi özellikleri nedeniyle dünyanın birçok yerinde özel bir konuma sahiptir.[14]

Gelişmişlik seviyeleri fark etmeksizin Dünyada ve Türkiye'de tarımın sürdürülebilir olması insanlığın geleceği için elzem ve önemli bir konudur ayrıca sürdürülebilirliği muhafaza etmek için çeşitli iyileştirici, teşvik edici politikalar yürütülmektedir. İzlenen çeşitli politikalara ve teknolojik gelişmelere rağmen ayrıca hayvancılık ve tarımsal ürün çeşitliliğinin giderek azaldığı günümüzde, tarım sektörü hâlâ dünya da ve Türkiye'de önemini korumaktadır. Türkiye'de tarım sektörü, sanayiye hammadde sağlamanın yanı sıra, gıdanın sağlanmasıyla işsizlik gibi bir sorunun büyük bir toplumsal krize dönüşmesinin önlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.[15]

Tarım toplumlarında insanlar gelir bakımından yani üretim açısından toprağa bağımlı olduklarından dolayı bulundukları yerlerden tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı bölgelere, çoğunlukla zorunlu nedenlerden kaynaklı yer değiştirmişlerdir.[16]
Tarım sektörü, Türkiye de ekonomi, istihdam ve çeşitli açılardan önemli bir sektördür. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçileri, üretimde hem ülke ekonomisine hem de insanların temel ihtiyaçlarına katkıda bulunmaktadır.
Türkiye hem tarihsel olarak hem Gelişmişlik seviyeleri fark etmeksizin dünyanın birçok ülkesinde tarım sektörü ayrı bir öneme sahip olup özellikle kırsal kesimde yaşayanlar geçimlerini bu yolla sağlamaktadır. Dolayısıyla tarım sektörü insanların gıda ihtiyacını karşılamanın yanı sıra tarımsal üretimde nüfusun büyük bir kısmına iş yaratılmasına da katkı sağlamaktadır. [17]

---

[14] Âdem Doğan, Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: 2009 Türkiye Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (17), 365 392.

[15] İbrahim Görücü & Nihat Akbıyık, Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları Ve Çözüm Önerileri (2010, Ocak-Haziran), Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 3(5), 189-219.

[16] R, Şeminur Topal, Tarım Sektörünün Topluma Karşı Sorumlulukları, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Haziran 2010 Cilt 12 Sayı 1 (1-31).

[17] Dilek Tiryaki-Yenilmez, Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerinin çalışma yaşamı: Gaziantep'te fıstık toplama işçileri, Doktora tezi,2024.

Tarımsal üretim insanlık tarihinin en eski üretim faaliyetidir ve ilk köklü küresel politikalar da tarım sektöründe geliştirilmiştir. Gıdanın kaynağı olan tarımsal üretim, her dönemde her zaman stratejik önemini korumaktadır.[18]

Tarım bir ülkenin ana kaynağıdır. Bu hem gelir kaynağı olarak hem de gıda ihtiyacının tam olarak karşılanması açısından diğer sektörlere göre kalkınma sürecinde desteğe ihtiyaç duyan ilk faaliyettir. Bir ülke, hammadde sağlayarak ve bunları daha düşük maliyetle yenileyerek sanayisini geliştirebilir ve pazarlayabilir.[19]

Tarım sektörü genel olarak hem Türkiye hem de dünya ekonomisi için kritik bir sektördür. Tarımın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları, gelişmişlik seviyesi fark etmeksizin ülkelerin kalkınmasında ve sürdürülebilir gelişim hedeflerine ulaşmasında önemli ve elzem bir rol oynamaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri için düzenlenmiş bir yasal mevzuatın olmaması aynı zamanda gelir dağılımındaki eşitsizlik, ücretlerdeki dengesizlikler, tarım işçilerinin temel sorun alanlarını oluşturmaktadır.[20]

Çalışmanın bu kısmı kapsamlı bir literatür özetine ayrılmış olup Mevsimlik Tarım İşçilerinin karşılaştığı Sorunlar üzerine odaklanan benzer çalışmalara yer verilmiştir.

Mevsimlik tarım ve işçiliği özellikle 2000'lerden sonra akademik anlamda daha görünür olmaya başlamıştır.

Tarım insanlığın en eski mesleği ve geçim kaynağıdır ve medeniyetin başlangıcını mümkün kılmıştır. Ekonominin üç ana sektöründen biri olan tarım, sanayi ve hizmet sektörlerini ayakta tutabilmek için sürekli tarımsal üretime dayanmaktadır. Bu nedenle insanoğlunu beslemeye yetecek kadar gıdanın üretilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tarımın sürekli sürdürülmesi gereken önemli bir sektör olduğu düşünülmektedir.[21]

---

[18] R. Şeminur Topal, Tarım Sektörünün Topluma Karşı Sorumlulukları, Trakya Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi,* 2010.

[19] Recep Erbay, Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, 2013.

[20] SDAM, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları-Sorunları ve Çözüm Önerileri. Araştırma Raporu, 2016, Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi, İstanbul.

(SDAM-Stratejik düşünme ve analiz merkezi).

[21] Mehmet Akalın, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi:2018, Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri." *Sosyal Güvence Dergisi,* 13, 3-5.

Tarım sektörü, dünyanın gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerinin ekonomilerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü çok önemlidir. İhracat ürünleri içerisinde en büyük payı tarım ve tarım ürünleri oluşturmaktadır.[22]

1.1.Mevsimlik göç ve kırsal yoksulluk ilişkisi

'Yoksulluk kavramı' en genel tanımıyla "insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek olanaklara ulaşamaması durumu" olarak ifade edilebilir olsa da çok boyutlu bir kavramdır.[23]

Yoksulluk 1970'lerden beri küreselleşmenin etkisiyle ve bu dönemde artan işsizlik ile birlikte birçok ülkenin gündeminde önemli bir konu olarak yer almıştır.[24]

Bugün hala birçok ülkede varlığını sürdüren küresel bir etkiye sahip olmakla beraber aynı zamanda küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluk ve göç başlı başına büyük birer toplumsal sorun olmalarıyla birlikte bu iki kavram arasında karşılıklı etkileşimli bir süreç söz konusudur.[25]

Yoksulluk ve göç arasındaki karşılıklı ilişkinin çeşitli açılardan ele alınması mümkündür. Bu karşılıklı etkileşimli süreçte, yoksulluk ve göç çoğunlukla iç içedir yani aralarındaki karşılıklı ilişki incelendiğinde birbirlerinin hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bir hareketlilik olarak göçü ele aldığımızda hem yoksulluğu tetikleyen, neden olan bir faktör olarak hem de var olan yoksulluk durumundan etkilenen bir toplumsal hareket halidir.[26]

---

[22] M Akgeyik, Mevsimlik Tarım İşçiliği Ve Çocuk İşçiliği üzerine bir araştırma: Hilvan Örneği, 2022, Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Enstitü

[23] Sema Yaşar, Mehmet Okan Taşar, Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri, 2019, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi Ekim, Sayı 38

[24] Fikret Şenses, Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk, 2013, İletişim Yayınları.

[25] Sema Buz, Yoksulluk ve Göç, Yoksulluk 2 Cilt, Yoksulluk Sempozyumu 31 Mayıs-1 Haziran 2003, İstanbul, Deniz Feneri Yayınları.

[26] Neriman Açıkalın, Yoksulluk ve Genç Kuşakların Toplumsal Hareketlilik Olanakları: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri, Çalışma ve Toplum, 2008.

Dünyanın farklı bölgelerinde farklı etkiler yaratan göç ve yoksulluk ikilisi, toplumsal hareketleri hem başlatan hem de kısıtlayan bir faktördür, yani yoksulluk ve göç arasındaki karşılıklı etkileşimin bir çıktısı olarak birbirlerini hem tetikleyen hem de engelleyen etkenlerdir.[27]

Yerleşme sürelerine bağlı olarak göçler, geçici ve sürekli olarak ele alınabilir. Geçici göçler ilk başta mevsimlik göçü anımsatsa da daha kuşatıcı olduğunu belirtmekte fayda var. Mevsimlik göçler ise; ekonomik, sosyo-politik, kültürel nedenlerle farklı bölgelerde mevsime uygun işlerde çalışmak için yapılan geçici yer değiştirme hareketleridir. Bu göçler nüfus ve sosyal değişme üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir.[28]

Mevsimlik göç, mevsimsel değişikliklerle birlikte çalışma yoğunluğunun yükseldiği farklı alanlarda iş gücü talebi ve arzını dengede tutmak için yapılan göçlere karşılık gelmektedir.[29]

Mevsimlik işçi göçü, günümüzde ülkemizdeki en önemli nüfus hareketlerinden biri olup, tarım işçilerinin belirli bir süreliğine kırsal kesimden tarım ve sanayinin daha gelişmiş olduğu büyük şehirlere doğru hareketidir. Mevsimlik göçte bireyler yılın belirli zamanlarında iki veya daha fazla yerde bir yerden bir yere hareket ederler.[30]

Mevsimlik göçün birçok sebebi olmasıyla birlikte en büyük sebeplerinden biri ekonomik sebepli mevsimlik göçlerdir. Bunları birbirinden bağımsız düşünemeyiz ve mevsimlik göçü tetikleyen faktörler birbirine etki eden, bağlı olan faktörler olarak ele almamız gerekmektedir.

Kırsal alandan kente, köyden-kente göç etmenin arkasındaki nedenlere baktığımızda yoksulluk ve buna bağlı olarak kırsal yoksulluğun etki ettiği ekonomik temelli zorluklardır. Dünya üzerinde yoksulluğun %75'i kırsal alanda yaşamaktadır.[31]

---

[27] Savaş Çağlayan, *Göç ve Yoksulluk: mutlak ve doğrusal olmayan bir ilişki, Türkiye'de yoksulluk çalışmaları* (Der. Nurgün Oktik),2008, İzmir, Yakın Kitapevi.

[28] Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Ankara,2004, Anı yayıncılık.

[29] Erkan Şen, Türkiye'de Mevsimlik İşgücü Göçleri Üzerine Düşünceler, 1984, *Ege Coğrafya Dergisi,* 2(1), 1-7.

[30] Esin Arda Egemen, Mevsimlik Tarım İşçileri Ve Barınma Sorunları 2015 yüksek lisans tezi.

[31] Öztürk,2008,4.

Kırsal alanlarda yoksulluk, gelişen ülkelerde tarım endüstrisinin çöküşü ve gizli işsizliğin görünür işsizliğe dönüşmesiyle ortaya çıkmaktadır.[32] Kırsal alanlarda yoksulluğun yoğun bir şekilde yaşanması ve hissedilmesinin çeşitli nedenleri olmakla beraber temel nedenlerinden biri küçük toprak sahibi olmak ya da topraksız olmaktır. Dolayısıyla bu durum yoksulluğu besleyerek yeniden üretmektedir. Aynı zamanda kırsalda yaşanan derin yoksulluğun etkileri ekonomik göstergelerin ötesindedir.

Tarım işçiliği, mevsimlik göçler ve kırsal yoksulluğu da barındıran bir süreci kapsadığı için birbirinden bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla 2000'lerden bu yana Mevsimlik göç ve tarım işçiliği konusu birçok akademik çalışmaya dahil edilmiş üzerinde durulması gereken önemli bir konu haline gelmiştir.[33]

Tarım topluluklarında bireyler genellikle üretim ve kazanç açısından arazinin verimliliğine bağımlı durumda olduklarından dolayı bulundukları yerleri değiştirmeleri çoğunlukla zorunla zorunlu sebeplerle gerçekleşmektedir.[34]
Her ne kadar tarımsal kesimin bozulması ve şehrin cazibesi göç durumunu etkileyen temel faktörler olsa da küçük çiftçiler, topraksız çiftçiler ve tarım işçileri; tarımda farklı üretim yöntemleri, sınırlı çalışma alanı ve mevsimsel etkiler nedeniyle insanlar tarım ürünlerini sürmek ve hasat etmek için ülkenin farklı bölgelerine göç etmektedirler.[35]

Tarımsal alanlardaki mevsimsel değişiklikler nedeniyle işgücü arzı ve talebi arasındaki farkı gidermeye yönelik yaşanan hareket olarak adlandırılan mevsimlik göç olayı, farklı iklim koşullarının bir etkisi olarak çeşitli bölgelerde üretilen farklı tarım ürünleri nedeniyle bahar, sonbahar ve yaz dönemlerinde artış göstermektedir.[36]

---

[32] DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının iyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, Özel ihtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001, http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf.

[33] Hakan Arslan, Mevsimlik gezici tarım işçiliğini kırsal yoksulluk perspektifinden anlamak,2016.

[34] İlhan Tekeli, Göç ve Ötesi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, 240 s., ISBN: 9753332217.

[35] Sidar Çınar, Öteki "Proletarya": De- Proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri, 2014, Ankara: No tabene Yayınları.

[36] Ela Nur Yürük, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göçü: (Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Panoraması),2024.

Mevsimlik işçi çalışmalarını incelediğimizde İLO tarafından verilen rakamlar ışığında şunlar söylenebilir; dünyada yaklaşık 1,1 milyar tarımsal işgücünün 450 milyonu gezici/geçici tarım işçilerinden veya tam zamanlı tarım işçilerinden oluşmaktadır.[37] Ancak zamanla tarım alanında meydana gelen değişim ve dönüşümlerden dolayı tam zamanlı istihdam kavramı da değişikliğe uğramış olup tam zamanlı istihdam yerini mevsimlik işçiliğe bırakmıştır. Dolayısıyla tam zamanlı bir istihdamın geçici işçiliğe evrildiğini görüyoruz. Kırsal alanlarda yoksulluğun giderek derinleşmesi ve kendini yeniden üreten bir süreç haline gelmesi, nöbetleşe yoksulluk kavramını daha da görünür kılmıştır.

Nöbetleşe yoksulluk, literatürdeki kavramsal tanımına denk gelen Döngüsel yoksulluk; yoksulluğun insanlar üzerinde uzun süreli etkilerinden ya da yoksulluğun kendisinin devamlı olmasından ziyade, döngüsel yapısını açıklamak için kullanılan bir terimdir.[38]

Aynı zamanda yoksulluk zinciri veya döngüsel yoksulluk içinde yaşayan ailelerde, yoksulluk içinde büyüyen çocukların yetişkin olduklarında kendi çocuklarını da yoksul bir ailede yetiştirme olasılıklarının daha fazla olduğu düşüncesine atıfta bulunmaktadır.[39] Boratav'a göre, yoksulluğun kökleri kapitalizm ve az gelişmişliktir.[40]

Emek sosyolojisi kapsamında Marksist yaklaşımlar ise, emeğin toplumsal üretim içindeki konumunu ve emeğin sermaye ile olan ilişkisini detaylı biçimde analiz eder. Bu bağlamda Karl Marx'ın artı değer ve sömürü kavramları, kapitalist üretim ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır dolayısıyla emeğin nasıl metalaştırıldığını ve işçilerin nasıl sömürüldüğünü açıklar.[41] Bu kavramsal yapı, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını anlamak açısından oldukça önemlidir ve işçinin ortaya koyduğu emek, almış olduğu ücretin çok üstünde bir değer üretmektedir. İşçilerin süreç içinde ürettiği ama ücret olarak alamadığı bu fazlalık değer, yani artı değer, sermaye sahibinin karını

[37] İLO,2007:32.

[38] JUBY Cynthia L., "Cyclical Poverty", Encyclopedia of World Poverty, Sage Publications, USA, 2006, s.224-226.

[39] Children's Bureau, Effects on Children – Effects of Poverty on Children,2019.

[40] Yoksulluk, bölüşüm, kriz: Bazı eleştirel düşünceler, mülkiyet dergisi 36(4), 2012, ss. 9-17.

[41] Friedricih Engels, *Karl Marx Kapital ekonomi politiğin eleştirisi, II. Cilt, sermayenin dolaşım süreci,* Eriş yayınları, Çev. Alaattin Bilgi, 2004.

oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, bu üretim sürecinde en savunmasız gruplar arasında yer almakta, emeğinin karşılığını alamamakta ve dolayısıyla kapitalist sömürü mekanizmasının en yoğun şekilde uygulandığı kesimi temsil etmektedir.[42] Böylece, üretim sürecine büyük katkıda bulunan bu emekçiler, emeklerinin karşılığını alamadıkları için sistemin en dezavantajlı, zayıf halkasını oluşturmaktadırlar. Bu durum, Marx'ın sömürü kavramının pratikte açık bir yansımasıdır.

Kırsalın ezici etkilerini hayatlarının her alanında hisseden/gören insanlar hayatlarını geçindirmek için bulundukları yerlerden ayrılarak mevsimlik işçiliğin yapıldığı yoğun bölgelere göç etmektedir. Dolayısıyla kırsal alanda yaşamını idame ettirmeye çalışan nüfus, çeşitli sosyo- ekonomik sebeplerden kaynaklı bulundukları yeri terk etmek zorunda kalmaktadır. 1960- 1970'lerde özellikle yaşanan mevsimlik göç hareketlerinin yoğunluğu ve sürekliliği küçük köylülük kavramının kendi içinde ciddi bir kriz ve çözülme yaşayacağına dair görüşleri ortaya çıkarmıştır.[43] Dolayısıyla 1960-1970'li yıllarda modernleşmeci ve Marksist literatür kapsamında 'tarım sorunu' olarak ele alınmaktadır.[44] Tarım sorunu kısaca tarım alanlarında kapitalist ilişkilerin ağırlıklı olmasıyla birlikte küçük köylülüğün de zamanla farklı bir yöne evrilmesi yani çiftçi/küçük köylülüğün hızla işçileşmesi sürecini ifade etmektedir.[45]

Kent ve kırsalın sunduğu olanaklar- fırsatlar, yaşam tarzları birbirinden farklı olduğu gibi kırsal alanda yaşayanlar günlük ihtiyaçlarını- gereksinimlerini karşılayacak mal ve hizmetlere ulaşmada, kentsel alanlarda yaşayanlara kıyasla günlük hayatın ezici etkilerini daha fazla hissedip zorlanmaktadır.

---

[42] Engels, a.g.e., 2004.

[43] Mümtaz Peker, Türkiye'de Göçün Değişen Yapısı Kaynaklı İki Olgu, *Nüfus Bilim Dergisi,* Derleme makale, 2019, ss.131-159.

[44] Emrah Başaran, Türkiye Tarımının Genel Görünümü ve Küçük Üreticilerin Varlığı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Orcıd: 0000-0003-0389-9069, 2020 8(1), ss. 55–62.

[45] Hakan Arslan, mevsimlik gezici tarım işçiliğini kırsal yoksulluk perspektifinden anlamak, *IJSER araştırma dergisi*, 2016.

Kırsal yoksulluğu deneyimleyen bu kırılgan gruplar (MTİ)[46] çeşitli toplumsal değişim süreçleriyle ve ekonomik süreçlerle gün geçtikçe daha da yoksulluğu derin hissetmektedirler.[47] Tarım işçileri üzerine yapılan birçok araştırma ortaya koyuyor ki tarım işçileri 'yoksulluk' kavramını en derinden hisseden ve en ağır görünümlerinden birini temsil etmektedir.

1.1.1 Mevsimlik Tarım İşçiliği

Mevsimlik işler; her türlü yasal güvenceden ve temel insani koşullardan yoksun ve belirli süreli olması nedeniyle nitelik gerektirmeyen işleri kapsamaktadır.[48] Tarım işçisi denildiğinde ilk olarak kendi memleketinden tarımsal üretime katılmak amacıyla ayrılıp, tarımsal işgücünün aktif olduğu çeşitli bölgelere göç eden insanlar akla gelmektedir. Bu duruma paralel olarak tarım sektöründe çalışan kişilerin, mevsimlik tarım işçileri olarak nitelendirilmeleri için kendi memleketlerinden tarımsal üretimin yapıldığı yere göç etmiş olmaları gerekmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği; kendi içinde kompleksli anlamlar barındıran çok boyutlu bir kavrama tekabül etmektedir aynı zamanda tarım işçiliği, kendi içerisinde iki farklı başlık olarak kategorize edilmektedir. Bu çalışmanın üzerinde durduğu, incelediği başat kavram mevsimlik (gezici) tarım işçiliğidir, bir diğer kavram ise yerel (geçici) tarım işçiliğidir. Mevsimlik olarak belli dönemlerde ve sürelerde göç eden gezici tarım işçiliğinin aksine geçici tarım işçiliği mevsimlik olarak göç halinde değillerdir. Kendi memleketlerinde, yevmiye usulü günlük olarak çalışırlar. Aileleriyle beraber mevsimlik göç sürecine dahil olan ve konaklayan gezici tarım işçilerinin aksine gittikleri yerlerde konaklama gibi bir durumları söz konusu olamamaktadır.

Dolayısıyla (mahalli) geçici tarım işçisi, tarımsal üretimin yoğun olduğu belirli zamanlarında işgücüne ihtiyaç duyulması halinde yaşadıkları ili, ilçeyi, köyü değiştirmelerine gerek duyulmayan, tarımsal üretim sürecinin farklı aşamalarına katılan,

[46] (MTİ) Mevsimlik tarım işçilerinin kısaltılmış halidir.

[47] Gülbuçuk vd., "Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri", *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi,* 2005:13.

[48] Kangal, G.2025.

yevmiye, ücret, maaş ya da ayni ödeme karşılığı çalışan, sözleşme ya da sözleşme olmadan, geçici olarak çalışan işçileri ifade etmektedir.[49]

Genellikle kendi işletmelerinde yabancı işçi çalıştırmak istemeyen işletmeler, geçici işçiler ile çalışmayı tercih etmektedir.[50] Mevsimlik tarım işçiliği yeni bir kavram olmadığı gibi sorunları ve insani yaşam koşullarından uzak şartları da yeni değildir. Mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili akademik araştırmalar her ne kadar 2000'li yılların sonunda yapılmış olsa da tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Tarım işçiliği kendi içinde birçok sorunu barındırmaktadır, tek başına ele almamız eksik olacağı gibi etki eden ve etkilenen faktörler açısından da yeterli olmamaktadır. İnsanoğlu tarih boyunca yoksullukla ve yaşamın zorlu şartlarıyla mücadele etmiştir ve etmeye de devam etmektedir. Kırılgan bir grup olarak mevsimlik tarım işçileri gittikleri yerlerde hem asgari yaşam koşullarını elde edemedikleri için hem de kendileri için kurulmuş olan resmi bir örgüt mevcut olmadığı için, gerekli yasal korumadan da mahrum kalmaktadırlar.

Ülkemizde tarım sektöründe sürekli istihdam olmadığından dolayı, ilerleyen süreçte, tarım alanındaki iş gücünün kayda değer büyük bir kısmının mevsimlik tarım işçisine dönüşmüştür.[51] Tarım sektöründe geçici veya gezici olarak nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilmeleri yaşamın ezici şartlarını ortadan kaldırmamakla beraber mevcut durumu daha da kötüleştirmektedir.

Sosyal haklar bakımından dezavantajlı olarak konumlanan bu işçiler, maddi olarak da zor durumda kalmaktadır dolayısıyla tek gelir kaynakları çalışarak elde ettikleri gelir olduğundan, çocuklar ve yaşlılar da dahil olmak üzere ailenin her ferdi daha fazla para kazanmak için çalışmak zorundadır. Bu durum çocukların eğitimlerini tamamlamalarına

[49] Kalkınma Atölyesi, Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ile Mahalli Tarım İşçileri İçin ücret belirlemesi, bilgi notu dergisi, 2021.

[50] Kübra Arslan, Kayısı tarımında mevsimlik tarım işçiliği ve insana yakışır iş olanakları açısından durum analizi,2020, ss.18-22.

[51] Nihat Akbıyık, Malatya'da çalışan mevsimlik tarım işçilerinin sosyal ve ekonomik sorunlarının incelenmesi, 2011, ss. 133.

engel olduğu gibi, çocuk işçiliği sorununu da yaratarak onların başka meslek edinmelerini de engellemektedir.[52]

Hem uluslararası hem de ulusal literatürde mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı mutlak yoksulluk durumu söz konusudur. Mutlak yoksulluk kavramı, genellikle bireylerin veya ailelerin hayatta kalmaları için ihtiyaç duyduğu gıda, konut, temel sağlık hizmetleri gibi temel gereksinimleri karşılamak amacıyla gereken en düşük gelir ve harcama seviyelerini tanımlamaktadır.[53] Bu doğrultuda maddi olarak kaynaklardan yoksun olma durumu söz konusu olurken aynı zamanda bu yoksulluk halinin evrensel ölçekte geçerli görülme durumu söz konusu olmaktadır.[54] Dolayısıyla bu durum günlük hayatın akışını olumsuz etkileyip sekteye uğratmaktadır, aynı zamanda barınma, eğitim, sağlık, güvenlik ve ulaşım sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

1.1.2 Dünyada Mevsimlik Tarım İşçiliği

Tarım, düşük maliyetli işgücünün yaygın olduğu sektörlerden biridir. 450 milyondan fazla düşük ücretli işçi tarımda görev almaktadır. Küresel tarım endüstrisinin yarıya yakını, ucuza çalışan işçilerle faaliyet göstermektedir. Çeşitli ülkelerde mevsimlik tarım işçileri, zorlu yaşam ve çalışma şartları altında, uzun süreli mesailer, yetersiz kazanç ve kötü beslenme durumunda emek vermektedir.[55]

Uluslararası çalışma örgütüne (ILO) göre dünya genelinde 1,3 milyar insan tarım alanında istihdam edilmektedir.[56]

Tarım işçiliği, dünya çapında tarımda ciddi bir sorun olarak görülmekte ve bu soruna alternatif çözümler bulunması için çaba sarf edilmektedir. Özellikle komşu ülkelerden

---

[52] Berna Yiğit, Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri ile Yerel Mevsimlik Tarım İşçilerinin Durumlarının Karşılaştırmalı Analizi: Isparta İli Örneği, Isparta, 2018, Yüksek Lisans Tezi.

[53] Hatice Hilal Tiritoğlu Ersoy, Türkiye'de Yabancı Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Sayı: 73, 2024, ss.887 – 928, Https://Doi.Org/10.57083/Adaletdergisi.1573690.

[54] Tevfik Erdem, *"Yoksulluk", Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Lotus Yayınevi, Ankara,2006, ss. 321-365.

[55] Akgeyik, Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuk İşçiliği üzerine bir araştırma: Hilvan Örneği, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, yüksek lisans tezi.

[56] Mehmet Akalın "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri." *Sosyal Güvence Dergisi 13*, 2018, ss 3-5.

tarım yoğunluğunun fazla olduğu bölgelere yapılan göç, nüfusu artırmakta ve bunun sonucunda sosyal haklar ve barınma hakkı gibi konular küresel bir problem olarak ön plana çıkmaktadır.[57]

Bu oluşan küresel sorunlara ilişkin çeşitli çözüm önerileri gelişmişlik düzeyine göre devletler tarafından sunulmaktadır.

Dünyada mevsimlik tarım işçiliğinin yoğun olduğu bölgeler açısından değerlendirildiğinde ABD de II. Dünya savasından sonra tarım işçiliği kavramını çok daha yoğun bir şekilde ön plana çıkmıştır, özellikle savaşın yıkıcı etkilerini azaltmak maksadıyla tarım sektöründe üretim odaklı bir politika uygulanmasıyla beraber, süreç içerisinde ortaya çıkan iş gücü sıkıntısı komşu ülkelerden göç eden işçiler ile bu açık kapatılmaya çalışılmıştır, dolayısıyla bu dönemde çoğunluğu Meksikalı olan göçmenlerin işçi olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışma fırsatı yakalamıştır.[58]

1800'li yıllarda tarımda çalışmak üzere İngiltere'den Avrupa ve Amerika'ya çocuk işçi getirildi.[59]

Bugün Meksika, Jamaika ve Doğu Karayip ülkelerinden gelen işçilerle ucuz emek hâlâ varlığını sürdürüyor dolayısıyla var olan toplumsal problemler katlanarak kendini yeniden üreterek devam etmektedir. Avrupa devletleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarım sektörlerini hızla geliştirmek için düşük maliyetli iş gücüne ihtiyaç duymuşlardır. Günümüzde İspanya, Fransa ve İtalya, gibi Avrupa ülkelerinde yoğun mevsimlik işçi göçü yaşanmaktadır.[60]

---

[57] Esin Arda Egemen, Mevsimlik Tarım İşçileri ve Barınma Sorunları,2015, Yüksek Lisans Tezi.

[58]Hacer Karabağ, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan tarım politikaları ve Az Gelişmiş Ülkeler tarımsal ekonomisi üzerindeki etkileri (1945-2000), *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(40), 2021, ss. 253-299.

[59]Damlanur Tat, Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde Çocuk İşçiliği: Çocuk İşçiliğini Önleme Politikaları Önerileri, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt:6, sayı:11,2016.

[60] Simay Fereli, Şule Aktaç, Fatma Esra Güneş, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunlar, *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 1 (3),2016, ss. 38.

Ulusal ve uluslararası kaynaklarda gerçekleştirilen incelemeler neticesinde, gezici ve geçici mevsimlik işçilerin sağlık koşullarının yanı sıra çalışma ve barınma şartlarının da olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Çoğunluğu izinsiz olarak çalışan bu işçilerin iş bulabilme imkânı kısıtlı olduğundan dolayı tehlikeli işlerde çalıştırılma oranı artmakta olup aynı zamanda yoksulluk, sürekli olarak hareket halinde olma, kötü çalışma ve yaşam koşullarında olmaları tarımsal ilaçlar ve kimyasallara maruz kalma gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Uluslararası bağlamda tarım işçileri çoğunlukla sınır ülkelerden tarımsal üretim sürecine katılmak için diğer ülkelere göç ederler, dolayısıyla iş bulan mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştığı diğer bir sorun, kendilerinin ve ailelerinin göç ettikleri bölgenin dilini bilmemeleridir. Bu dil engeli, işçilerin sosyal yaşamlarına uyum sağlamada önemli bir zorluk oluşturmakta ve bu durum işçilerin haklarını savunma ve karşılaştıkları çok katmanlı sorunlarla başa çıkma konusunda işçilerin mücadelelerini zayıflatmaktadır. Bütün bu değinilen sorunlara rağmen mevsimlik işçilerin göç ettikleri ülkelerde yaşadığı en başat sorunların başında kötü barınma ve çalışma şartları gelmektedir.[61]

1.1.3 Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği

Türkiye, coğrafi konumu, iklim çeşitliliği ve çeşitli tarımsal ürün yetiştirme noktasında dünya çapında önemli bir yere sahiptir. Özellikle tarımsal ürün yetiştirme noktasında yoğun bir insan emeğine ihtiyaç duyulmaktadır ve bu insan emeğine duyulan ihtiyaç önemli ölçüde mevsimlik tarım işçileri tarafından sağlanmaktadır.

Tarım işçileri ve aileleri yılın belirli dönemlerinde bulundukları yerlerden tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgelere mevsimsel göç gerçekleştirmektedir. Tarım işçileri özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Karadeniz, Akdeniz, Ege, Marmara gibi tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgelere göç ederler ve bu göç süreci çoğu zaman aylarca sürmektedir dolayısıyla bu göç süreci mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin çalışma ve yaşam koşullarının yanında sosyo-ekonomik haklarını ciddi ölçüde etkilemektedir.

---

[61] MİGA, Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, Mayıs, *Friedrich Ebert Stiftung dergisi,* 2012.

-MİGA (mevsimlik işçi göçü iletişim ağı).

Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliğinin net olarak nerede, ne zaman başladığı bilinmemekle beraber bu konuda çeşitli kaynaklardan elde dilen bilgilere göre çeşitli ipuçları sağlanmaktadır. Genel manada 1830'lu yıllarda Kavalalı İbrahim Paşa'nın, Sudan'dan getirdiği işçilerin Çukurova'da pamuk üretiminde çalışmaları, mevsimlik gezici tarımın başlangıcı olarak kabul edilmektedir.[62] Pamuk üretim alanlarının artmasıyla beraber yoğunlukla mevsimlik tarım işçisine ihtiyaç duyulmuştur.[63] Tarımda makineleşmenin başlaması, toprağı işlemede traktörlerin kullanılmaya başlaması ve bu sebeple de tarımın çeşitli alanlarında değişimin dönüşümün gerçekleşmesi, kırdan kente doğru gerçekleşen göç, toplumsal yapı üzerinde önemli etkiler ve değişimler oluşturmakla beraber ayrıca 1948-1970 yılları arasında kırsal dönüşüm sürecinin, mevsimlik tarım işçiliği üzerine kayda değer etkileri olmuştur. [64]

Değinildiği üzere değişen dönüşen dünya ve toplumsal yapılar, kırsal alanları da derinden etkilemektedir. Dolayısıyla üretim biçimlerinin dönüşümü ve üretim ilişkilerini de değiştirmeye, dönüştürmeye başlamıştır. Sürdürülebilir tarımsal üretim açısından, mevsimlik tarım işçileri büyük önem arz etmektedir. Ulusal ve uluslararası literatür de mevsimlik tarım işçilerine yönelik çeşitli araştırmalar yapılmış özellikle Türkiye de 1950 sonrası kırsal alanda yaşanan değişim ve dönüşümlerden yakından etkilenen mevsimlik tarım işçileri, üzerinde durulması gereken önemli bir konu haline gelmiştir.
Tarım işçiliği gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin tarih boyunca varlığını koruyan bir olgudur. Mevsimlik tarım işçileri tarımsal üretimin her aşamasında kötü çalışma ve yaşam koşullarına maruz bırakılmıştır. Tarım işçilerinin günlük yaşamları ve çalışma koşulları açısından karşılaştıkları pek çok zorlu durum bulunmaktadır.

---

[62] Fatih Ermiş, Meltem Toksöz, The Çukurova: From Nomadic Life to Commercial Agriculture, 1800-1908, New York: Binghamton University, *Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Doktora Tezi, 2005, ss. 785-788.

[63] Ertan Karabıyık, vd. Fındık Hasadının Oyuncuları-Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Çocuklar, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması, Ankara, Kalkınma Atölyesi Yayını, Altan Matbaası, 2014.

[64] İbrahim İnci, Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Tarımsal Makine ve Ekipmanların Modernizasyonu 1948-1960, *Araştırma Dergisi*,2022.

Bu durumlar arasında kötü yaşam ve barınma şartları, güvenlik endişeleri, sağlık hizmetlerinin eksikliği, düşük ve adaletsiz maaşlar, sosyal güvencenin olmaması ve uzun çalışma süreleri yer almaktadır. Ayrıca, yabancı mevsimlik tarım işçileri, yerel halkın dili ve kültürüyle uyum sağlamakta zorluk yaşadıkları için ırkçı sözlere ve saldırılara maruz kalmalarının yanında bu durum zamanla dışlayıcı davranış ve tutumları arttırmaktadır.

Bu çok katmanlı konularla ilgili olarak çeşitli düzenlemeler yapılmasına rağmen kötü koşullar, sağlık hizmetlerinin yetersiz veya olmaması, tarım alanlarında aktif olarak çocuk işçiliğinin sürdürülmesi gibi pek çok temel sorunlar varlığını halen korumaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin haklarına yönelik özel bir kanun bulunmamakla beraber genel anlamda tarım işçileri iş kanununa tabi olup bu temel haklardan yararlanma yelpazesi de oldukça sınırlı tutulmuştur. Gerek Ulusal ve uluslararası kaynaklarda bu konu üzerine yoğunlaştığı görülmektedir fakat gerekli iyileştirici adımların ve çözüm önerilerinin sunulması ve uygulanması noktasında eksik ve yetersiz kalmıştır. Bu büyük önem arz eden konu üzerinde durmak ve doğru iyileştirici adımların atılması mevsimlik tarım işçileri için hayatı bir öneme sahiptir. Mevsimlik tarım işçiliği, birçok aile için bir gelir kaynağı olsada, özellikle okul çağındaki çocuklar için karmaşık ve uzun süreli önemli problemleri ortaya çıkarmaktadır.[65]

Türkiye'de gerçekleştirilen "Mevsimlik Göçle Gelen Çocukların Eğitim Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri" başlıklı araştırmanın bulgularına göre aylarca ailesiyle birlikte tarlada çalışmak zorunda kalan okul çağındaki çocukların eğitimlerine devam edemedikleri ve düşük ücretle ebeveynlerinin yanında çalışmaya başladıkları tespit edilmiştir.[66] Bu durum çocuk emeğinin, işçi aileler için ek gelir kaynağı, bir yevmiyenin hane geliri açısından önemini göstermektedir dolayısıyla süreç içerisinde normalleşmeye başlayan bu durum çocuk işçiliğini beslemekte ve süreklilik hale gelmesine kapı

[65] Mücahit Yıldırım, Okan Karakoyun, Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği, *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 2023, ss. 61-81.

[66] Fırat Kıyas Birel, Esra Gezen, Mehmet Emin Kumru, Göçle Gelen Çocukların Eğitim Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri (Diyarbakır Örneği), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2024.

aralamaktadır. Dolayısıyla bu durum zamanla mevsimlik tarım işçiliğinin kuşaklar arası aktarılmasını kolaylaştıran ve hızlandıran bir etmen olarak görülebilir aynı zamanda yaş, cinsiyet fark etmeksizin tarım işçiliğinin sürdürülebilirliğine zemin hazırlamaktadır. Eğitimin sürekli olarak aksaması, çocukların nitelikli meslekleri tercih etmelerinin önüne geçmekle birlikte bu durum, kısır bir döngünün sürmesine neden olmaktadır. Çocukların göç ettikleri yerlerde sağlıksız şartlarda yaşamaları, yeterli besin alamamaları ve eğitimden uzak kalmaları, sosyal ortamlardan yoksun olmaları onları hem biyolojik, fiziksel hem de zihinsel gelişimlerini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu konu bu gibi deneyimlenen problemlerin görünür kılınması ve daha insani şartların sunulması noktasında büyük önem arz etmektedir.

1950'li yıllar Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliğinin ve ucuz işgücünün ortaya çıkmasının dayandığı yıllar olmakla beraber sanayileşmenin hızlanmasıyla makineleşmenin başladığı, çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönemi kapsamaktadır. Dünyada Sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla beraber toplumda gözle görülür yapısal ve toplumsal değişiklikler meydana gelmiştir. Çeşitli alanları etkileyen bu değişim ve dönüşüm süreci kırsal alanları da etkileyerek kırsalı yeniden dönüştürmüştür. Makineleşme süreci aynı zamanda tarım sektöründe çeşitli değişiklik ve yenilikleri beraberinde getirmiştir.

Tarımsal alanlarda kullanılan makineler, tarımsal üretim açısından oldukça verimli dönemlere kapı aralarken, tarımsal üretimin merkezinde önemli bir aktör olarak var olan mevsimlik tarım işçilerinin istihdamı açısından oldukça tehdit arz eden bir durum oluşturmuştur. Dolayısıyla tarım sektöründeki makineleşme tarım işçilerinin istihdam edilmesinin önündeki en büyük engel olmuştur.

Ulusal ve uluslararası literatürde tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları, ulaşım, eğitim, sağlık ve beslenme gibi konular üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Mevsimlik tarım işçileri ulusal ve uluslararası kaynaklarda çoğunlukla çalışma, barınma, sağlık, ulaşım gibi konularda, yaşamın en kötü şartlarına maruz kalan ve sosyal dışlanmanın ezici etkilerinin bütün boyutlarını yaşayan temsili bir grup olarak ele

alınmaktadır.[67] Bu durum yapılan araştırmalar ışığında elde edilen sosyo-ekonomik, kültürel veriler ile desteklenmiştir. [68]

1.1.4 Dayıbaşı, elçi, aracı kavramı

Tarım aracısı: Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere kurumca izin verilen gerçek veya tüzel kişilerdir.[69]

Aracı olarak adlandırılan iş bulma kurumlarının mevsimlik işçilerin temini ve yönetiminde aktif rol oynadığı bilinmektedir. Mevsimlik göçmenlerin ve geçici tarım işçilerinin işyerlerine taşınmasında ve işverenlerle anlaşma yapılmasında tarım aracıları önemli bir rol oynamaktadır.[70]

Türkiye'de tarım sektöründeki 'aracılar' işveren ve işçi arasındaki ilişkinin sağlanması ve iş sürecinin garanti altına alınması açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Mevsimlik tarım işçilerinin göç ettikleri bölgelerde çalışacakları bahçenin sahipleriyle doğrudan iletişime geçmeleri mümkün görülmediği durumlarda doğrudan aracılara-elçilere başvurulmaktadır. Bundan dolayı, tarımsal üretim süreçlerinde tarım elçileri her yörede aktif olmakla beraber işçiler bu aracılar vasıtasıyla iletişim sağlamaktadır. Bu aracılar için farklı adlandırılmalar mevcuttur, dayıbaşı, elçibaşı, çavuş olarak nitelendirilmekle beraber yöreden yöreye değişiklik göstermektedir.

Aracılar işveren ile işçi arasında önemli bir köprü görevi görmektedir. Görüşüldüğü günden itibaren anlaşmalardan ve tüm iletişimden sorumlu aracı olarak tanımlanmak üzere bu görevi üstlenmektedir. Aracı olarak sorumluluk üstlenen bu kişiler Bursa'da dayıbaşı olarak adlandırılmaktadır. Resmi kayıtlarda Dayıbaşı ve çavuş olarak adlandırılan tarım aracılarının sadece %16'sının aracılık yapmaya uygun görüldüğüne

---

[67] Mücahit Yıldırım, Okan Karakoyun, Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği, *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2),* 2023, ss. 61-81.

[68] Kalkınma Atölyesi (KA), Kapasite Geliştirme ve Toplum Temelli Müdahaleler Yoluyla Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Ailelerinde Çocuk Evliliklerinin Sonlandırılmasına Doğru.

[69] Yönetmelik Md. 4/e.

[70] Ahmet Aslan, Orhan Gündüz, Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Aracılık Hizmetlerinin Mevcut Durumu: Malatya Örneği, TEAD, 2017, 3(2): 1-6, Araştırma Makalesi (Research Article).

dair belgesi bulunmaktadır. Aracıların yüzde 45,5'i köy doğumlu olsa da il veya ilçelerde yaşamaktadırlar, bu durumdan hareketle tarım aracılığı, işçilere iş bulan , kalacakları yerin belirlenmesinde önemli rol oynayan, işlerini garanti altına alan ve süreçte yakından ilgilenen bir referans haline gelmiştir.[71]

Şekil 1. Aracılar, işveren ile işçi arasında önemli bir köprü görevi görmektedir.

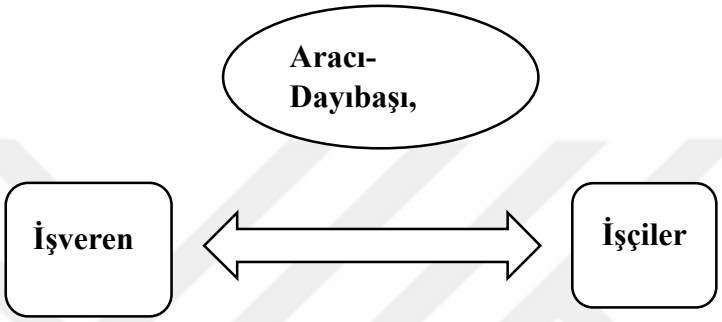

Aracılığın özellikle mevsimlik işlerde önemli bir aktör olarak rol alması yeni bir olay olmamakla beraber tarihi eskiye dayanmaktadır.

Aynı zamanda alanda yapılan birçok çalışma göstermektedir ki, elçiler tarım işçilerinin ücretlerinden yasal olmayan kesintiler yaparak zaten düşük olan işçi ücretlerinin daha da düşmesine sebebiyet vermektedir. Elçilerin önemli bir aktör olarak alanda var olmaları ücret konusu üzerinde her ne kadar olumsuz bir etki yaratsa da işveren ile işçi arasında bir köprü görevi görerek karşılıklı çalışma ilişkilerinde önemli bir aktör olma rolünü devam ettirmektedir. Hem ulusal hem de uluslararası ölçekteki deneyimlere ve araştırma bulgularına göre elçiler genellikle göçmen işçilerin göç ettikleri yerlerde yaşamakla beraber, göç eden işçilerle aynı kökene sahiptirler[72]. Dolayısıyla göç sürecinde ve sonrasında işin bulunması ve devamlılığı açısından tarım elçileri- dayıbaşları büyük önem arz etmektedir.

[71] (www.haberler.com).
[72] Jan Breman, Footloose labour, cambridge university press, cambridge- 1996.

Elçilerin tarım işçileri için üstlendiği görevler, onların günlük yaşamlarını kolay hale getiriyormuş gibi görünse de sağlanan yardımlar ve sunulan borçlar, işçilerin elçilere olan bağımlılıklarını artırmaktadır.[73] Bölgeden bölgeye farklılık göstermekle birlikte tarım aracıları her tarım işçisinin ücretinden kesintiler yapmaktadır. Bu konuda birçok yasal düzenleme bulunmasına rağmen iş döngüsü kapsamında ve bağımlılığı güçlendirmek amacıyla tarım aracıları yasal olmayan birçok yola başvurmaktadır.[74]

Mevsimlik tarım işçilerin tarım aracıları vasıtasıyla gelmeyi tercih etmelerinin en önemli sebebi iş sürecini ve iletişim döngüsünü garantiye almaktır. Bunu tercih etmelerinin altında yatan en önemli neden ise işçilerin işverenleri tanımaması ve doğrudan iletişime geçememesidir. İşçilerin hasat mevsiminde yalnızca tek bir işverenle çalışmadıkları gerçeği dikkate alındığında, iş bulmaları aracılar aracılığıyla mümkündür.[75] Buna ek olarak tarım işçileri herhangi bir sorunla karşılaştıklarında bu sorunun çözümünde aracıları referans gösterip onlara güvenmektedirler.

Aracıların işverenlerle olan bağlantıları, işçilerin işverenlerle iletişim kurmasının önüne geçmekte ve işçilerin aracılardan bağımsız hareket etmelerini engellemektedir. Bu nedenle işçilerin bulunduğu yerlerdeki yerel halkın dilini bilmemesi, işçilerin emeklerini yeniden değerlendiremeyecek olmaları ve tarım aracılarına muhtaç oldukları anlamına gelmektedir.[76] Bütün bunlardan hareketle mevsimlik tarım işçileri hiçbir yasal hakka

[73] ÇINAR S, Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerine Dair Kısa Bir Değerlendirme, *Heinrich Böll Stiftung Derneği*, Türkiye Temsilciliği, 2012.

[74] Ebru Işıklı, Türkiye'de İstihdamda Aracı Şirketlerin Pratikleri ve İşbirlikleri, Orcıd: 0000-0002-5335-6495, Çalışma ve Toplum, 2020.

[75] Eda Beydili Gürbüz, Çetin Yılmaz, Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Çalışma Sürecinin İşçi, Aracı ve İşverenler Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma, DOI: 10.33417/tsh.884452, ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X*, Toplum ve Sosyal Hizmet dergisi*, 2021.

[76] Saniye Dedeoğlu, Tarım Aracıları ve Türkiye'de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği, (Bu yayın UNICEF'in teknik ve finansal desteği ile hazırlanmıştır),2018.

sahip olmadıkları için işverenlerinden bu sorunları çözmesini talep edemiyorlar ve bu da onları işveren-elçi-işçi üçgeninde en çok sömürülen taraf haline getirmektedir.[77]

2. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

Çalışmanın bu kısımda mevsimlik tarım işçilerine yönelik yapılmış olan düzenlemeler başlıklar halinde sıralanmıştır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşamları, çalışma süreleri, ücretleri ve sosyal güvenceleri ile ilgili doğrudan bir yasa, yönetmelik veya genelge olmasada, Anayasa ve bazı kanunlar ile bu mevcut konulara dair dolaylı olarak bazı düzenlemeler mevcuttur.[78]

Mevsimlik tarım işçilerine yönelik yasal düzenlemeler, Türkiye'deki iş hukuku ve sosyal güvenlik sistemi tarafından belirlenen bir dizi kanun ve yönetmelik ile şekillendirilmiştir. Bu düzenlemeler, tarım işçilerinin çalışma şartlarını iyileştirmeyi, çocuk işçiliğiyle mücadele etmeyi ve işçilerin sosyal haklarını korumayı amaçlamaktadır. Aşağıda, mevsimlik tarım işçilerini doğrudan etkileyen bazı temel yasal düzenlemeler maddeler halinde ve içerikleriyle birlikte sunulmuştur.

2.1. T.C. Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, çalışma hakkını güvence altına alır ve işçilerin sosyal güvencelerle korunmasını öngörür. Anayasanın 49. maddesi, her bireyin çalışma hakkına sahip olduğunu ve devletin çalışanların sağlıklı ve güvenli çalışma koşullarını temin etmekle yükümlü olduğunu belirtir. Anayasa, tüm çalışanların eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgular. Bu, mevsimlik tarım işçileri için de geçerlidir, yani cinsiyet, yaş, ırk, din gibi faktörler işçilerin haklarının eşit bir şekilde korunmasına engel olamaz.[79]

---

[77] Özgür Burçak Gürsoy, *Bir Yaşam Biçimi Olarak Dışlanma: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri, içinde: Sınıftan Sınıfa: Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları*, (Derleyen: Ayşe Buğra), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss.33-65.

[78] Mehmet Kılıç, 4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu, *Tarım Ekonomisi Dergisi; 12(2)* :2006, Ss. 39 – 49.

[79] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Sayı:17863, 1982.

2.1.1. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu

Türk Borçlar Kanunu, işveren ve işçi arasındaki sözleşme ilişkilerini düzenler. Mevsimlik tarım işçileri ile işverenler arasındaki sözleşmeler, bu kanunun hükümleri çerçevesinde şekillenir. Bu noktada işçilerin hakları, sözleşmeye dayalı olarak belirlenir.[80]

Borçlar Kanunu, işçi hakları kapsamında işçilerin ücret, işyeri güvenliği, izin hakları ve çalışma şartları konusunda detaylı hükümler getirmekle beraber mevsimlik işçilerin sözleşmeleri bu kapsamda, işçi hakları gözetilerek yapılmalıdır.

2.1.2. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

5510 sayılı kanun, işçilerin sosyal güvenlik haklarını korumaya yöneliktir, dolayısıyla bu kanun mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesini sağlar. Tarım işçileri, sosyal sigorta kapsamında olup sağlık hizmetlerinden yararlanabilirler. İşverenler, bu sigorta primlerini düzenli olarak ödemekle yükümlüdür. Mevsimlik tarım işçileri, bu kanunla birlikte sağlık sigortasından faydalanabilmektedir. Devlet, primlerini ödemeyen işçilerin genel sağlık sigortalarını karşılayarak sağlık hizmetlerine erişimlerini temin eder

2.1.3. 4857 Sayılı İş Kanunu

4857 sayılı İş Kanunu, tüm çalışanlar için geçerli olan temel düzenlemeleri içermektedir. Tarım işçileri için de belirli hükümler öngörülmüştür, haftalık çalışma süresi 45 saatle sınırlıdır ve bu süre aşılmamalıdır. Ayrıca, işçilerin dinlenme süreleri, yıllık izin hakları gibi sosyal haklar da bu kanunla güvence altına alınması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu kanun, çocuk işçiliğiyle mücadele edilmesini, çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve

[80] Recep Yücel, Abdullah Ömercioğlu, İş ve Borçlar Hukuku Temelinde, Tarım Çalışanları ile İnsan Kaynakları Yönetimine İlişkin Kavramsal Bir Çalışma, Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü-Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2016.

çocukların eğitim haklarının korunmasını öngörür. Mevsimlik tarım işçileri arasında çocuk işçilerin çalıştırılması, bu kanunla engellenmesi amaçlanmıştır.[81]

2.1.4. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

Tarım işçileri için iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin alınması, bu kanunla zorunlu hale getirilmiştir. Tarım işçileri, kimyasal maddeler, tarımsal ilaçlar ve ağır makinelerle çalışırken güvenlik tedbirlerinin alınması gerekmektedir. Dolayısıyla İş Sağlığı ve Güvenliği Önlemleri kapsamında İşverenler, işçileri bu konuda eğitmek ve çalışma alanında gerekli güvenlik önlemlerini sağlamak zorundadır.[82]

2.1.5. 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu

Mevsimlik tarım işçileri de sendika kurma ve toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahip olmakla beraber bu kanun aracılığıyla, işçilerin kolektif haklarını savunabilmesi için gerekli düzenlemeleri içermektedir.

Bu kanun, Tarım işçilerinin işverenleriyle toplu iş sözleşmesi yaparak çalışma koşullarını, ücretlerini ve diğer haklarını kolektif bir biçimde düzenleyebilmelerini amaçlamaktadır.

2.1.6. Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği

Bu yönetmelik, tarım sektöründe çalışan ve çalışacak olan işçilerin temin edilmesi ve yerleştirilmesi konusunda düzenlemeler getirmektedir, tarım işçileri için iş bulma kurumları ve aracılar, bu yönetmeliğe uygun olarak faaliyet göstermekle yükümlüdür. Tarımda iş aracılığı yönetmeliği, mevsimlik tarım işçilerinin iş bulma süreçlerinde mağduriyet yaşamamaları için çeşitli önlemler ve haklar öngörmektedir.[83]

---

[81] 4857 Sayılı İş Kanunu, RG 10.06.2003/25134 No: 4857, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 10.6.2003, Son Değişiklik Tarihi: 23.1.2024.

[82] Ömer Sert, Ayşe Nazlıoğlu, Tarımda İş Sağlığı Ve Güvenliği Rehberi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Yayın No: 44, ISBN 978-975-455-242-3.

[83] Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayısı: 27593, 2010.

2.1.7. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği

Tarım işçileri için sağlanan sağlık hizmetlerinin düzenlenmesinde önemli bir rol oynayan bu yönetmelik, işçilerin sağlık kontrollerinin ve tedavilerinin yapılmasını öngörmektedir. Bu yönetmelikle beraber işçilerin sağlık hizmetlerine erişim hakkı güvence altına alınmıştır.[84]

2.1.8. Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Konulu 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi

Bu genelge, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen düzenlemeleri içermektedir. Gezici tarım işçileri için barınma, sağlık, eğitim, ulaşım ve diğer temel hizmetlerin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Başbakanlık Genelgesi ile, yerel yönetimlerin ve kamu kurumlarının mevsimlik gezici işçilerin ihtiyaçlarını karşılamalarına yönelik görevlerini belirlemektedir.[85]

2.1.9. Millî Eğitim Bakanlığının 2016/5 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Konulu Genelgesi

Bu genelge, temel olarak eğitim hakkı nosyonunu korumaya yönelik olmakla beraber mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitim haklarına dair düzenlemeler içermektedir. Çocukların eğitim alması, bu doğrultuda kişisel gelişimin her döneminde eğitim faktörünün öneminin vurgulanarak çocukların bilinçlendirilmesi, gezici tarım işçileri için devlet tarafından sağlanacak geçici eğitim kurumları ve mobil okullar aracılığıyla temin edilmesi ve göçer ailelerin çocuklarının eğitim hayatına kesintisiz bir şekilde devam etmeleri sağlanması amaçlanmaktadır.[86]

---

[84] Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik RG 25.05.2018/30431.

[85] 2017/6 Mevsimlik Tarım İşçileri ile İlgili 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi RG, 2017/30043 No: 2017/6.

[86] Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi, GENELGE 2024/52 İlgi: a) 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, b)2024/5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012/20 Sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Hakkında Genelgesi

Bu genelge çocuk işçiliğinin yeniden üretilmesi ve sürekli hale gelmesinin engellenmesi amacıyla çıkarılmıştır, özellikle mevsimlik tarım işlerinde çocukların çalıştırılmasını önlemeyi hedeflemektedir. Çocuk işçiliği ile mücadele, bu genelge ile daha sistematik, anlaşılır hale getirilmiştir. Bakanlık, gerekli denetim ve izlemeler ile çocuk işçiliğiyle ilgili denetimlerin arttırılmasını ve yasa dışı çalıştırılma durumlarının tespit edilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla bu düzenlemeler, mevsimlik tarım işçilerine yönelik yasal ve sosyal hakların sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Yasal çerçeveler, işçilerin haklarını koruyarak, insan onuruna yakışır çalışma ve yaşam koşulları oluşturmayı amaçlamaktadır.[87]

Bütün bu yasal düzenlemelere rağmen, tarım işçileri, sosyal haklardan yoksun, kötü çalışma ve barınma koşullarında yaşamakla beraber toplumsal sınıfların alt gelir gruplarında yer almaktadır. Birçoğu, tarım dışı sektördeki iş gücünden daha düşük ücretler almakta ve zorlayıcı çalışma koşullarına katlanmaktadır. Özellikle 4857 Sayılı İş Kanunu gibi yasal düzenlemeler, tarım işçilerinin haklarını korumayı amaçlamış olsa da bu işçilerin genellikle geçici, düşük statülü ve az sigortalı olmaları, onların haklardan tam anlamıyla yararlanmalarını engellemektedir.

İş hukukunun esaslarını belirleyen T. C. Anayasası, genel çalışma hayatına dair düzenlemeler içermektedir ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bütün çalışanları kapsayan genel kurallar da barındırmaktadır.[88]

[87] 2012/20 Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Hakkında Genelge, Resmî Gazete Dışındaki Kaynak No: 2012, Konu: Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi, 2012.

[88] Mustafa Kılıçoğlu, Çalışma Hakkı Kapsamında İş Güvencesi, Çalışma Hakkına Anayasal Yaklaşım.

"Anayasa tüm hukuki düzenlemelerin iskeletini oluşturmaktadır".[89]

Sosyal hukuk devleti İlkesi üzerine kurulu modern bir sosyal devlet, öncelikle çalışma hayatının düzenlenmesi ile ilgili görevler üstlenmektedir. Bu ilke sayesinde bireyler, devletten öznel bir kamu hakkı talep edebilme imkanına sahip olmaktadır, ayrıca sosyal devlet anlayışının bir başka önemli unsuru da vatandaşlar arasında oluşabilecek sosyal ve ekonomik dengesizliklerin ortadan kaldırılması gereğidir.[90]
1978 senesinde "Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığı Hakkında Tüzük" ve "Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılarının Denetimi Hakkında Yönetmelik" yayımlanarak tarım iş aracılığının hukuki temeli tesis edilmiştir.[91]

Günümüzde yasal düzenleme, iyileştirici planlama ve genelgede gelinen nokta ise şöyledir; *"27 Nisan 2024 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanan Mevsimlik Tarım İşçileri ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Genelgesi öncelikle, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlamaktadır".*[92]
Bu mevcut düzenlemeler, mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin haklarını korumak ve yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla yapılmıştır. Genelgenin temel hedefi ilgili kurumların iş birliği içinde çalışması ve işçilerin temel çalışma ve yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Bütün bu yasal çerçevelerin kapsamında şunları söylemek mümkün, yaşam ve çalışma koşulları aynı zamanda temel haklara erişmede şartların diğer işçilere göre daha ağır olan mevsimlik tarım işçilerine yönelik gerekli yasal düzenlemelerin ve alanda çeşitli iyileştirici uygulamaların olması oldukça önemli ve üzerinde durulması elzem bir konudur. Aynı şekilde mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam haklarını özel olarak

[89] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

[90] Coşkun Karaca, Yeşim Çam, Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi, derleme makalesi,2019.

[91] Doğan Keskin, Tarımda İş Aracıları Yasal Yükümlülüklerini Yerine Getirebilir mi, Kalkınma Atölyesi,2022.

[92] https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/04/20240427-15.pdf

korunması gerekmektedir ki bu korunma ihtiyacı sadece işçilerin çalışma ilişkileriyle sınırlı değildir aynı zamanda, ulaşım, barınma, sağlık, eğitim, güvenli alanlar gibi alanlara da yayılması gerekmektedir. Mevcut hukuksal düzenlemeler, mevsimlik tarım işçilerinin haklarını korumak ve temel yaşam haklarını desteklemek amacıyla var olsa da uygulamada birçok eksiklik ve zorluk bulunmaktadır. Bu nedenle, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için daha etkili ve kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.[93]

[93] Enver Bulut, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği,2013, Yüksek Lisans Tezi.

2.2.Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar

Mevsimlik tarım işçilerin çalışma ve yaşam alanında görünür birçok sorunundan bahsetmek mümkündür dolayısıyla bu başlıkta ağırlıklı olarak karşılaşılan temel sorunlarına değinilecektir. Bu alanda yapılan bilimsel çalışmalarda mevsimlik tarım işçiliğinin yapıldığı birçok bölgede ortak sorun ve ortak taleplerin bulunduğu tespit edilmiştir. Mevsimlik tarım işçileri ulaşımdan iş bulmaya, çalışma ilişkilerinden, barınma sorunlarına, örgütlenme, sosyal güvenlik, kayıt dışı çalışma, eğitim, ücret farklılığı ve sağlık sorunlarına kadar uzanan bu temel sorunlar aşağıda toparlayıcı biçimde ele alınacaktır.

Mevsimlik tarım işçilerinin en yaygın karşılaştığı sorunlar şunlardır;

- Kayıt dışı çalışma
- Barınma ve beslenme sorunları
- Konaklama sorunları
- Eğitim sorunları
- Sağlık sorunları
- Ücret farklılıkları
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği
- Çocuk işçi çalıştırma problemi
- Ulaşım sorunları
- Örgütlenme Sorunları
- Sosyal Güvenlik Sorunları

Mevsimlik tarım işçileri, tarım sektöründe yılın belirli dönemlerinde çalışmak üzere göç eden işçilerdir, geçimlerini sağlamak amacıyla, yaşlısı, genci, çocuğu fark etmeksizin aileleriyle beraber, tarımsal üretime dahil olmaktadırlar. Gelmiş oldukları bölgelerdeki barınma ve beslenme koşulları, genellikle yetersiz ve zorlu şartlar altında gerçekleşmektedir. Ancak, devletin ve ilgili kurumların bu koşulları iyileştirmeye yönelik çalışmaları, işçilerin yaşam standartlarını artırma çabası içindedir. Barınma alanlarının güvenli ve hijyenik hale getirilmesi, beslenme ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal

entegrasyonun sağlanması, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam kalitesini artırmak için oldukça büyük bir önem arz etmektedir.[94]

Tarım işçileri, hayatlarını sürdürmek amacıyla farklı illere mevsimlik olarak göç etmektedir. Bu işçiler, göç ettikleri bölgelerde belirli süreler boyunca aileleriyle birlikte konaklamaktadır. Ancak, mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları yerlerin sağlıksız ve geçici nitelikte oluşu, mevcut sorunları derinleştirmekte ve karmaşıklaştırmaktadır.[95] Çadır yerleşimleri altyapı koşullarından yoksun ve açık alanlarda kurulduğu için çeşitli potansiyel tehlikelere de açık olmaktadır, yaşanılan her türlü olumsuz durum günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olarak algılanabilmektedir. Çoğunlukla çadır kümelerinin su kenarlarında ya da su kaynaklarına yakın olmasından dolayı yoğun sivrisinek görülmektedir. Dolayısıyla bu durum sonucunda sıtma hastalığına sıkça rastlanabilmektedir.[96]

Saha da Tarım işçilerinin konakladığı çadır alanlarında, görüşme yapılan bir katılımcıdan barınma koşullarına yönelik verilen bilgiler şu şekildedir;

"Kızım temizlik imandan gelir banyo yok bizim tuvalet yok herhangi bir sağlıklı ortamı bırak doğru düzgün su bulamıyoruz, başta gelen en önemli şeyler bunlardır. Bak gel kızım sana göstereyim hatta gördüğün gibi ne banyo var ne lavabo çadırların rezilliği cabası zaten. Çadırda kalmak çok kötü bir şey, çok zorluğu var hem benim hem de ailem açısından çok zorlanıyoruz. Bak kızım geldiğinde görmüşsündür çadırlara doğru uzanan bir su birikintisi var ve bu birikinti zamanla koku yapıyor ve çadırlara sinekleri çekiyor bu da bizim açımızdan çok zorlayıcı. Git çocukların yüzüne, kollarına bak hep sivilce hep yara çadıra yakın dere ve su birikintisinden dolayı hepsi, çocuklar bu sineklerden haşerelerden perişan olmuş durumda. Mesela bunu çözebilirlerdi bu zor bir yük değil

[94] Simay Fereli, Şule Aktaç, Vd. "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunlar" Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi Derleme:1(3):2016, ss. 36-47.

[95] Mücahit Yıldırım, Okan Karakoyun, "Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği",2023, 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 61-81.

[96] Celal Altın, Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara- Polatlı, Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, ss.384, 2014.

kızım mesela oraya kum dökselerdi o zemini düzleştirselerdi hem toz topraktan kurtulmuş olurduk hem de o su orada birikmezdi sinekler de çadıra gelmezdi.

Bak ben 10 yıldır geliyorum buraya ailecek geliyoruz ve bu sıkıntılar bu durumlar on yıldır böyle devam ediyor yani. Hiçbir çare bulmadılar buna, bir bisiklet bile geçtiğinde etraf toz duman oluyor, çadırların rezilliğini ancak çadırda kalan biri anlar. Çok zor sabah akşam güneşin sıcaklığından içeride kalamıyorsun ama gece de soğuktan titriyoruz, zaten çadırlar yıllardır böyle çok eski hiç değiştirmediler, yağmur yağdığında bide gör halimizi sen neler çekiyoruz su basıyor çadırı, eşyalarımız hep ıslanıyor, rezillik yani insan olan biri burada kalmak yaşamak istemez ama biz mecburuz mesela çocuklarım var benim okula gidecekler neyle gidecekler mesela onlara para lazım onlarda burada bizimle sabahtan akşama kadar tarlada çalışıyorlar.

Bir de buradaki en büyük sorun su sorunu içme suyu yani, su iki üç ayda bir değişiyor tadı çok kötüleşiyor hatta içmek bile istemiyoruz burada merkezde arıtılmış suyu sadece arabası olanlar gidip getirebiliyor ama bizim öyle bir imkânımız olmadığı için biz öyle bu suyu kullanmak zorundayız yemeklerde, ekmekte ve çay yapımında, içme suyu olarak da kullanmak zorundayız. Bazen rengi sarı oluyor bazen beyaz çok kireçli bir de. Belediyenin bu sorunu çözmesi gerekiyordu ama çözmüyor" (Yenişehir- Saha Araştırması, Katılımcı-K-57 Şanlıurfa -Siverek).

Katılımcının vermiş olduğu bilgiler ışığında, tarım işçilerinin hem çalışma alanlarında hem de barınılan çadır alanlarında karşılaşılan ortak sorunlar arasında, içme ve kullanma suyunun yetersiz veya kullanmaya uygun olmaması durumu söz konusudur. İşçilerin bu ihtiyaçları genelde işverenler ya da aracıların vasıtasıyla çadırlara getirilen su tankerleriyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Suyun geç gelmesi ve temiz olmaması tarım işçilerinin sağlığını tehdit eden önemli sorunların başında gelmektedir. Barınma- çadır alanlarında yaşanılan bu sorunlara ek olarak elektrik sorununu da göz ardı etmemek gerekir.

Elektrik sorununun birçok sebebinin bulunmasıyla birlikte başat sebepler arasında çadır alanlarının köylere uzak yerlerde kurulmasından dolayı çadırlara elektrik verilmesi çok masraflı bulunması aynı zamanda işçilerin elektrik faturalarını ödeyemeyecekleri endişesiyle çadırlara elektrik direkleri çekilmemektedir. Bu soruna geçici de olsa bir çözüm bulmak adına işçiler elektrik ihtiyaçlarını gidermek için jeneratör kullanmaya

başlamıştır. METİP'in yaygın olduğu illerdeki barınma alanlarında tarım işçilerine elektrik verilmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarında karşılaştıkları çeşitli zorluklara ek olarak sağlıksız barınma koşulları, temiz içme ve kullanma suyu eksikliği, yaşam alanında biriken atıklar, sağlıksız derme çatma tuvalet ve banyo, gıda yetersizliği vb. nedenler ile ciddi zorluklar yaşamaktadırlar.

Barınma ve çalışma koşulları, özellikle çadır hayatının zorlukları hakkında bir başka kadın katılımcımız ise şu ifadeleri kullandı;

"İnsan bakınca anlar zaten bizim çektiğimiz rezilliği, fakirliği hepsi açık açık ortada zaten çadırda yaşamak başka bir rezillik daha ne olsun akşamları çok soğuk oluyor kalamayacak şekilde çadırda bu vakitlerde kalamazsın daha çekilmez oluyor. Biz kendi imkânlarımızla banyo ve tuvaleti inşa etmeye çalıştık tabi oda bir iki tahta ve yırtık, eski, küçük çadır parçalarıyla etrafını kaplamaya çalıştık zaten kendi imkânlarımızla ne kadar olabilir ki aynı şekilde yine banyoyu öyle yaptık tabi kendi imkânlarımızla onu ikiye böldük bir kısmında banyo yapıyoruz bir kısmında çamaşır yıkıyoruz bazen yemek yapıyoruz bulaşık yıkıyoruz yani her şeyimiz iç içe"

"Mesela sürekli sular kesiliyor, elektrikler gidiyor akşama doğru anca geliyor, bu durum sürekli oluyor ve bu bizim için daha zor, çoğu zaman geç geliyor, çadırda yaşamanın bir sürü sıkıntısı var; faresi, sineği, yılanı hep bizde yani sürekli iç içeyiz. Bizimle birlikte çocuklarda bunun sıkıntısını çok çekiyor gündüz çadırda sıcaktan oturamıyoruz, gece de soğuktan uyuyamıyoruz bir sürü dezavantajı yaşıyoruz hiç de insani olmayan koşullarda yaşamak zorundayız. Memlekette geçim sıkıntısından dolayı kalktık geldik burada daha kötüyüz yani koşullarımız belli ama mecburuz çünkü ihtiyacımız var" (Yenişehir- Saha Araştırması, Katılımcı-K-45 Mardin).

Yukarıda işçi kadınların da belirtmiş olduğu gibi görevlerini yerine getirirken maruz kaldıkları sorunlar örneğin uzun çalışma saatleri, tarım ilaçlarının etkisi, toz, aşırı sıcaklık, gürültü gibi çevresel faktörler ve sağlık problemleri; kaza ve yaralanmalar, böcek sokmaları, güneş çarpması vb. durumlar iş koşullarını olumsuz şekilde

etkilemektedir. Bunlara ek olarak, temel insan hakları olan sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan zorluklar, mevsimlik tarım işçiliğini tarım sektöründe en zor çalışma biçimi haline getirmektedir.[97]

Saha araştırması esnasında, tarlada çalışan bir kadın katılımcının barınma ve çalışma koşullarının yanı sıra bir kadın olarak günlük çalışmalarının tarlayla sınırlı olmadığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

"Su birikintisi bizi çok etkiliyor hep oradan sinekler falan geliyor çadırımıza, zaten çadırlar eski hani her yeri yırtık pırtık en ufak yağmurda, rüzgârda kızım buralar kıyamet oluyor tozu dumanı hep bir arada böyle yani geldiğimiz günden beri. Ha bir de suyu çok kirli buranın ciddi anlamda su kirliliği var üstelik biz bunları içme suyu olarak kullanıyoruz, özellikle çocuklar suyu içince mideleri bulanıyor. Yani bizim yükümüz kadınlar olarak tarladan ibaret değil asla değil, aynı zamanda tarladan döner dönmez yemek yapıyoruz, tabi yemek yapmak için ateş yakmamız gerekiyor, çamaşır yıkıyoruz, onun içinde suyu ısıtıyoruz kazanlarda öyle çamaşır yıkanır, çocuklar yıkanır, ekmek açıyoruz, zaten gündüzleri kavurucu sıcak var bir de akşam gelip tandır sıcağını çekiyoruz saatlerce. Ev işleri yani çadır içindeki işler işte, biz bunları yapmak zorundayız biz yapmazsak kim verecek bize kim yapacak" (Yenişehir-Saha Araştırması, Katılımcı-K-42 Şanlıurfa).

Kadınlar her zaman sosyo-kültürel yaşamın kritik bir bileşeni olmuştur. Yerleşik yaşama geçişten bu yana var olan tarımsal faaliyetler, üretim ve tüketim şekilleri bulundukları coğrafya, ait oldukları sosyo-kültürel yapılar ve üretilen ürünlerin türüne göre değişiklik gösterse de günümüzde "tarımın feminizasyonu" başlığı altında ifade edilen "kadınların tarım alanındaki katkıları" giderek artış göstermektedir.[98]

[97]Nurettin Yıldırak, Bülent Gülçubuk, Sema Gün, Emine Olhan ve Mehmet Kılıç, Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları, Tarım-İş Sendikası Yayınları, 2003, ss.47.

[98] Tuğçe Akarçay, Tarlada Çalışan Kadın Olmak Olgusu Üzerine nitel bir Araştırma: Silifke Örneği, *Sosyal sağlık dergisi*, Araştırma makalesi, cilt:2 sayı:1, 2022.

Özellikle tarımsal üretim süreçlerinde aktif rol oynayan kadın işçiler, tarımsal süreçte sadece tarlada çalışmakla kalmaz aynı zamanda, tarladan döndükten sonra çocuk bakımı, temizlik, yemek yapma, ekmek pişirmek gibi çeşitli sorumluluklarda üstlenmektedirler. Kadının tarımdaki emeği artmış olmasına rağmen mevsimlik tarım işlerinde kadın emeği göz ardı edilmektedir, hatta bazı durumlarda ücretsiz aile işçisi olarak görülmektedirler.

Bu durum yalnızca ekonomik ve iş gücü dinamikleri ile ilgili değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının, aile içi rollerin, sosyal sınıf ve ayrımcılığın da bir yansımasıdır. Dolayısıyla bu işlerdeki kadınların durumu, genellikle çok boyutlu eşitsizliklerin ve sosyal adaletsizliklerin bir tezahürüdür.[99] Mevsimlik tarım işçileri nöbetleşe Yoksulluk ve bölgeler arası gelişmişlik farkı gibi çeşitli sebeplerle tarımsal faaliyetlerde çalışmak amacıyla bulundukları bölgelerden tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı bölgelere geldiklerinde daha iyi bir yaşam tarzıyla karşılaşmazlar mevcut problemlere yenileri eklenerek durum daha da zorlaşmaktadır. Çeşitli açılardan oldukça zorlayıcı olan bu sürecin sadece çalışacak bireyleri değil aynı zamanda çocukları, kadınları ve yaşlılar bireylerinde her anlamda etkilendiklerini söyleyebiliriz.

İlgili alanda araştırma yapanlar, devlet yetkilileri ve akademisyenler tarafından son dönemlerde gerçekleştirilen incelemelerde mevsimlik tarım çalışanları çalışma hayatının göz ardı edilen, sesleri duyulmayan ve birçok haktan yoksun kalan bir grup olarak tanımlanmaktadır.[100]

Mevsimlik tarım işçilerinin önemli, başat sorunlarının bir diğeri de ulaşım konusudur. Tarım işçileri ulaşım sürecinde gidilecek bölgeye, gidiş ve çalışma sonrası memlekete geri dönüş yolculuğunda olabilecek en ucuz ulaşım vasıtalarını seçmektedirler. Ulaşım yöntemlerin de ilk sıralara üstü açık kamyonet veya kamyon kasalarında yapılan seyahatler yer almaktadır dolayısıyla işverenler tarafından işçilerin bölgeye geliş

---

[99] İlknur Saatçi Özen, Geçici Tarım İşçiliğinde Kadın emeğinin kullanımı ve Kontrolü: Niğde Örneği, *Ege Sosyal Bilimler Dergisi,* 5, Aralık,2024, ss. 37-53. https://doi.org/10.70029/esbd.1439663.

[100] Gizem Özkan, Mevsimlik Tarım İşçisi Yaşlı Bireylerin Yaşam Deneyimleri Ve Sosyal Hizmet Gereksinimleri: Sivas İli Örneği Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2022.

maliyetleri karşılamadığından bu araçlar ulaşım maliyetini en aza indirmek amacıyla işçiler tarafından mecburen tercih edilmektedir.[101]

Bütün bunların yanı sıra yakın köylerden çalıştırılmak üzere getirilen işçiler, üstü açık, güvencesiz traktör römorklarında taşınmaktadırlar. Tarlada uzun çalışma saatleri, gelir seviyesinin düşük olması aynı zamanda yemek hazırlama sürelerinin kısıtlı olmasından dolayı yetersiz ve sağlıksız beslenmenin önü açılmaktadır. İhmal edilmiş, dezavantajlı grubun yaşamış oldukları en temel olumsuz faktörlere ek olarak tarım sektörü kendine özgü özelliklerinden dolayı, çeşitli sağlık sorunları, eğitim ve sağlık hizmetlerinden tam kapasite yararlanamama, sosyal dışlanma ve ayrımcılık, kadın ve çocuk işçiliğinden kaynaklı zorlukları kendi içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla potansiyel risk ve tehlikeleri barındırırken, çalışan kişiler için özellikle çocuklar ve yaşlılar gibi kırılgan grupları temsil eden insanlar açısından da iş sağlığı ve iş güvenliği tedbirleri uygulamaya geçirilmediği zaman iş kazalarının yaşanması gibi çeşitli problemlerin ortaya çıkması olasıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin göz önünde bulundurulması gereken önemli meselelerinden biri ulaşım şeklidir. Bu işçilerin ulaşımının güvenli ve insan odaklı bir şekilde sağlanmadığı görülmekte, dolayısıyla bu durum yaralanmalara ve bazen ölümle biten kazalarla sonuçlanmaktadır. Tarım işçileri genellikle traktör veya kamyonlarla taşındıkları için, bu araçların kullanıldığı ortamlar ve koşullar nedeniyle kaza risklerine karşı yeterince korunamamaktadırlar.[102]

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları diğer önemli sorunlara bakıldığında çalışma ve barınma alanlarında eğitimin sekteye uğrama durumu ve çocuk işçiliği problemlerinin görünürlüğü ön plana çıkmaktadır. Göç sürecine aileleriyle beraber katılan çocuklar için süreç çeşitli açılardan daha zorlayıcı olmaktadır çünkü çalışma sürecinde, okul çağındaki çocukların çoğu aylarca okullarından, arkadaşlarından ve oyun kavramından geri kalmaktadırlar dolayısıyla bu durum derslerinde başarısız olmalarına ve erken yaşta yetişkin gibi davranmak zorunda olmalarına neden olmaktadır.

---

[101] Mehmet Akalın, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke, Örnekleri, 2018.

[102] Enver Bulut, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği, Yüksek Lisans Tezi, 2013, ss. 33.

Mevsimlik tarım işçiliğinde eğitim sorunu, çocuk işçiliğinin belirgin bir yönünü temsil eder. Bunun yanı sıra, ailelerin çocukların eğitim giderlerini karşılayamamaları, çocukların okula devam etmelerini zorlaştırmakta ve gerekli eğitimi almalarını engellemektedir. Bu durum, aile üyeleri gibi çocukların da gelecekte bu işi meslek haline getirmelerine, eğitimsiz bireyler olarak yetişmelerine ve düşük gelirli olmalarına yol açmaktadır. Sonuç olarak, bu da niteliksiz iş gücüne katılmalarına neden olmakta ve mevcut yoksulluk durumunu sürdürerek art arda devam eden yoksulluk döngülerine sebebiyet vermektedir.[103]

Saha araştırması esnasında tarımsal üretime dahil olan bir çocuk işçinin çalışma ve barınma koşulları hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

"Yani sabah dörtte kalkıp bir şeyler hazırlıyoruz tarlada yemek için, akşam yedide anca eve geliyoruz alıştık biz buna, tabi başta çok zorlanıyorduk ama sonradan alıştık. Mesela tarladan geldik çok yorulduk ama dinlenemiyoruz çünkü dinlenmeye vaktimiz yok, o yorgunluğun üzerine bir de ekmek açmak, yemek yapmak zorundayız, burada üç dört arkadaş birlikte birbirimize yardım ediyoruz zaten birimiz ekmeği açıyor birimiz pişiriyor sobada, böyle yardımlaşarak yapıyoruz öyle daha kolay oluyor. Üçümüz de okuyorduk, okulda derslerimiz çok başarılıydı, durumumuz kötüydü bu yüzden daha çok çalışıp daha çok başarılı olmak zorundaydım, ama ailelerimiz geçim sıkıntısından dolayı kalkıp buraya geldiler orada onlar olmadan kalamazdık bizde geldik. Okul zaten yarıda kaldı çok devamsızlık yaptık hem derslerden, sevdiğimiz öğretmenlerimizden hem de arkadaşlarımızdan uzak kalmak zorunda kaldık ama işte mecburen okulu bıraktık, yani maddi durumlardan dolayı bıraktık. Burada çalışıp birbirimize destek olmaya çalışıyoruz. Ailevi sıkıntılar vardı tabi bu sıkıntılar bitmez, geçim sıkıntısı çok var bizim oralarda bu yüzden insanlar buraya geliyor ama koşullarımız çok kötü zaten burada aldığımız da anca bize yetiyor" (Yenişehir- Saha araştırması, Katılımcı-K-16 Şanlıurfa).

[103] Somayyeh Radmardi, Nurettin Beltekin, İşçileşme(mek) ya da Okumak: İşçi Çocukların Eğitimsel Durumlarına İlişkin Bir Çözümleme, *Elektronik eğitim bilimleri dergisi*, 2017.

Mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerdeki çocuklar aileyle vakit geçirme, oyun, eğitim, sosyalleşme gibi durumlarla özdeşleşen çocukluk yaşamından ziyade, çalışma, işi öğrenme, ekmeğini kazanma, ev işlerini yapma, çocuk bakımı verme ya da aile bütçesine katkı, ek gelir kaynağı gibi yetişkinlik yaşamına ait etkinliklerle uğraşır dolayısıyla çocuk işçiler bir çocukluk sürecini deneyimlemekten ziyade yetişkinliği erken dönemlerinde deneyimlerler.[104]

Eğitim alanında meydana gelen çeşitli aksaklıkların temel sebeplerinden bir diğeri de tarım işçisi anne babaların eğitimin gerekliliği ve önemi hakkında yeterince bilgi sahibi olmalarıdır, dolayısıyla çocukların okuldan uzaklaşmaları hayatlarının geri kalanını okul dışında mevsimlik tarım işçisi olarak sürdürmeleri, bu durumun zamanla rutinleşmesi bir meslek haline gelmesine sebebiyet vermektedir. [105] Dolayısıyla bu durum çocuk işçiliğini besleyerek yeniden üretilmesine ve sürekli hale gelmesine neden olmaktadır.

Saha araştırması devam ederken tarlada görüşme yaptığım bir mevsimlik tarım işçisi, deneyimlediği çalışma ve barınma koşullarını aynı zamanda kendileriyle beraber tarımsal üretime katılan, eğitimleri sekteye uğrayan, okul çağındaki çocukları hakkındaki görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

"*Her zaman iş güç yani başka bir şey yok mesela şöyle olsa bir konteynır olsa bir ne diyorlar hani hazır evler oluyor ya işte ondan olsa mesela iş saatleri kısalsa çok daha iyi olurdu. Bir çavuşumuz vardı mesela bize çalışın insanlar diyordu tabi bu yıl gelmedi o neyse. Buranın hiçbir olumlu yanı yok hava dışında. Diyarbakır'a göre serin başka da bir şeyi yok tabi iş imkânı var ama bu koşullarda çok zor. Buradaki aileler geç saatlerde işten döndükleri için çocuklarla ilgilenemiyorlar çocukların duşu, temizliği falan bunları*

[104] "Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar İçin Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi-Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocukları ve Eğitim" İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak Bernard Van Leer Vakfı desteği ve Çukurova Kalkınma Ajansı işbirliğiyle 2016-2017.

[105] İlkay Gökçe, Necla Şahin Fırat, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Karşılaştığı Eğitim Zorlukları ve Çözüm Önerileri: Ebeveyn Görüşleri" *Educational Challenges Faced by Children of Seasonal Agricultural Workers and Solution Suggestions: Insights from Parents*, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2024.

yapacak vakit yok çünkü çocuklarda toprak toz yani her şey oluyor gereken ilgi, temizlik sağlanmadığı için de hastalıklar ortaya çıkıyor. Mesela gelene kadar çok geç oluyor, örneğin yemek yapılıyor on'da yeniliyor on ikiye kadar da yatmış oluyorlar zaten. Bizim büyükler de cahil ve bilinç olmadığı için on çocuk getirmişler sonra nasıl bakacağız nasıl para kazanacağız bunlar çok zor yani. Bu süreç beni ailemi çok kötü etkiledi, eğitim, giyim, din bakımından baya etkiledi. Zaten geç saatlere kadar çalışan aileler çocuklarla ilgilenmediği için o çocukların dinide gider eğitimi de gider bilimi de" (Yenişehir- Saha araştırması, Katılımcı-E-36 Diyarbakır).

Tarım işçileri genellikle, temel insani haklardan yoksun, güvencesiz, ekonomik zorluklar ve sosyal dalgalanmalar içinde yaşamaktadırlar, bu durumda eğitimin temel hak olarak var olması ve sosyalizasyon sürecine etkisine yeterince odaklanamamalarına neden olmaktadır. Süreç içerisinde özellikle çocuklar açısından, eğitimin önemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları büyük bir sorun yaratmaktadır, aynı zamanda çocukların eğitim almasını teşvik eden bir kültürel ortamın olmaması hem bireylerin hem de toplumun geleceği için olumsuz çıktılar oluşturabilmektedir.[106]

Dolayısıyla çocuk işçilerin eğitim alanında karşılaştıkları sorunların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli etkilere sahip olduğu aynı zamanda gelecek nesiller için olası toplumsal sonuçlarının da olabileceğini söylemek mümkündür.

Çocuk işçilerin eğitim hayatlarının sekteye uğramaması ve sağlıklı bireyler olarak yetişebilmeleri için METİP ve MEB kapsamında atılması planlanan önemli adımlardan biri 'Eğitim Hakkının Farkında Olmak' nosyonunu uygulamaya geçirmektir.

Bu nosyonla amaçlanan şudur, çeşitli sebeplerle sürekli bir bölgeden başka bir bölgeye göç eden mevsimlik tarım işçilerini ve çocuklarını Eğitim hakkı, hakkında bilgilendirilmek, özellikle çocukların eğitim alması için ailelerin bilinçlenmesine yardımcı olabilmektir.

Tarım işçileri arasında, eğitim kültürü ve önemi konusunda yeterli bilince sahip olunmaması, eğitimin sürdürülebilir olmasının önündeki en büyük engeli teşkil

[106] Gökçe, Fırat, a.g.m.,2024.

etmektedir, ailelerin eğitim konusundaki tutumları, çocukların okula gitme istekliliğini etkilemektedir.

Ayrıca METİP ve MEB kapsamında atılması planlanan önemli adımlardan bir diğeride, çocukların eğitime erişiminde fırsat eşitliliğini sunmaktır, göç edilen bölgelerde eğitim kurumlarına erişimde yaşanan zorluklar, çocukların devam etme oranlarını düşürmektedir. Çözüm ve öneri noktasında taşınabilir okullar, sosyalleşme, geçici eğitim, bilgilendirme ve destek programlarının uygulamaya girmesi bu konuda önemli adımlardandır. Özellikle yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının, mevsimlik tarım işçilerine yönelik bilgilendirme kampanyaları düzenlemesi, eğitimin önemini vurgulamak için kritik önemdedir.
Bütün bu amaçlanan uygulamalar gelecek için bir yatırım olmakla beraber, çocukların eğitim almasının sağlanması, sadece bireysel değil, toplumsal bir yatırımdır. Eğitimsiz bireyler, gelecekte ekonomik ve sosyal kalkınmanın önünde bir engel oluşturabilir.[107]

Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 42. Maddesi ile "Hiç kimse eğitim ve öğretim hakkından mahrum bırakılamaz, Öğrenim hakkının sınırları kanunla belirlenir ve düzenlenir" ifadesiyle her Türk bireyin ırk, din, dil ayrımı olmaksızın eğitim alma hakkına sahip olduğunu ortaya koymuştur.[108]
Anayasamızda yer alan net ifadeye ve Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sürekli vurgulanan 'eğitim seviyesinin artırılması' hedefine rağmen kırsal alanda yaşayanlar ve özellikle tarımla uğraşan bireyler arasında, eğitim seviyesi beklenen düzeye ulaşmamıştır. Bu durum mevsimlik tarım işçileri arasında daha belirgin bir şekilde görülmektedir.[109]

[107] https://www.meb.gov.tr/mevsimlik-tarim-iscileri-ve-gocer-ailelerin-cocuklarinin-egitime-erisimini-artirmak-icin-81-ilde-yeni-onlemler-hayata-geciriliyor/haber/35958/tr.

[108] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,1982. www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa.

[109] Burak Öztornacı, Naciye Tok Vd. Türkiye'de Kırsal Gençlik Açısından İstihdam ve Tarımsal İstihdamın Geleceği, Gençlik Araştırmaları Dergisi, Kasım 2017.

Tarım işçilerinin eğitimle ilgili en büyük problemi, okul zamanında çocukların uzun süre eğitim kurumlarından uzak kalıp, çalışacakları yerlere götürülmeleridir. Mart ve nisan aylarında aileler çocuklarını da tarımsal üretimin aktif yapıldığı bölgelere yanlarında götürdüklerinden dolayı okuldan almak zorunda kalmaktadırlar, kasım ayında ise tekrar kendi memleketlerine dönmektedirler.[110]

Çocuklar genellikle 4-6 ay kadar okullarında geri kalmaktadır, bu nedenle okul çağındaki çocuklar sınıf Arkadaşları ve dersleriyle uyumsuzluk yaşamaktadır. Bu durum çocukların sosyal becerilerini geliştirilmesini ve çevrelerine yeniden adapte olmalarını zorlaştırmakta ayrıca motivasyon kaybı yaşamalarına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra işçi çocuklar sınıftaki diğer arkadaşlarına oranla daha fazla başarısızlık göstermektedir.[111]

Tarımsal üretimin yoğun olduğu dönemlerde çocuklar aileleriyle beraber aylarca tarımsal işlerde çalışmaktadır dolayısıyla eğitim sürecine dahil olamayan çocuklar zaman içerisinde okuldan uzaklaşıp hayatlarını tarım işçisi olarak idame ettirmektedirler. Tarım işçileri birçok zorlukla karşı karşıya kalmakta ve bu sorunlar çok boyutlu olmakla beraber hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu sorunların çözümü için yasal düzenlemelerin yapılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi hem toplumsal faydanın devamlılığı açısından hem de bireylerin gelecekleri açısından oldukça önem arz eden bir konudur.

Mevsimlik tarım işçileri, çalışma ve yaşam koşullarında çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır.

Bu sorunları genel hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür: Tarım alanlarında çalışma koşullarının zorluğu, belirsiz çalışma süreleri nedeniyle insani ihtiyaçlarını karşılamada yaşadıkları güçlükler, birden fazla işverenle çalışmanın getirdiği karmaşa, düşük ücretler ve maaşlarını alma konusundaki sorunlar, döngüsel yoksulluk, özellikle kadın işçilerin üzerindeki ek yükler ve çocuk işçilerin eğitim hayatlarının olumsuz etkilenmesi, kayıt dışı çalışma, sosyal güvenceden yoksun olma durumu, yeterli

[110] Mehmet Yavuz, Marmara Üniversitesi Mevsimlik Tarım İşçisi Çocukların Eğitimde Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Okul Yöneticilerinin Ve Öğretmenlerin Görüşleri: Şanlıurfa İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi,2019.

[111] a.g.m., s. 20.

önlemler alınmadığı için kaçınılmaz iş kazaları ve meslek hastalıkları, örgütlenememe sorunları aile üyelerinin yaşlı, genç, çocuk, kadın demeden çalışmak zorunda kalması ve bu durumun aile gelirinin yetersizliğiyle birleşerek sürekli bir çalışma zorunluluğu doğurması, işsizlik, ve sosyo-ekonomik haklardan yararlanamamaları bunlar arasındadır.[112]

Dolayısıyla bütün bunların sonucunda mevsimlik tarım işçilerinin eğitim alanında yaşadığı sorunlar, bireylerin ve toplumun geleceği açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu sorunların çözülmesi hem çocukların eğitim hakkının korunması hem de toplumsal fırsat eşitliğin sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir.

Eğitim politikalarının, mevsimlik tarım işçilerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmesi, bu sorunların üstesinden gelinmesine yardımcı olabilir.[113]

[112] Emine Arslan Pauli, Bülent Gülçubuk, Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Hanelerin Karşılaştığı Yoksunlukları Anlamak: Ankara İli Bala İlçesi Örneği,2024.

[113] Engin İş, Başkan Özkan, Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışan Ailelerin Çocuklarının Eğitim Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar,2024.

3. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARI ÜZERİNE BURSADA BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Araştırma yapılan bölgenin genel nitelikleri

Harita 1: Araştırma Bölgesi Yenişehir Ovası'nın Konumu.[114]

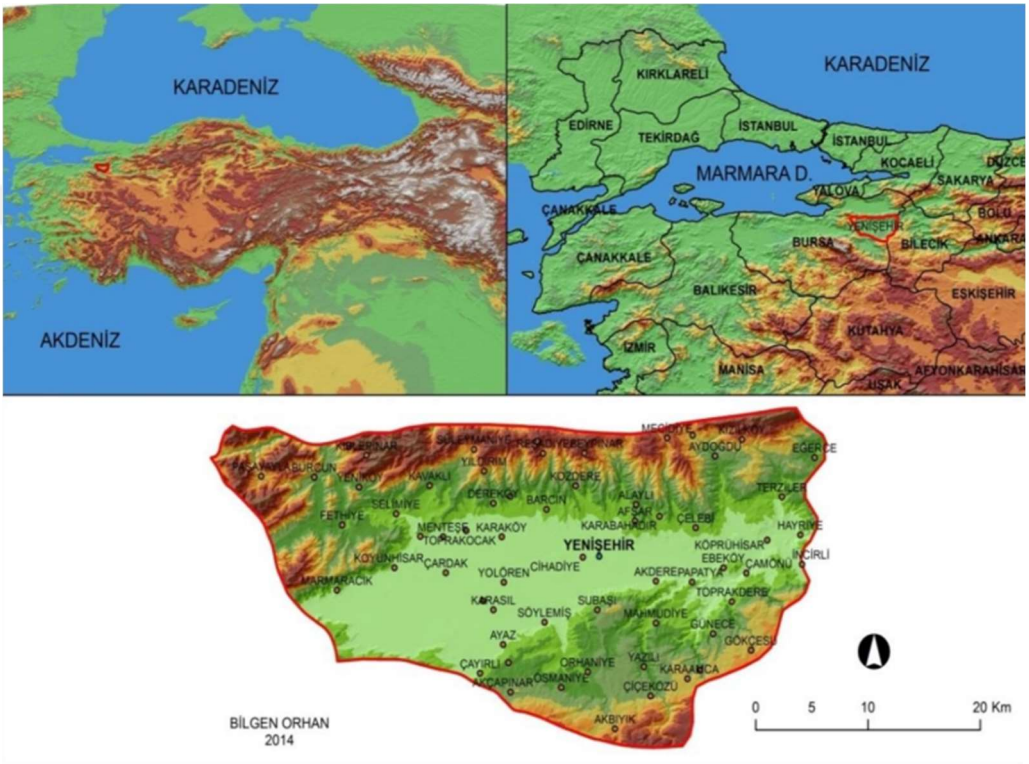

Araştırma bölgesi Bursa ili Yenişehir ilçesi sınırları içinde kalmaktadır. Bursa iline bağlı Yenişehir ilçesi, geçmişten günümüze kadar gelen süreçte, tarımsal üretimin yapıldığı en önemli merkezlerden biri olmuştur. Tarım, tarihin ilk dönemlerinden bu yana önemli bir ekonomik faaliyet olarak varlığını sürdürmektedir.[115]

Yenişehir Ovası'nda yaşayan insanların büyük bir kısmı, geçimlerini tarım ve tarıma bağlı sanayi sektörlerinden sağlamaktadır. Bu nedenle bölgede yapılan tarımsal etkinlikler, gıda sanayisinin kurulmasına ve ilerlemesine olanak tanımaktadır. Ayrıca Yenişehir

[114] Bilgen Orhan, Yenişehir Ovası'nda Tarımsal Faaliyetler, 2015.

[115] Recep Erbay, Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, 2013.

ovasının zengin tarım alanları, su kaynakları ve elverişli iklim şartları, tarımsal işlerin gelişiminde önemli bir etki yaratmaktadır.[116]

Yenişehir İlçesinin Araştırmadaki Önemi

Bu etnografik araştırmanın saha alanı olarak Bursa'nın Yenişehir ilçesinin seçilmiş olması tesadüfi değildir.

Bursa'nın Yenişehir ilçesi, bu çalışmanın gerçekleştirildiği ana alan olarak hem konumu hem de sahip olduğu sosyolojik ve yapısal özellikleri ile dikkat çekmektedir. Yenişehir, Marmara Bölgesi'nde sanayi ile tarımın bir araya geldiği bir konumda bulunurken, mevsimlik iş gücü ihtiyacının yılın belirli zamanlarında arttığı bir üretim merkezi olma özelliği taşımaktadır. Özellikle domates, biber, mısır ve salça üretimi yapılan tarlalarda, her yıl binlerce mevsimlik tarım işçisi, aileleriyle birlikte bu bölgeye göç etmektedir.[117]

Bursa ili Yenişehir ilçesinin seçilme sebeplerinin başında Yenişehir ilçesinin bünyesinde önemli ölçüde mevsimlik gezici tarım işçilerini barındırmasıdır. Ayrıca mevsimlik tarım işçilerinin istihdam edilmesinde ve sürdürülebilir tarım açısından ülkemizde büyük bir paya sahip olması araştırma alanı olarak seçilme sebeplerinden biridir, ek olarak ekonomisinde tarım ve tarıma dayalı sanayinin kritik bir öneme sahip olmasıdır. Yenişehir, son dönemlerde tarımsal üretim gücüyle öne çıkan, mevsimlik tarım işçilerinin yoğun bir şekilde çalıştığı ve göç alan bir kırsal alan olarak önem kazanmaktadır.[118]

Yenişehir'in bu çalışmada merkezî bir konumda yer alması, şu nedenlerle önemlidir: Göç ve emek dinamikleri, aracılık sistemi ve dayıbaşılar, alt yapı ve yaşam koşulları, yerel politikaların etkisi gibi çeşitli bağlamlarda ele alınması açısından Yenişehir ilçesi Türkiye'deki mevsimlik tarım işçiliğinin hem yerel hem de yapısal dinamiklerini anlamak açısından güçlü bir saha sunmaktadır. Araştırmanın bulguları, yalnızca Yenişehir'e değil,

---

[116] Bilgen Orhan, Yenişehir Ovası'nda Tarımsal Faaliyetler, ss. 77-78.

[117] Murat Uzun, Yenişehir (Bursa) Havzası'nın coğrafi karakterizasyonuna dayalı jeoekolojik risk duyarlılığı analizi, Sayı: 51,2024, ss. 85- 114, https://doi.org/10.32003/igge.1326841.

[118] (ISDEP) İşgücü Piyasasına Geçişin Desteklenmesi Projesi İl Bazlı Sosyoekonomik Sektör Mevcut Durum Raporu Bursa,2025.

benzer kırsal göç hareketlerinin yaşandığı diğer bölgelere de ışık tutabilecek niteliktedir. İlçedeki yapılan gözlemler ve etnografik mülakatlar, sadece mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma şartlarını kavramakla kalmayıp, bu şartların yerel tarım politikaları, aracılık ağı ve sosyal hizmetlere ulaşım ile nasıl etkileşimde bulunduğunu incelemeye olanak sağlamıştır.

Özetle Yenişehir ilçesi, hala dayıbaşı sisteminin etkin bir şekilde işlediği ve güncel yasal düzenlemelerin dışında kalan bir iş pazarının sürdüğü bir örnektir. Bu aracılar, sadece işlerin dağıtımıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ücretlerin belirlenmesi, işçilerin hareket alanlarının kısıtlanması ve bazen sosyal yardımlara ulaşmada da önemli bir rol oynamaktadır.

Tüm bu yapısal öğeler, Yenişehir'i Türkiye'deki mevsimlik tarım işçiliğinin en belirgin ve çözülmesi gereken örneklerinden biri haline getirmektedir. Bu nedenle araştırma, yalnızca tarım üretimiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bu üretimin iş gücü boyutuna, işçilerin insan haklarına erişimine ve bu süreçte ortaya çıkan görünmez emeğe, yapısal eşitsizliklere, güvencesiz bir yaşam tarzına dair çarpıcı bir resim sunmaktadır.

Etnografik Gözlemin ve Dil Faktörünün Veri Toplama Sürecine Katkısı

Bu çalışma mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarına yönelik yapılmış etnografik bir çalışmadır. Etnografik araştırmalarda, en etkili veri toplama araçları arasında gözlem yer almaktadır dolayısıyla çalışma sonunda elde edilen bulguların güvenilirliği, saha araştırmalarında dil faktörünün ve etnografik gözlemin etkisiyle doğrudan ilişkilidir.

Araştırmacının Kürtçe diline hâkimiyeti ve görüşmecilerin ana dilinin Kürtçe olması, yalnızca iletişimde kolaylık sağlamamış, aynı zamanda sosyal ve kültürel bağlamların daha doğru anlaşılmasını ve aktarılmasını mümkün kılmıştır. Sahada mevsimlik tarım işçileriyle yapılan derinlemesine görüşmelerde dil faktörü, araştırmanın kalitesi ve toplanan verilerin derinliği açısından oldukça kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla bu durum dil bariyerini ortadan kaldırmakla beraber, araştırmacının o kültürün sosyal

normlarını, günlük yaşam pratiklerini ve toplumsal ilişkilerini daha iyi kavrayıp çalışmaya aktarmasına yardımcı olmuştur.

Ayrıca araştırmacı araştırdığı sosyal grubun zamanla kültürel üyesi haline gelmesi ve daha derin samimi ilişkiler kurabilmesi durumu, veri toplama sürecini etkileyerek kolaylaştırmıştır. Etnografik gözlemin en önemli avantajlarından biri, hem konuşulanları, hemde davranışları, sosyal ritüelleri ve çevresel bağlamı da dikkatle incelemesidir. Dolayısıyla bu durum, katılımcıların dil yoluyla anlattıkları ile sosyal ve kültürel pratikler arasındaki bağlantıyı anlamayı kolaylaştırır.[119] Böylece dil, sadece bir iletişim aracı olmaktan çıkmakla beraber, sosyal yapıların ve kültürel değerlerin de yeniden ifade edilip üretildiği bir araç haline gelmektedir. Etnografik gözlem araştırmacıya toplumsal gerçekliği çok boyutlu olarak anlama ve yorumlama gibi fırsatlar sunmaktadır.

[119]Mustafa Şeref Akın, Kullanıcı Gerçekten Ne İster? Etnografik Metotlar ile Derinlemesine Araştırma, *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi* 3 (1), 2019, ss. 1-25.

Şekil 2: Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerinin yıl içindeki çalışma rotalarını gösteren harita.[120]

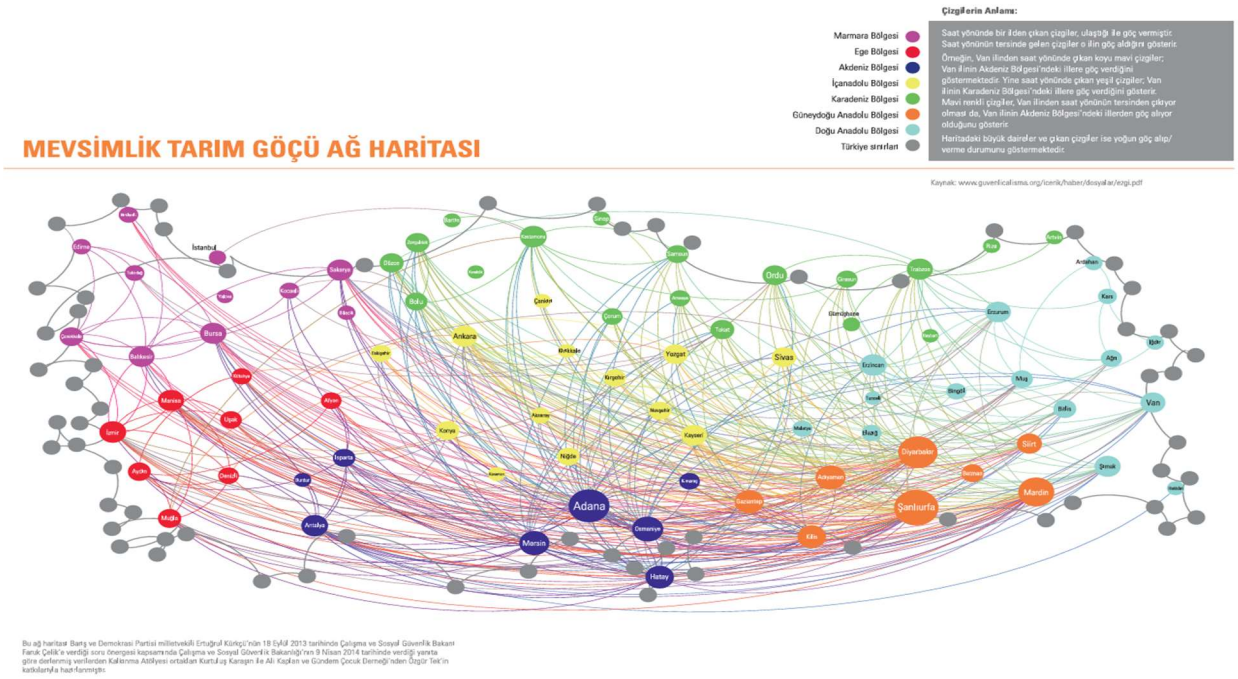

İller arasındaki göç ilişkileri bu haritada ağ biçiminde sunulmuş ve çizgilerin yönü ile kalınlığı göçün yönünü ve yoğunluğunu temsil etmektedir. Bölgelere göre ayrılmış renkler ve yıl içindeki göç hareketlerinin hangi bölgelere yoğunlaştığı görülmektedir. Göç veren iller genellikle Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve bazı İç Anadolu illeridir, göç alan iller ise Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde konumlanmış durumdadır.

3.1.ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

Araştırmanın bulgular bölümünde mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarını etkileyen temalara ve bu temalara ait alt başlıklara yer verilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları ile ilgili bulguların yanında barınma ile ilgili bulgular, çadır koşullarına ve barındırdıkları risklere yönelik bulgular, ekonomik durumlarına ilişkin bulgular, sosyal güvenliğe ilişkin bulgular, eğitim durumu

[120]Mevsimlik Tarım Göçü Ağ Haritası, Kalkınma Atölyesi tarafından hazırlanmıştır.

ile ilgili bulgular, yasalar, siyasi ve yönetsel hizmetlere ilişkin bulgular ve mevsimlik tarım işçilerinin mevcut sorunlarının çözümüne yönelik beklentilerine ilişkin bulgular başlıklarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**Yaş**	**Kişi sayısı**	**Yaşadığı yer**	**İş deneyimi**
Kadın	20- 29yaş	3	Şanlıurfa Diyarbakır (2)	27 yıl 10 yıl 12 yıl
Erkek	22-29 yaş	3	Diyarbakır Mardin Şanlıurfa	15 yıl (2) 10 yıl
Kadın	30-39 yaş	3	Şanlıurfa Mardin (2)	15 yıl 12 yıl 30 yıl
Erkek	30-39 yaş	8	Mardin (3) Diyarbakır (3) Şanlıurfa (2)	30- 20-18-14 12-9-8-2 Yıl
Kadın	40-49 yaş	5	Suriye (Kobani) Şanlıurfa (2) Diyarbakır Mardin	20-15-10 9-5 Yıl
Erkek	40-49 yaş	2	Şanlıurfa (2)	12-8 yıl
Kadın	50-65 yaş	9	Şanlıurfa (4) Mardin (2) Adıyaman Gaziantep Diyarbakır	30-20-17-15-12-8-10-4-3 Yıl
Erkek	50-64 yaş	5	Yozgat Diyarbakır Şanlıurfa (3))	15-10-5-2 Yıl
Toplam		20(K) 18(E)		

Tablo 1'de belirtilen mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınların yaşları 20 ile 65 arasında değişmekte olup, çoğunlukla 50'li yaşlardadırlar. Erkek işçilerde ise yaş aralığı 22 ile 64 arasında olup çoğunlukla 30'lu yaşlardadırlar.

Bu araştırmada yirmi kadın ve on sekiz erkek işçi olmak üzere toplam otuz sekiz kişi ile görüşülmüştür. Araştırmaya katılan mevsimlik tarım işçilerinin yirmisi kadın, on sekizi erkektir. Katılımcıların yaşadığı yerler sırasıyla Diyarbakır (9), Mardin (9), Şanlıurfa (16), Suriye (1), Gaziantep (1), Adıyaman (1), Yozgat (1) olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların mevsimlik tarım işçiliği deneyimi 2-30 yıl arasındadır (Tablo 1).

Araştırma boyunca mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarına yönelik, katılımcılara sorulan görüşme soruları aşağıda verildiği şekildedir, bulgular hedef sorulara verilen cevaplar doğrultusunda şekillenmiştir.

- Mevsimlik tarım işçilerinin temel problemleri nelerdir?
- Tarım işçilerinin bölgeyi seçme sebepleri ile orada yıllarca kalma sebepleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Tarım işçisi olarak gelen işçi aileler, nasıl yaşam koşullarında barınmaktadır?
- Mevsimlik tarım işçisi olarak özellikle çocuklar ve kadınlar sosyal hayatlarında yahut aile içinde ne gibi zorluklar yaşamaktadır?
- Güvenlik açısından ne gibi problemler yaşamaktadırlar?
- Mevsimlik tarım işçiliği süresinin uzunluğu, çalışan bireylerin ve çocuk işçilerin aktif eğitim dönemini ve sosyal hayatlarını ne denli etkilemektedir?

Şekil 2. Mevsimlik tarım işçileri görüşmelerinde ön plana çıkan temalar

Bu çalışma kapsamında yürütülen etnografik saha araştırması, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma sürecini şekillendiren ve bu süreçte ön planda olan ortak temaların etki alanının genişliğini göstermektedir. Dolayısıyla elde edilen veriler mevsimlik tarım işçilerin yalnızca ekonomik olarak değil aynı zamanda sosyo-kültürel, mekânsal eşitsizlikler ağı

içinde konumlandığını göstermektedir. Tablo olarak sunulan veriler, sosyal dinamiklerin sadece bireysel boyutunu değil aynı zamanda toplumsal yapılarla da derinden ilişkili olduğunu göstermektedir.

3.1.1. Aracılık -dayıbaşı- elçilik faaliyetlerine ilişkin bulgular

Görüşme yapılan mevcut katılımcıların yanında, çadır alanlarından ve tarım işçilerinden sorumlu dayıbaşlarıyla da fikir alışverişi yapılmıştır, dayıbaşı (çavuş- elçi – aracı) işveren ile işçi arasında önemli bir köprü görevi görmektedir.[121] İşçiler çalışacakları alana gelmeden önce dayıbaşıyla – elçiyle iletişime geçmektedirler. Sahada Dayıbaşı ile akraba olan tarım işçileri de vardır, çalışmak isteyenleri dayıbaşı belirlemektedir.

"Abim vasıtasıyla geldik zaten o bayadır bu işin içinde abim zaten kendisi dayıbaşı ve yıllardır mevsimlik işçi olarak çalışmıştı burada yıllardır hem de." (K38)

"Biz Dayıbaşı aracılığıyla geldik buraya, zaten eşim önceden dayı başını tanıyordu memlekette geçinemiyoruz ihtiyacımızın olduğunu biliyordu bize söyledi bizde ailecek kalktık geldik. Zaten çadırları onlar verdi bizde kendimiz ailecek kurduk." (K40)

Aracı olarak adlandırılan iş bulma kurumlarının mevsimlik işçilerin temini ve yönetiminde aktif rol oynadığı bilinmektedir. Mevsimlik göçmenlerin ve geçici tarım işçilerinin işyerlerine taşınmasında ve işverenlerle anlaşma yapılmasında tarım aracıları önemli bir rol oynamaktadır.[122]

"Ya şöyle kardeşim, çavuşla aramız çok iyi, küçüklüğümden beri çavuşu tanırım iyi adamdır. Biz ailecek çok geçim sıkıntısı yaşadık bunlara çavuşta şahitlik etti sona böyle bir iş var dedi zaten daha fazla kalamazdık orda hayat çok pahalı bizde ailecek kalktık geldik yani anlayacağın çavuş vasıtasıyla ve bize çok yardımcı oldu." (E45)

[121] Dayıbaşı- elçi- çavuş- aracı kavramları yöreden yöreye kullanımları bakımından farklılık göstermektedir.

[122] Ahmet Aslan, Orhan Gündüz, Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Aracılık Hizmetlerinin Mevcut Durumu: Malatya Örneği, TEAD, 2017, 3(2): 1-6, Araştırma Makalesi (Research Article).

"Ben çavuşu eskiden beri tanıdığım için onun vasıtasıyla geldim buraya arkadaş yani, iş imkânı var dedi bende aldım ailemi geldim işte 17 yıldır onunla çavuşla çalışıyoruz."(E-54)

"Bizim patronla 9 sene önce tanıştık onun vesilesiyle geldik yani bu süreç onunla devam etti zaten artık sürekli her sezon gelmeye başladık sağ olsun çok yardımcı oldu." (E-28)

Mevsimlik tarım işçilerinin aynı aracılarla yıllarca aynı bölgeye gelme sebepleri arasında işlerini garantiye almak ve iş sürecinde aracıları birer toplumsal rehber olarak görmeleri gibi nedenler yatmaktadır. Dolayısıyla aracılar alanda sadece işçilere iş bulmazlar aynı zamanda işçilerin ihtiyaç duyduğu sağlık, barınma, ulaşım gibi konularda da yardımcı ve yönlendirici faktör olabilmektedirler.

"Bizim akrabalarımız daha önceden burada çalışıyorlardı zaten onların vasıtasıyla geldik." (E-60)

"Bizim bir tanıdık aracılığıyla geldik geçim sıkıntısı yaşıyorduk zaten memleketimizde de iş bulmakta sıkıntı yaşıyorduk o yüzden kalktık geldik." (K-42)

Özetle alanda yapılan gözlemler ve görüşmeler sonucunda öne çıkan bir aktör ve aracılık sistemi olarak bilinen 'dayıbaşı mekanizması' mevsimlik tarım işçileri ile işverenler arasında bağlantı kurmaktadır, işçilerin işe alım süreçleri, barınma düzenlemeleri ve maaş planlamasıyla ilgilenmektedir. İşçiler genellikle köyden, akraba çevresinden veya daha önceki dönemlerden tanıdıkları vasıtasıyla dayıbaşlarıyla iletişime geçmektedirler ya da önceden dayıbaşlarını tanıyorlarsa doğrudan iletişim kurmaktadırlar. İşçiler dayıbaşları aracılığıyla işe yerleştirilmektedir.

Bu ilişki güvene dayalı gibi görünsede, dayıbaşlarının çoğu zaman maaşlardan yasal olmayan kesintiler yapmaları, işçilere karşı hesap verme yükümlülüğünün olmaması ve sürecin tamamen kayıt dışı olması, sistemin sömürüye açık hale gelmesine yol açmaktadır.

Bu gibi durumların yaşanmasına rağmen mevsimlik tarım işçilerinin tarım aracıları vasıtasıyla gelmeyi tercih etmelerinin en önemli sebebi, iş sürecini ve iletişim döngüsünü garantiye almaktır. Bunu tercih etmelerinin altında yatan en önemli neden ise işçilerin işverenleri tanımaması ve doğrudan iletişime geçememesidir. İşçiler, hasat mevsiminde yalnızca bir işverenle çalışmadıkları düşünüldüğünde gittikleri yerlerde iş bulma durumları tarım aracılarının yardımıyla gerçekleşmektedir, buna ek olarak tarım işçileri herhangi bir sorunla karşılaştıklarında bu sorunun çözümünde aracıları referans gösterip onlara güvenmektedirler.

3.1.2. Tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarına ilişkin bulgular

Şekil 3. Tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarında ön plana çıkan ortak temalar

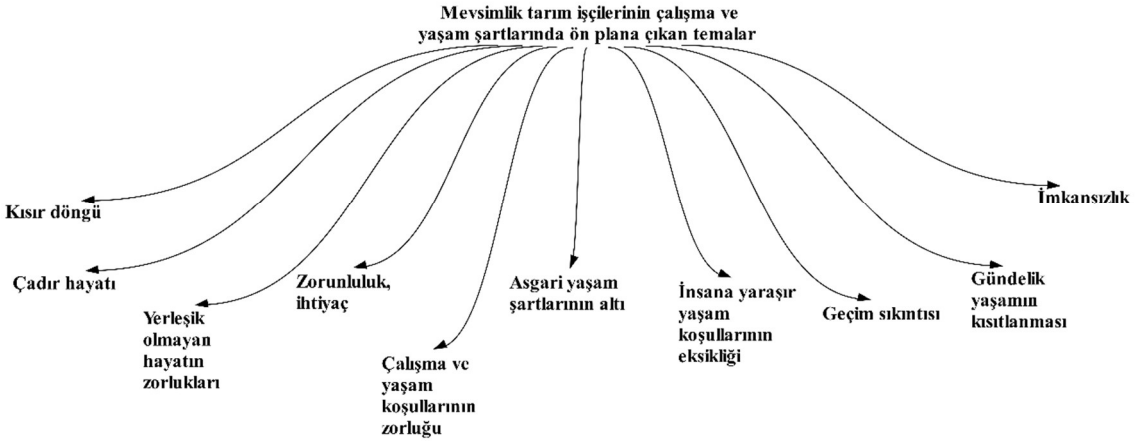

Çalışmada yürütülen etnografik saha araştırması kapsamında Şekil bir de elde edilen görüşme verileri, tarım işçilerinin günlük çalışma ve yaşam pratiklerinin büyük ölçüde ekonomik temelli ve birbirini etkileyen faktörlerin yanında yapısal sınırlılıklar içerisinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarında ön plana çıkan ortak temalar, çok katmanlı olmakla beraber işçilerin gündelik yaşam deneyimlerini çok boyutlu olarak etkilediği görülmüştür. "Geçim sıkıntısı", "çadır hayatı", "asgari yaşam standartlarının altı" ve "gündelik yaşamın kısıtlanması" gibi temalar katılımcıların belirtmiş olduğu ifadelerinin yalnızca ekonomik boyutunu değil aynı zamanda sosyo-kültürel ve yapısal boyutlarıyla da göze çarpmaktadır.

Aşağıda yer alan katılımcıların ifadeleri, belirtilen temaların nasıl iç içe geçtiğini birbirlerini etkilediği gibi birbirinden bağımsız olmadığını, çalışma ve yaşam koşullarında çeşitli faktörlerin çok boyutlu etkilerini doğrudan kendi anlatıları üzerinden ortaya koymaktadır.

"Bizim o taraflarda iş olmadığı için mecbur kalktık geldik zaten ihtiyacı olmasa insanın kalkıp buraya bu koşullara gelmez." (E8)

"Memlekette zaten iş yok e buraya geldik yine aynı durum kısır döngü devam ediyor anlamıyorum. Yol parası, elektrik, su masrafları hep bize ait yani bunlara bir çözüm bulunmalı çünkü kazandığımızı bunlara harcıyoruz." (K15)

"Ailemin çocuklarımın bazen giyecek bir elbisesi dahi olmuyor, sıkıntılarımız bitmiyor bunca yıl yoksulluğu, yokluğu idare ettik ama nereye kadar burada da yaşam koşulları çok kötü biz anlık yaşıyoruz, kazandıklarımızı da burada yiyoruz yani memlekete dönerken bize bir şey kalmıyor yol parasını belki biriktiririz en fazla." (E5)

Geçim sıkıntısı, yoksulluk teması katılımcıların görüşmelerde sık sık dile getirdiği ortak problemlerden birisidir, "kazandıklarımızı da burada yiyoruz" ve "çocuklarımın bazen giyecek bir elbisesi dahi olmuyor" ifadesi mevsimlik tarım işçilerinin deneyimlediği sürecin zorluğunu, yokluğun boyutunu gözler önüne sermektedir, dolayısıyla içerisinde bulundukları bu kısır döngü yoksulluğu yeniden üreterek süreklilik haline getirmektedir.

"Buradaki herkeste aynı sıkıntıları yaşıyor mesela hepsinin geçim sıkıntısı var hepsinin çocukları tarlada çalışıyor ve çoğu okulu bırakmak zorunda kalmış." (K14)

"Bak hocam ben yeni evlendim bir ay olmuştur ama kalkıp buralara bu kötü koşullara geldik, geçinemiyoruz ne yapalım ailecek bu işteyiz yıllarca hep burada çalıştılar hala durum aynı, keşke buraya hiç gelmeseydik ama mecburuz, kimse burada kalmak istemez kimse, hele yeni evlenmiş birisi asla istemez bu çok kötü, çadır ve koşulları berbat." (K19-22).

"Bak hepimiz çalışıyoruz ama yetmiyor hala da düşünüyorum ne olacak böyle diye çünkü çok sıkıntılı yani çocuklarım için endişeleniyorum çünkü ömür boyu bu işi yapamazlar çok zor. Tarladan döndüğümüzde o kadar yorgun düşüyoruz ki birbirimize ayıracak vaktimiz yok."

Araştırmada katılımcıların yoksulluk döngüsünü çok katmanlı bir şekilde deneyimlemeleri, ekonomik nedenlerle kötü koşullarda barınmak zorunda olmaları, insana yakışır iş kavramıyla ters düşen bir durumdur ve işin insancıllaştırılması durumuyla çelişmektedir.

'İnsana Yakışır İş Kavramı' ILO tarafından çalışma hayatında kişilerin temel haklarının gözetildiği, yeterli bir gelir ile sosyal güvencenin sağlandığı etkili bir iş" biçiminde tanımlanmakta, Ayrıca "kadın ve erkek her birey için, özgürlük, eşitlik, güvenlik ve saygınlık şartlarında insan onuruna uygun etkin bir iş" olarak da açıklanmaktadır.[123]

3.1.3. İnsana yaraşır temel yaşam koşullarının yokluğu

Mevsimlik tarım işçilerinin kendi imkanlarıyla kurdukları geçici barınaklar, ortalama hane halkı büyüklüğü 6-7 kişilik kalabalık aileler için geçici olarak sığınılan bir yer olmaktadır ve ilkel çadır şartlarında hayatlarını sürdürmeye çalışan kişi sayısı oldukça fazladır.

"Biz kendi imkânlarımızla banyo ve tuvaleti inşa etmeye çalıştık tabi oda bir iki tahta ve yırtık, eski, küçük çadır parçalarıyla etrafını kaplamaya çalıştık zaten kendi imkânlarımızla ne kadar olabilir ki, bir çadırda yedi kişi kalıyoruz, aynı şekilde yine banyoyu öyle yaptık tabi kendi imkânlarımızla onu ikiye böldük bir kısmında banyo yapıyoruz bir kısmında çamaşır yıkıyoruz bazen yemek yapıyoruz içinde bulaşık yıkıyoruz yani her şeyimiz iç içe ne kadar sağlıklı olabilir."

[123] Özlem Işığıçok, Çalışma yaşamının kalitesinin arttırılmasında "insana yakışır iş"- e-ISSN: 1308-6693 Araştırma makalesi, 2018.

Görsel 1. İşçi ailelerin temel ihtiyaçlarını karşıladığı çadırların içi.

Görsel 2: Mevsimlik tarım işçilerinin kaldıkları çadır alanları

Çadırlar şehir merkezinden ve köylerden uzak tarlalara kuruludur. Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşullarına baktığımızda, tarım işçileri barınma koşullarına yönelik sorunlarını kendi yöntemleri ile çözmek zorunda kaldıklarından dolayı genellikle günü kurtarabilecek şekilde ve derme çatma, doğaçlama barınaklar inşa etmektedirler. Barınakların genel yapısına baktığımızda genellikle briket, muşamba, sedirden

oluşturulmaktadır.[124] Sahadaki gözlemler sonucu işçi ailelerin kendi imkanlarıyla kurdukları çadırların aileye uygun olmaması, temel ihtiyaçların aynı alanda giderilmesi, hijyen ve mahremiyet gibi temel insani şartların sağlamaması durumu ve kalabalık, bölmesiz çadırlar mekânsal yetersizliği göstermektedir. Aynı zamanda ailelerin tarladaki uzun çalışma saatlerinden arta kalan zamanlarda yemek yiyebilmek, dinlenebilmek, aileleriyle vakit geçirebilmek ve uyuyabilmek için bile asgari yaşam şartlarını sağlamakta yetersiz kaldığını göstermektedir.

Barınma koşullarına ilişkin saha da yapılan görüşmelerde katılımcılardan biri düşüncelerini şöyle ifade etmiştir.

"Çadırlar insanların yaşayabileceği yerler değil, perişan oluyoruz burada. Çocuklarda bizimle perişan oluyorlar hele ki küçük çocuklar için daha zor bir süreç hasta oluyorlar çadırlarda. Biz sabah erkenden uyanıyoruz 7 de tarlada oluyoruz tabi çocuklarda gün boyu bizimle tarlada çalışmak zorundalar, kavurucu güneşin altında akşama kadar çalışmak asla kolay değil bu yüzden onlarda çok yoruluyor, yağmur yağdığında çadırları su basıyor güneş altında yıllarca bu çadırda yaşıyoruz asla değiştirmediler. Hepsi delik deşik bak hepsi çürümüş, biz her şeyi kendi imkanlarımızla yapmaya çalışıyoruz tabi oda ne kadar olabilir ki yetişmiyor yetmiyor, çadırlardan çok rahatsızım delik deşik hepsi" (K8-55).

Mevsimlik tarım işçilerinin kaldıkları çadır alanlarının arazi sahibinin gösterdiği yerlerden ibaret olduğu görülmektedir. Arazi sahibi çoğunlukla kullanmadığı alanları mevsimlik tarım işçilerine çalışma süresinde kalmaları için tahsis etmektedir. Barınakların her türlü imkândan ve hijyenden yoksun olması aynı zamanda tarım işçilerinin oldukça ilkel şartlarda hayatlarını sürdürüyor olmaları yapılan araştırmada dikkat çeken önemli noktalardan birisidir.[125]

[124] Mehmet Akalın, Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri. Sosyal Güvence Dergisi, 13, 3-5, 2018.

[125] Mücahit Yıldırım, Okan Karakoyun, Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği,2023, 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 61-81. (Araştırma Makalesi)

Bir diğer katılımcı da bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir.

"Yani bütün sıkıntılarımızın başında çadır geliyor zaten çadır deyince bir sürü sorun sayabilirim size işte toz, toprak, çamur bir sürü şey işte bunlardan en çok çocuklar etkileniyor tabi, sabahtan akşama kadar tarlada çalışıyoruz herhangi bir aktivite yok boş zaman yok böyle geçiyor."

Sahada yapılan gözlemler ve katılımcıların görüşleri doğrultusunda mevsimlik tarım işçileri, insana yaraşır temel yaşam koşullarından mahrum bir şekilde aileleriyle beraber bu süreci ağır bir şekilde deneyimlemektedir.

Ailesiyle beraber on beş yıldır tarım sektöründe mevsimlik tarım işçiliği yapan katılımcı, çalışma ve yaşam koşullarına yönelik yapılan görüşmede şunları söylemektedir.

"Kızım çadırın sorunları saymakla bitmez, çadırlar çok dar, içinde doğru düzgün oturamıyoruz, gündüzleri o kadar sıcak ki çadırın içi asla oturamayız içerde terden, sıcaktan perişan oluyoruz. Gel bak çadıra o kadar sıcak oluyor ki oğlum çadırda hava alabilmemiz için pencere açtı, bu sefer de akşamları üşüyoruz ne yapacağımızı şaşırdık. Zaten yokluğun, geçim sıkıntısının derdinden kalkıp geldik ne bir arsa var ne de başka bir şey ne yapalım hepsi mecburiyetten." (K1-40)

"Her şeyden önce buranın yerleşim alanı sıkıntılı alt yapı yok, hem de acil bir durum olsa mesela hastane bize çok uzak bir sürü problem yani herhangi bir acil durumda kendi imkânlarımızla gidiyoruz zaten."

Görsel 3. Tarım işçilerinin sineklerden korunmak için çadırlarda geliştirdikleri çözüm

Fotoğrafta görüldüğü üzere burada işçi aileler sineklerden korunmak için kendi imkânlarıyla çözüm üretmeye çalışmışlardır, bu durumla ilgili görüşmeye katılan bir katılımcı şu ifadeleri kullandı

"Çadırda kalmak çok kötü bir şey çok zorluğu var, çadırlara doğru uzanan bir su birikintisi var ve bu birikinti zamanla koku yapıyor ve çadırlara sinekleri çekiyor bu da bizim açımızdan çok zorlayıcı git çocukların yüzüne, kollarına bak hep sivilce hep yara çocuklar bu sineklerden haşerelerden perişan olmuş durumda."

Görsel 4: Mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları çadırların etrafında su birikintisi.[126]

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin konakla alanlarına bakıldığında, çalışma ve ortak yaşam alanları aynı zamanda çadırları kurdukları zeminin kötü olması, alana yerleşim açısından uygun olmaması, bütün bunlara ek olarak altyapı eksikliğinden dolayı birçok hastalık geçirmelerine neden olmuştur.[127] Çadır yerleşimleri altyapı koşullarından yoksun ve açık alanlarda kurulduğu için çeşitli potansiyel tehlikelere de açık olmaktadır, yaşanılan her türlü olumsuz durum günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olarak algılanabilmektedir.

"Etraf leş gibi kokuyor zaten hep kanaldan geliyor hep hastalık yani çevre temizliği asla yok çöp konteynırı da yok yani hepsini kanala atıyorlar, bu da birikiyor sonra sinekler geliyor çadırlara zaten hep kaşıntı hep alerji bütün çocukların kollarında bir sürü kızarıklık görebilirsiniz hep hastalık yani bu kokuya çare bulunmalı."

[126] Yenişehir saha araştırması esnasında çekilmiş bir görüntüdür.

[127] Doç. Dr. Yeşim Yasin, Dr. Aral Sürmeli, Tarımsal Üretimde Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sağlık Riskleri, Kalkınma Atölyesi,2018.

Görsel 5. Atık su kanalı ve çevresinde biriken çöpler.[128]

Çoğunlukla çadır kümelerinin su kenarlarında ya da su kaynaklarına yakın olmasından dolayı yoğun sivrisinek görülmektedir. Dolayısıyla bu durum sonucunda yetişkinlerde ve özellikle çocuklarda çeşitli sağlık problemlerine yönelik şikayetlere sıkça rastlanabilmektedir.[129]

"Bak çocukların gözüne hep kanaldan gelen haşereler pisliklerden gözleri şişmiş hep oradan sinekler, fareler hatta yılanlar geliyor çadırlara zaten hepsi hastalık taşıyor."

Özellikle alanda yapılan gözlemler ve görüşmeler sonucu ortaya çıkan en çarpıcı gerçekleri şöyle sıralamak mümkün. Alanda sanitasyon, elektrik, temiz içme ve kullanma suyuna erişim, kanalizasyon gibi alt yapı hizmetlerinin yokluğu tarım işçilerinin gündelik hayatını önemli düzeyde olumsuz etkileyen faktörler arasındaydı.

[128] Gözlem notu: kurulan çadırların atık su ve çöp kanalına yakın kurulması hem işçi aileler için hem de çocuklar için ciddi bir sorun teşkil etmektedir, çöp konteynırlarının olmaması zaman içerisinde kanalın çöple dolması, insanların atıkları en yakın çevrelerinde biriktirmelerine ve kirli bir alanın oluşmasına neden olmuştur.

[129] Celal Altın, Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara- Polatlı, Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, ss.384, 2014.

Şekil 4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarında Karşılaştıkları Potansiyel Risklere İlişkin Ortak Temalar

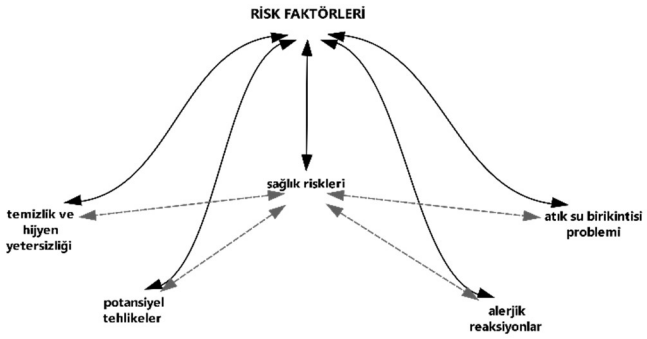

Şekil 4. Risk faktörleri başlığı altında, katılımcıların verdiği ifadelerden yola çıkılarak oluşturulmuştur; temizlik ve hijyen yetersizliği, sağlık riskleri, alerjik reaksiyonlar, atık su birikintisi problemi, potansiyel tehlikeler risk faktörleri başlığı altında toplanmış temalardır. Dolayısıyla yapılan görüşmeler ve saha gözlemleri doğrultusunda belirtilen temalar, mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı yapısal eşitsizlikleri, günlük yaşantılarında nasıl sistematik olarak risk altında olduklarını doğrudan yansıtmaktadır.

"Çadırlar çok eski kızım dışarıdan faresi, yılanı, böceği, her şeyi geliyor benim bebeğim var mesela en çok onun hakkında endişeleniyorum bazen çadıra gelen sinekler yüzünden vücudu hep kızarıyor hep alerjik oluyo ama ne yapalım, bu şartlarda burada nasıl olacak diye çok korkuyorum bir sürü sinek ve günün sıcaklığı mahvediyor bizi." (K-38)

Temaları incelediğimizde dile getirilen problemlerin birbiriyle yakından bağlantılı olduğu, örneğin atık su problemi ile alerjik reaksiyonlar, sağlık riskleri ile hijyen yetersizliği gibi temalar arasında yakından bir ilişki vardır. Ayrıca tarım işçilerinin kendi imkanlarıyla kurmaya çalıştıkları derme çatma tuvaletler ve duş alma yerleri de gözlemlenen önemli veriler arasındadır.

Görsel 6. İşçi Ailelerin kendi imkânlarıyla derme çatma yapmış oldukları bir tuvalet

Güvenlik ve sağlık riskleri temalarında özellikle belirtildiği gibi aynı zamanda görselde görüldüğü üzere işçi aileler kendi imkânlarıyla tuvalet ve banyoları derme çatma çadır parçalarıyla yapmaları, en ufak rüzgâr ve yağmur durumunda bunların yıkılabileceği durumu söz konusudur. Dolayısıyla bu durum hem işçi aileleri hem de çocukları gerek sağlık açısından gerekse güvenlik açısından ciddi anlamda etkilemektedir. Bu koşullarda her türlü hastalığa davetiye oluşturacak faktörleri de göz ardı etmemek gerekir.

Görsel 7. Mevsimlik tarım işçilerinin banyo ihtiyaçlarını giderdiği çadırın içi

İşçi ailelerin kendi imkânlarıyla derme çatma yaptıkları bir duş alma yeri burası, etrafındaki otları ve direkt çıplak zemini görmek mümkün dolayısıyla alanın güvencesiz ve hijyenden yoksun olması ayrıca potansiyel tehlikeli hayvanlara açık olması dikkat çekici bir noktadır.

"Buradaki aileler geç saatlerde işten döndükleri için çocuklarla ilgilenemiyorlar çocukların banyosu, temizliği falan bunları yapacak vakit yok çünkü çocuklarda toprak toz yani her şey oluyor gereken ilgi, temizlik sağlanmadığı için de hastalıklar ortaya çıkıyor."

Sahada bu durumu yakından gözlemleme fırsatım oldu, işçi ailelerin özellikle çocukların gözleri ve vücutlarının belli yerlerinde ciddi şişlikler ve kızarıklıklar gözle görülür düzeydeydi, bunun çeşitli sebeplerinin olmasının yanında çadır alanlarının etrafında biriken su birikintisinin zamanla koku yapması, sineklere ve çeşitli dış tehlikelere açık olmasıydı, dolayısıyla tehlikeye açık alanlar olması çocuklar ve diğer işçi aileler açısından dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır.[130]

Sahada bir başka katılımcımız kötü çalışma ve yaşam şartlarından bahsetmekle beraber çadırlarda etnik köken farklılığından dolayı çocuklar ve aileler arasında bazen çatışmaların yaşandığını belirtti, konuyla ilgili verilen ifadeler şöyledir.

"Bizim çadırlar zaten kanaldan dolayı, su birikintisinden dolayı pis sineklerle dolu, hep toz çamur, ha bizim avantajımız komşularımız var bir aradayız hep sohbet muhabet zaman geçiyo ama işte başka çadırlar böyle değil, aman ha varya ben öyle kavgalara şahit oldum ki birbirlerini öldürmeye kadar giden aileler var. Suriyeli aileler arasında genelde kavga oluyor, mesela araplar kürtleri sevmiyor kavga ediyorlar çocuklarda öğreniyo işte, yani biz kavga falan etmiyoruz biz buraya çalışmaya geldik ki kimse de bizim kavgamıza dayanmaz kimse kimseye tahammül etmiyor kimsenin kavgaya takati yok zaten yoruluyoruz baya tarlada." (K-49)

[130] Çocukların yüzlerinde ve kollarında şişlik ve kızarıklıkların sık görüldüğü, dış tehlikelere açık çadır alanlarında bunu gözlemlemek ve görünür kılmak mümkün, dolayısıyla sahadaki bu deneyim, işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını anlamada önemli bir etnografik göstergedir.

"Çocuklar olmasaydı bu diğer çadırın çocukları iyi olurdu, çünkü sürekli bizim çocuklarla kavga halindeler onlar arap, biz kürdüz sanırım o yüzden anlaşamıyorlar dil ve kültürler farklı oyun oynayamıyorlar birlikte, biz gidiyoruz işe geliyoruz bakıyoruz ortalığı karıştırıyorlar, mesela çadırların kapısı yok bir şeyi yok bizim için çok sıkıntılı bak mesela bizim çadır AFAD'ın çadırları fermuarı var mesela kapatabiliyorduk çocuklar bunu bozmuş o yüzden kapatamıyoruz." (E-55)

3.1.4. İçme suyunun kirli ve yetersiz olması

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarında karşılaştıkları başat sorunlardan biri temiz içme sularının yetersiz veya kirli olmasıdır çünkü tarım işçilerin çadırları kurdukları alanlarda yeterli temiz su, kanalizasyon sistemleri ve tuvalet bulunmamaktadır. Dolayısıyla yaşanılan yerlerde yeterli altyapı bulunmaması durumu temiz suya erişimi zorlaştırmakta olup tarım işçilerini içme ve kullanıma uygun olmayan su kaynaklarını kullanmaya mecbur bırakmaktadır.

"Suyu çok kötü buranın benim çocuklarım bu suyu içince mideleri bulanıyor, sürekli mide rahatsızlığı var herkeste aynı sadece bizde olan bir şey değil bu. Çünkü suyu çok fazla kireçli ve çok kötü bir tadı var rengi de kötü."

Temiz ve sağlıklı içme suyuna erişim, Birleşmiş Milletler tarafından temel bir insan hakkı olarak ifade edilmiştir, fakat Türkiye'de mevsimlik tarım işçileri bu tanımlanan temel haktan yeterince faydalanamamaktadır dolayısıyla bu durum sadece bireysel sağlık açısından değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik açısından da ciddi sorunlara yol açmaktadır.[131]

"Burada su iki üç ayda bir değişiyor tadı çok kötüleşiyor hatta içmek bile istemiyoruz burada merkezde arıtılmış suyu sadece arabası olanlar gidip getirebiliyor ama bizim öyle bir imkânımız olmadığı için biz öyle bu suyu kullanmak zorundayız yemeklerde, ekmekte ve çay yapımında, içme suyu olarak da kullanmak zorundayız."

Yukarıda katılımcının temiz ve güvenli suyun teminine yönelik düşüncelerini aktarırken aslında bu durumun çok katmanlı bir problem olduğunu gözler önüne sermektedir bu

[131] Eral Topçu, Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı- İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 26, 2008, s. 15-40.

durumu temsil eden görüşü şu şekildedir *"burada merkezde arıtılmış suyu sadece arabası olanlar gidip getirebiliyor ama bizim öyle bir imkânımız olmadığı için biz öyle bu suyu kullanmak zorundayız"* katılımcının bu ifadeleri tarım işçileri arasında sosyo-ekonomik eşitsizlikleri de ortaya koymaktadır. Yani imkânı olan işçiler arıtılmış suyu taşıma imkanına sahipken, ekonomik durumu kötü olan diğerleri kirli suyu kullanmak zorundadır.

"Sular da çok kötü hepimizde mide hastalığı çıktı. Yakında böbrek hastalığı da çıkacak diye korkuyorum çünkü bizim komşuda çıkmıştı çok içiyordu mecbur bu ağır işte çalışsan içeceksin bu su bizi mahvediyor hem tadı çok kötü hem de inanılmaz kireçli."

Suyun hem günlük işlerde kullanımı hem de içme suyu olarak kullanılması durumu tarım işçileri arasında çeşitli sağlık problemlerine sebep olmaktadır. Görüşmeler doğrultusunda mide rahatsızlıkları, böbrek hastalıkları gibi önemli sağlık problemlerini örnek verebiliriz.

"Buradaki börtü böceklerden çok sıkıntılıyız, çok rahatsızım ben. Dere bize yakın olduğu için çok fazla sinek geliyor çadırlara hepsinin nedeni dere olarak görüyorum çünkü dere atık su olduğu için her türlü hayvana, tehlikeye açık olmuş oluyor ee dereden gelen hayvanlarda pislikten geldiği için hastalık yayıyor bu konudaki endişem de haklı bir endişe çocuklar çabuk hastalık kapabiliyor."

Saha görüşmeleri esnasında katılımcılara sorulan mevsimlik tarım işçilerinin temel problemleri nelerdir sorusuna katılımcılar, alanda devlet desteğinin yetersiz olması durumunu özelikle belirtmişlerdir, görüşler aşağıdaki şekildedir.

"Yıllardır buradayız hiçbir olumlu tarafını görmedim hele ki gündüzleri bu ağır kokudan durmak istemezsiniz burada kanal çok kokuyor. Yani bunu patronlarımıza da söylüyoruz ama onlarda diyor ki bizde devlete söyledik halletmiyorlar.

"30 yıldır buradayız devlet tarafından bize hiçbir yardım sağlanmadı mesela çavuşlara söylüyoruz ama bizim yetkimiz yok diyorlar bizden çıktı diyorlar devletin el atması lazım diyorlar."

"Bak kardeşim 20 yıldır buradayım buranın kaymakamı, muhtarı, bütün yetkilileri bu durumu biliyor ama hiç kimse gerekli desteği sağlamıyor nereye gitsen de boş yani bunca yıldır benden hepimizden daha iyi biliyorlar hangi sorunların olduğunu ama gel görki hep aynı şeyler."

"Benim sekiz yaşındaki kızım zihinsel anlamda engelli olduğu için o daha fazla etkileniyor bu durumdan, onun düzenli olarak doktor gözetiminde olması gerekiyor ama bu şartlardan oda en az bizim kadar hatta hepimizden daha çok etkileniyor."

3.1.5. Uzun çalışma süreleri

Sahada bulunduğum süre zarfında gezici mevsimlik tarım işçilerini gözlemleme fırsatı buldum, Yenişehir de tarım alanlarında çalışan E. Diyarbakırlı, ailesi ile beraber 10 yıldır mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadır, dedesinin de bu işi yaptığını yani zamanla süreklilik kazanarak meslek haline geldiğini dile getirmektedir. Aynı zamanda ekonomik sebeplerden dolayı ve ailesine destek olabilmek için okulu bırakmak zorunda kalan öğrencilerden yalnızca biri. Çalışma ve barınma koşullarına yönelik yöneltilen soruyu şu sözlerle cevaplamaktadır

"On yıldır ben buradayım bu işin içindeyim 26 yaşındayım ailemle birlikte geliyoruz, en çok yaşadığımız sıkıntılar çadır işte çadırda yaşamın zorluğu, yokluk mesela, ben bir genç olarak hiçbir hayalim yok, eskiden hayal kurarken yani bu işe başlamadan önce gerçekleşeceğine inanırdım okulda derslerim çok iyiydi hocalarla aram iyiydi daha sonra maddi anlamda yettiremedik çünkü ailede okuyan tek ben değildim kız kardeşlerimde vardı tabi onlarda bırakmak zorunda kaldı çünkü geliyoruz aylarca burada kalıyoruz okula yönelik hiçbir şey kalmıyor ailemize destek olabilmek için buradayız. Dediğim gibi burası insanın yaşayacağı bir yer değil çünkü burada hayal bile kuramazsın her şeyin farkındaysan çok daha zor." (E-26)

"Burada yağmur günleri dışında asla boş zamanlarımız olmuyor, sürekli çalışıyoruz ne bir sosyal aktivite ne de başka bir şey. Yemek yediğimiz esnada oturuyoruz hızlıca yemeği yiyip başlıyoruz bitene kadar devam zaten boşluk görünce de arkadaşlarımla takılıyorum çekip gidiyoruz kafa dağıtıyoruz işte."

Tarım işçilerinin çalışma ve dinlenme süreleri farklılık göstermektedir, alanda yapılan görüşmeler doğrultusunda tarım işçilerinin sadece öğlen vaktinde yemek molası verdikleri ve doğal koşullara bağlı bir çalışma düzeni içerisinde oldukları tespit edilmiştir.

"Akşam mesela anca böyle çay vakti bir araya gelip oturabiliriz banyo yapacak halimiz bile kalmıyor, zaten banyo yapılan yeri görseniz yapmak istemezsiniz, onun dışında hemen herkes uyumaya çünkü sabah erkenden kalkmak zorundayız. Sabahları uyanmak çok ağır geliyor çok yorgun düşüyorum."

Alanda yapılan görüşmelerde bir diğer katılımcı da uzun çalışma, dinlenme hakkının ihlali ve çevresel şartlara bağlı olarak değişen çalışma durumları hakkında şu ifadeleri kullandı.

"Yani benim açımdan en büyük sıkıntı uykusuzluk yani şöyle hafta sonumuz bile yok asla dinlenemiyoruz bu ailem içinde geçerli. İnsan değilmişiz gibi sürekli her gün dinlenmeden çalışıyoruz, sadece bir fırtına bir felaket olma durumunda anca işe öyle gitmeyiz, her gün güneşin altında sabahtan akşama kadar çalışmak zorundayız, dolayısıyla asla dinlenemiyoruz."

3.1.6. "Tarımda kadın emeği" temasına ilişkin bulgular

Kadınlar hem tarım işlerinde hem de evdeki çocuk bakımından, yemek yapma, çamaşır yıkama, düzeni sağlama gibi faktörlerden de sorumlu oldukları için "çift görev" yükü altındadırlar, dolayısıyla var olan iş yükünün katlanması mevcut durumu besleyerek,

onların hem fiziksel hem de psikolojik olarak daha fazla tükenmelerine neden olabilmektedir.[132]

"Çadırın derdi bitmez ki bak tarladan geldik tandırı yaktık ekmek pişireceğiz, daha yemek de yapmadık. Zaten hiç dinlenemiyoruz direk işten başka bir işe hep böyle çadırda kalan bütün kadınların yaşadığı durum bu."

Çeşitli açılardan oldukça zorlayıcı olan bu sürecin sadece çalışan bireyleri değil aynı zamanda çocuklar ve yaşlıları da her anlamda etkilendiğini söyleyebilmek mümkündür. Elbette bu sorunlara sadece ekonomik bağlamda bakmak sağlıklı olmadığı gibi aynı zamanda kültürel, sosyo-politik, toplumsal cinsiyetçilik ve tarihi nedenler gibi göz ardı edilemez durumlara da bakmak gerekir. Özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında dikkat çeken bir diğer durum kadın işçiler ile yapılan görüşmelerde ifade ettikleri ortak problemlerdi "Çadırda da bütün yük kadınların omuzlarında".

Görsel 8. İşçi kadınlar tarladan döner dönmez çadırdaki işleri yapmaya koyuluyorlar örneğin ekmek pişirmek, salça yapmak, akşam yemeği yapmak, çamaşır yıkamak vs.

[132] Ayşegül Arslan, Gündelik Yaşam Coğrafyalarında Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların "Yok-Yeri": Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme, Coğrafi Bilimler Dergisi, e-ISSN:1308-9765, 21 (2), Doi: 10.33688/aucbd.1257206, 2023, ss. 340-367.

Kadınlar, mevsimlik tarım işlerinde çalışmakla beraber ev, çadır içindeki temizlik, bakım işlerini de üstlenmektedirler, ayrıca bu durum kadınların hem evdeki hem de işteki sorumlulukları arasında bir denge kurmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır.

"Sabah erkenden tarlaya gidiyoruz akşam da döndüğüm gibi hamur yoğurdum mecbur çünkü yarın için hazırlıklarımızı yapmak zorundayız ekmek pişiriyoruz tabi çok sıcak çok zor olsa da mecbur yani." (K-55)

Şekil 5. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarını değerlendirirken kadın işçiler ile erkek işçiler arasında öne çıkan temalar ve aralarındaki etkileşim

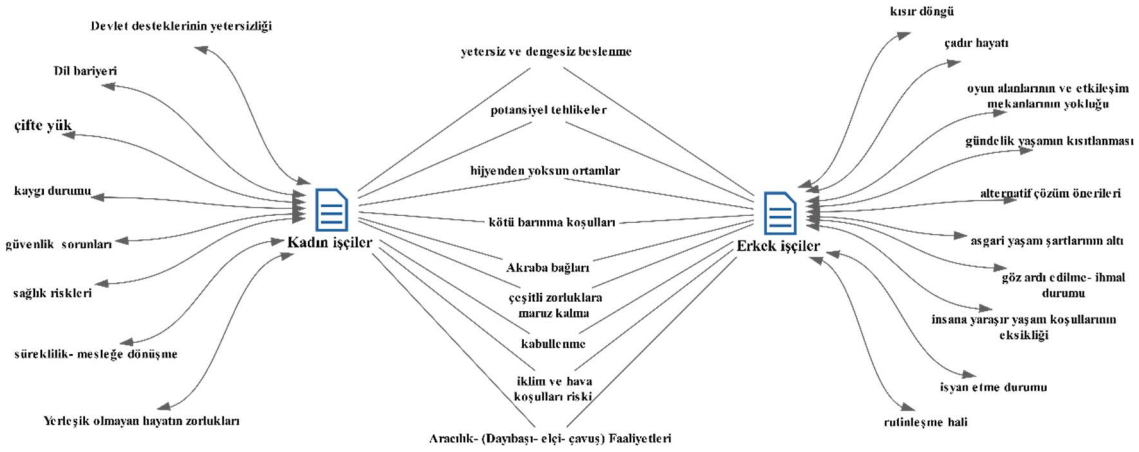

Tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları hakkında verdikleri ifadelerden hareketle her iki grup içinde sıklıkla gözlemlenen ortak temalar şunlardır; kötü barınma koşulları, güvencesiz çalışma koşulları, göç sürecinde çeşitli zorlukların deneyimlenmesi, potansiyel tehlikelere açık olma durumu, yetersiz temiz içme suyu, yetersiz ve sağlıksız beslenme, iklim ve hava koşullarının çeşitli risklerine açık olma durumu, uzun çalışma saatleri, insana yaraşır yaşam koşullarının yetersizliği gibi birçok ortak problemden bahsetmek mümkün.

Bütün bunlara ek olarak tarım işçilerinin ifadelerinden hareketle özellikle kadın işçilerin deneyimledikleri özgül temalara değinmekte fayda var. "Çifte yük- kadınların artan iş

yükü" olarak ön plana çıkan kavramlar, önemli özgül temalardan biridir. Bununla temsil edilen aslında kadınların gün boyu hem tarlada çalışması hem de çadır içindeki işleri, çocuk bakımını üstlenmeleridir. Sahada etnografik gözlemle elde edilen çeşitli örnek durumlar şunlardır; kadının tarla dönüşü dinlenmeden yemek hazırlıklarına başlaması, hane halkının banyo ihtiyacı için ateşte su ısıtması, su taşıması gibi örnekler gözlemlenmiştir.

"Kadınlarla erkekler aynı şartlar altında çalışıyorlar fakat hem iş yükümüz fazla hem çocuklarla ilgilenmemiz gerekiyor hem de yevmiye çok farklı, bu nasıl iş, kadınlara tarlada da değer verilmiyor." (K-37).

Görsel 9: Tarım işçisi kadınların tarladan döndükten sonraki yemek hazırlıkları.

"Geldiğimiz gibi yemeğimizi hazırlıyoruz yiyoruz herkes bir köşeye çekiliyor zaten hepimiz iç içeyiz. Tarladan dönerken inanılmaz yoruluyoruz, gelip oturduğumuz da farkına varıyoruz ne kadar yorulduğumuzun. Zaten herkes yorgun olduğu için gerek zihin olarak gerekse fiziksel açıdan kimsenin kimseyle ilgilenme gibi bir durumu olmuyor o yüzden çocuklara çok vakit ayıramıyoruz." (K9)

"Biz erkeklere oranla tabi kadınlar daha çok yoruluyor yani o sıcak altında akşama kadar çalış kolay değil yani." (E9-35)

Şekil 6. Mevsimlik gezici kadın işçilerle yapılan etnografik görüşmeler sonucunda ortaya çıkan önemli temalar.

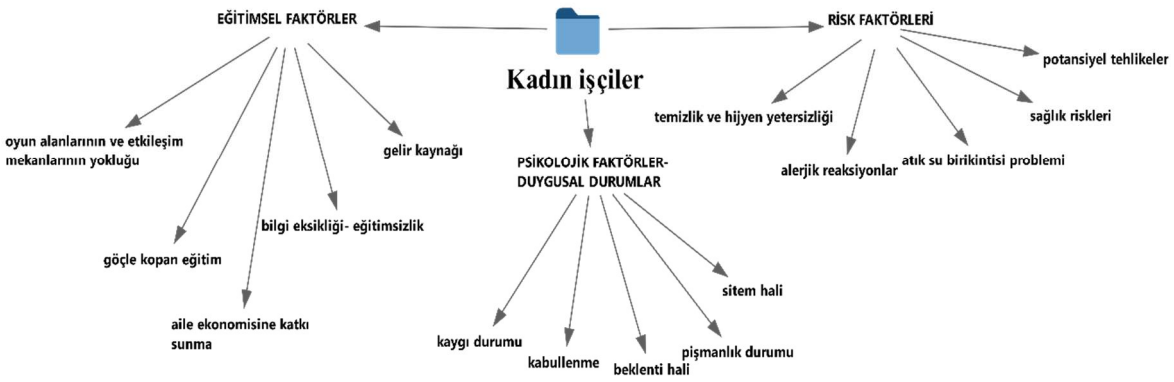

"Yedi aylık hamileyim benim için daha zorlu geçti burası daha kötüydü. Geçen gün o kadar üşümüştüm ki dondum sandım, eşime dedim herhâlde biraz daha kalırsak ben ya donacağım ya da bebeğimiz zarar görecek, çünkü bir insanın hele ki hamile bir kadının burada ne işi var ya büyük tehlike ama ne yapalım çalışmak zorundayız yoksa nasıl geçineceğiz, bu çadır koşullarında bende tarlada çalışmak zorundayım çünkü eşim tek başına bir evi geçindiremez büyük bir yük bu." (K-35)

Sahada görüşmeler devam ederken dikkatimi çeken önemli bir nokta da şuydu, hamile ve bebekli annelerin çadır alanlarında sayıca fazla olmalarıydı, kırılgan grupta yer alan kadınların ve çocukların aynı zamanda çalışmak zorunda olmaları işçi ailelerin geçim kaynaklarının büyük ölçüde bu işe yani tarıma bağlı olduğunu göstermektedir.

Bunlara ek olarak hamile, bebekli kadınların ve işçi çocukların fiziksel olarak ağır işlerde çalışması, kötü çalışma ve barınma koşullarında kendini var etmesi durumu, sadece bireysel bir tercih değil aynı zamanda cinsiyet eşitsizliği, yapısal adaletsizlikler ve derin yoksulluğu temsil eden bir göstergesidir.

3.1.7. Eğitimin sekteye uğraması ve çocuk işçi problemine ilişkin bulgular

Tarımsal üretimin yoğun olduğu dönemlerde mevsimlik tarım işçilerinin önemli bir bölümü ailece çalışma ilişkilerine katıldıkları için okul çağındaki çocukların aylarca okuldan uzak kalmaları, okula dair herhangi bir temasın kurulamaması dolayısıyla bu durumda çocukların okullarından soğumalarına neden olmaktadır.

"Biz burada iki kızım, üç oğlum ve hanımım ile birlikte çalışıyoruz büyük kızım çalışmıyor bize burada yemek falan yapıyor. Ayrıca çalışamıyor çünkü hamile çadır koşullarında daha zor tabi ama oda ne yapsın mecbur yani. Diğer kızım ve çocuklar bizimle sabahın erken saatlerinde tarlaya geliyorlar ne yapsınlar mecburdurlar çünkü geçinemiyoruz, okuyordular hepsi bıraktı okulu napsınlar sanki okusa atanacaklar mı hayır, akılı olup burada hızlıca kısa yoldan kazanıp aileye destek oluyolar, yani her bir çocuk aile için gelir demek, destek demek." (E-59)

Şekil 7. Eğitimin sekteye uğraması durumuna ilişkin ön plana çıkan temalar

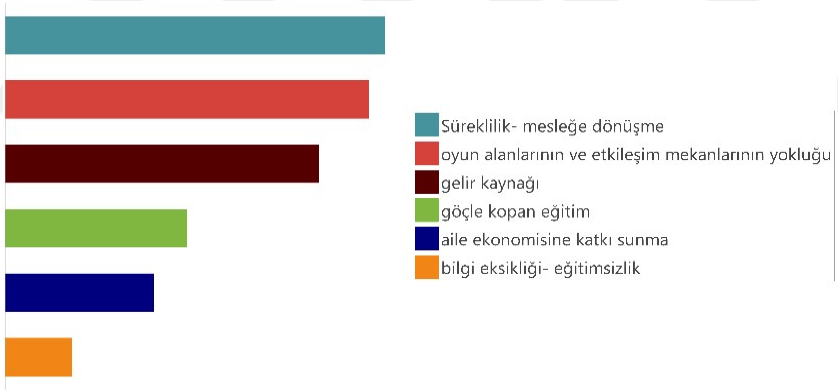

Grafikteki eğitimin sekteye uğraması durumuna ilişkin ön plana çıkan temalar, yapılan görüşmeler doğrultusunda ortaya çıkmıştır, gelir kaynağı, göçle kopan eğitim, bilgi eksikliği-eğitimsizlik gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Sahadaki etnografik gözlemler, yapılan görüşmeler doğrultusunda çocukların eğitime devam etmek yerine çalışmaya yönlendirildiği, ayrıca çocukların tarımsal üretim dönemlerinde önemli bir maddi destek unsuru olarak görüldüğü tespit edilmiştir.

Uzun yıllar aileleriyle birlikte çalışma bölgelerine giden okul çağındaki çocuklar işçi aileler açısından gelir kaynağı olarak görüldüğünden dolayı, aile geçiminin sağlanması

noktasında önemli katkıları olduğu düşünüldüğünden okul çağındaki çocuklar okullarını erken yaşta terk etmektedir.

Tarımsal üretime aileleriyle beraber dahil olan çocuklarda sıklıkla karşılaşılan 'eğitimin sekteye uğraması' durumunu bir tarım işçisi şöyle ifade etmektedir;

"Çocuklar açısından daha zor çünkü çocuğu sabahın köründe uyandırıyoruz hadi işe gidelim diyoruz okula kalkıp gitmesi gereken yerde çalışmak durumunda, çocuktur yani bu saate ne işi ne hali haklı ama ne yapalım mecburuz. Bak benim on beş yaşındaki kızım ve iki oğlum okuyordu ama okulu bırakmak zorunda kaldılar, kızım da çok başarılıydı hocası bunun arkasında dur bu çok zeki diyordu ama ne yapsın olmadı çünkü yetmiyordu servis parası bile çıkmıyordu mecbur ne yapsınlar onlar da bırakmak zorunda kaldılar. Sürekli arkadaşlarından derslerden geri kalıyorlardı, yetişemiyorlardı çünkü okul zamanı tarlada çalışmak zorundalardı, ya valla Allah inşallah bir daha rızkımızı buraya getirmez çok kötü buralar çok" (Yenişehir-Katılımcı-E-55 Diyarbakır).

Saha araştırması esnasında ailesi ile beraber tarımsal üretime dahil olan bir işçinin barınma koşullarını ve çocuklarının eğitimi hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etti.

"Burada en önemli sorunlardan bir tanesi öğrencilerin okula gidememesi, mesela bir oğlum var 11. Sınıf oluyor bu yıl, şimdi okullar açıldı kaç hafta oldu açıldı ama o gidemiyor neden çünkü bizim için bir aile için bir yevmiye, bir yevmiyedir yani bu önemli ama bir yandan da okuldan geri kalıyor bu da üzücü bir durum.
Yani anlayacağın sürekli bu durumlar yaşanıyor normal olarak çocukta yoruluyor sürekli okuldan, arkadaşlarından geri kalıyor, okulu bırakıyor hani soğur zaten insan sürekli böyle olunca, ne yapsın mecbur zaten geçinemiyoruz hayat şartları çok pahalı, zaten biz burada çalışıp yiyoruz birikim yok." (Yenişehir- Menteşe Köyü Saha araştırması, Katılımcı-E-43 Şanlıurfa).

Okul dönemindeki çocuklar aileleriyle beraber tarımsal üretime katılmaktadırlar dolayısıyla aileler için çocukların tarımsal üretime dahil olması, çalışması hane geliri açısından önemli bir durumdur, hanelerdeki çocuk sayısının fazla olması tarlada aktif çalışmaları işçi aileler için önemli bir gelir kaynağı olduğu durumunu doğrulamaktadır,

bu durumun süreklilik kazanması aynı zamanda çocuk işçi problemini besleyerek yeniden üreten önemli bir kriterdir.
Sahada yapılan görüşmelerde çocuk işçiliğine yönelik bir katılımcının kullanmış olduğu ifadeler şu şekildedir.

"Memleketteyken evde benle oğlum çalışıp sekiz kişiye bakacağımıza burada sekiz kişiyi çalıştırıp sekiz yevmiyeyle ev geçindiriyoruz. Hem böyle eve daha çok para giriyor, ben eşim, gelinim, oğlum ve dört çocuğum ikisi ilkokul biri lise, biri ortaokula gidiyor ama çalışmak zorundalar okula gidip napıcaklar okusalar bu parayı kim verecek onlara, burada çalışıp kazanıyoruz. Normalde çocukların çalışmaması lazım ama biri de çıkıp demiyor ki ee çalışmasın peki bunların bakımıdır yemeğidir bunlar nasıl olacak devletten hiçbir yardım yok bir de çalışmasın. Çocuklar ve kadınlar bizden daha az yevmiye alıyorlar benle oğlum daha iyi alıyoruz memlekette olsa mesela hanım ve gelinim çalışamaz ama burada öyle değil buranın avantajı bu."

Katılımcının vermiş olduğu ifadelerden yola çıkarak, cinsiyet ayırt etmeden çocuklara ve ailenin diğer fertlerine bir gelir kaynağı olarak baktığı gözlemlenmiştir, yapılan gözlemler ve görüşmeler doğrultusunda çocuk işçiliğinin bir problem olarak değil bir gelir kapısı olarak görüldüğü ve bu durumun normalleştirildiği hatta çocuk işçiliğinin alanda yeniden üretildiği tespit edilmiştir. (E-40)

"Benim burada en çok yaşadığım sıkıntı çocuklarımın okula gidememesi ve eğitimlerinden geri kalmalarıdır. Benim üç çocuğum var üçü de okuyor normalde, ama artık bu yıl göndermiyoruz çünkü çocuklar tarlada bizimle çalışmak zorundalar çalışmazsalar nasıl geçimlerini sağlayacaklar, eşim tek başına evi geçindiremez burada çocukların çalışacağı iş imkânı var bizim memlekette yok. Bu bizim için çok sıkıntılı bir durum olsa da mecburuz, birkaç hafta sonra memleketlerimize döneceğiz ama bu sürede eğitimlerinden uzak kalıyorlar, bir anne olarak en çok yaşadığım sıkıntı bu." (K-48)

Çocuk işçiliği meselesi, gelişen her ülkede olduğu gibi, ülkemizde de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çocuk işçiliği, yasal yaşın altında bulunan çocukların geçici ya da niteliksiz işlerde çalıştırılması durumunu ifade eder. Genellikle, çocuk işçiler kötü çalışma şartları altında düşük ücretlerle zor işlerde görev yapmaktadır. Bu nedenle bu durumun çocukların fiziksel, duygusal ve eğitimsel gelişimlerine olumsuz etkileri olduğu

bilinmektedir. Ayrıca çocukların yoksulluk, aile baskısı ve eğitim olanaklarının yetersizliği gibi sebeplerle çalışmak zorunda kaldıkları durumlarda ortaya çıkabilmektedir.[133]

Bir de burada çocuklar okula gidemiyor eskiden araç yani servis gelip alıyordu o iptal oldu, çocukları okula kaydetmek için gelenler vardı ama şöyle yaptılar bazılarını kaydedip bazılarını kaydetmediler bunu gören çocuklar çok üzüldüler, şimdi de artık servis yok. (E-26)

"Çocuklar zaten okulu bıraktı mecbur yani onlarda bizim gibi çalışmak zorundalar yoksa aç kalacaklar." (E-45)

"Benim çocuklarım okula gidemiyor, para yok nasıl gitsinler, onlarda çalışmak zorunda olduğu için okulu bıraktılar napsınlar mecburdurlar çalışmasalar aç kalacaklar kim ekmek versin onlara, bende tarlaya giderken onları yanımda götürüyorum tabi biz beşte kalkıyoruz sabahları çocukları uyandırıp işe götürmek çok zor çünkü gelmek istemiyorlar 1ama götürmek zorundayım çünkü burada kaldıklarında arkadaşlarıyla kavga falan ediyorlar sonra aile içi ve aileler arasında huzursuzluklar oluyor, olmasın diye götürüyoruz. Bazen üçte bazen dörtte dönüyoruz yani bu değişiyor yani gittiğimiz tarlaya göre değişiklik gösteriyor bu."

[133] Nurten Ebru Özdemir, Elif Akyiğit Albayrak Vd. Türkiye'de Çocuk İşçiliği: Sağlık ve Sosyal Yaşam Koşulları Bağlamında Bir Değerlendirme,2024.

Şekil 8. Bu çalışma kapsamında ön plana çıkan temalar ve görüşmecilerin ortak ifadeleri, şekilde verildiği gibidir.

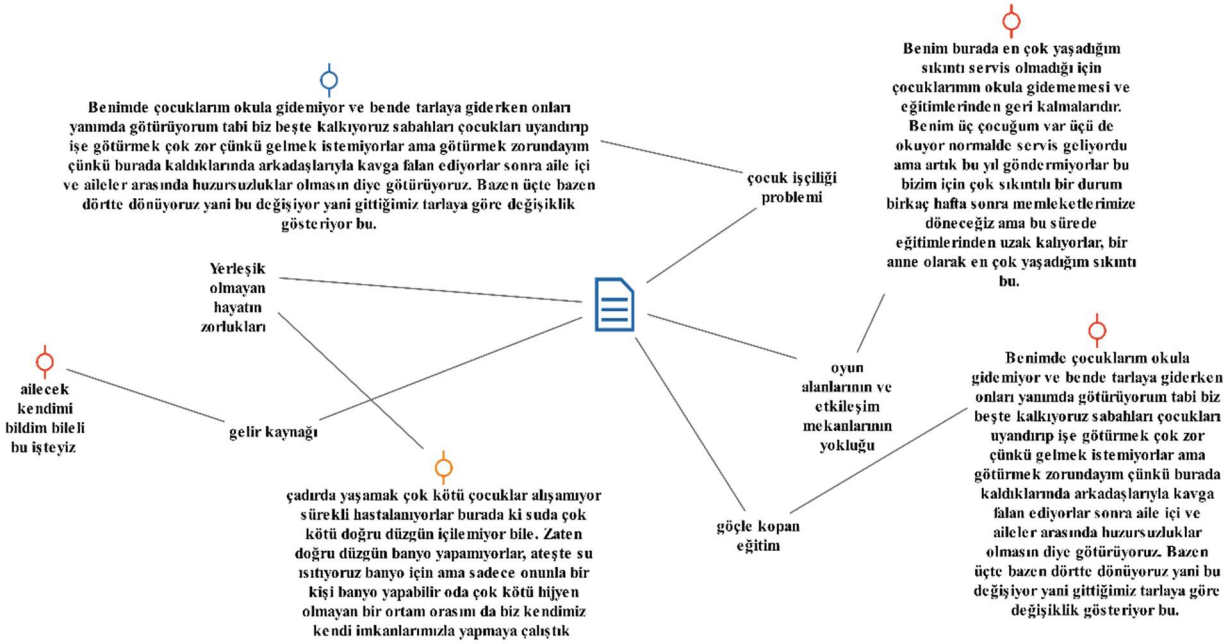

Saha çalışması kapsamında yapılan gözlemler ve katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu işçi ailelerin çoğunlukla çocuklarını eğitime, okula yönlendirmek yerine, kısa vadede tarla işlerine yönlendirmektedir çünkü her bir çocuk aileler için bir gelir kaynağı, bir yevmiye demek, dolayısıyla işçi aileler çocuklarının uzun vadede okula devam etmesinin sonuçlarını öngöremedikleri için okul, eğitim sürecini gerekli bir süreç olarak görmemektedirler.

Bu gözlemler sonucu bu durumun sadece ekonomik zorunluluklarla değil, aynı zamanda eğitimin çocuk üzerindeki uzun vadeli etkisine dair bilgi eksikliğiyle de ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak, tarımsal üretime dahil olmak için mevsimlik tarım işçileri sürekli göç halindedir ve bu sürekli yer değiştirme, aktif eğitim dönemine denk geldiği için bu durum eğitimin aksamasına sebep olmakla beraber çocukların okuldan uzaklaşmasına hatta çoğu durumda okulu bırakmalarına neden olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma Bursa İlinin Yenişehir ilçesine, her yıl aileleriyle beraber mevsimlik göçle tarımsal üretime katılan, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarını etnografik bir perspektifle ele almaktadır, dolayısıyla araştırmanın hedef kitlesi, zor çalışma ve yaşam şartlarının ezici etkileri altında hayatlarını idame ettirmeye çalışan dezavantajlı grup olarak tanımlanan mevsimlik tarım işçileridir. Mevsimlik tarım işçileri; temel insan haklarından yoksun, hijyenik olmayan ortamlarda yaşamakla birlikle, düşük ücret, uzun çalışma saatleri, sosyal güvencesizlik ve yetersiz beslenme, insan onuruna yaraşmayan yaşam koşulları gibi çok katmanlı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu araştırma tarım işçilerinin çalışma ve yaşam süreçlerinde karşılaştıkları olumsuz koşulları, görünmez kılınan yapısal eşitsizlikleri analiz etmektedir. Tarım sektöründe kritik öneme sahip olmasına rağmen görünmez kılınan emeği, kuşaklar arası aktarılan yoksulluğu, mevsimlik tarım işçiliğinin zamanla süreklilik kazanarak meslek haline geldiğini ve bu durumun çocukların eğitime olumsuz etki ederek çocuk işçi probleminin yeniden üretilmesi durumunu ve toplumsal dışlanmayı görünür kılmayı amaçlamaktadır. Saha çalışması tarım işçilerin yoğun çalıştığı döneme denk getirilmiştir dolayısıyla saha çalışması Haziran ve Eylül ayları ile sınırlı kalmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarında karşılaştığı problemlerin etnografik bir perspektifle değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu nitel araştırmada, Bursa'nın Yenişehir ilçesine tarımsal üretime dahil olmak üzere gelen yirmi kadın işçi, on sekiz erkek işçi olmak üzere toplam otuz sekiz kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınların yaşları 20 ile 65 arasında değişmekte olup, çoğunlukla 50'li yaşlardadırlar. Erkek işçilerde ise yaş aralığı 22 ile 64 arasında olup çoğunlukla 30'lu yaşlardadırlar. Araştırmaya katılan mevsimlik tarım işçilerinin yirmisi kadın, on sekizi erkektir. Katılımcıların yaşadığı yerler sırasıyla Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Suriye, Gaziantep, Adıyaman, Yozgat olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların mevsimlik tarım işçiliği deneyimi en az iki olmak üzere en fazla otuz yıl arasındadır.

Çadırlarda konaklayanların ve tarlalarda çalışanların çoğunluğu ana dili Kürtçe olan mevsimlik tarım işçileridir. Araştırmacı Kürtçe dilini iyi derece bildiği için çapa ve hasat döneminde özelikle Şanlıurfa, Diyarbakır, Gaziantep, Adıyaman, Yozgat ve Mardin'den gelen Kürt kökenli işçilerle derinlemesine görüşmeler yaparken karşılıklı güven ilişkisi

ve samimiyeti çok etkili şekilde kullanabilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen verilerden hareketle ulaşılan sonuçlar çapa ve hasat döneminde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin sorulan sorulara verdikleri cevapların doğru olduğu varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla bütün bunlardan hareketle bu çalışma yapılan görüşmeler doğrultusunda mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarında maruz kaldıkları çok boyutlu dezavantajları açıkça ortaya koymaktadır.

İşçiler tarım sektöründe önemli bir rol oynamalarına rağmen, bu emekçi gruba yönelik akademik çalışmalar çoğunlukla nicel verilerle sınırlı kalmaktadır, dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerinin gündelik çalışma ve yaşam deneyimlerine, dayanışma pratiklerine ve sosyal dışlanma biçimlerine yeterince odaklanılmamaktadır. Ayrıca mevcut literatür, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarını ele almaktadır, bu konuya dair alanda kapsamlı ve derinlemesine etnografik çalışmalar sınırlıdır. Özellikle, mevsimlik tarım işçilerinin günlük yaşam pratiklerini, sosyal ilişkilerini ve deneyimlerini anlamaya yönelik nitel araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir dolayısıyla bu çalışma, bu boşluğu doldurmayı ve mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam deneyimlerini, daha derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Etnografik yöntem aracılığıyla yapılan bu araştırma, mevsimlik tarım işçiliği gibi görünmez emek biçimlerine dair saha temelli bir perspektif sunarak sosyal bilim literatürüne katkı sağlamakla birlikte, çıktıları bakımından politika yapıcılar için öneriler geliştirme potansiyeli taşımaktadır.

Çalışmanın temel bulguları, mevsimlik tarım işçilerinin yaşam alanlarının temel insani standartlarının çok altında olduğunu, çeşitli potansiyel risklerle beraber hayatlarını idame ettirdiklerini aynı zamanda bu grubun sadece yoğun emek gerektiren güvencesiz işlerde çalışmakla kalmadığını göstermekte aynı zamanda mevsimlik tarım işçileri kısmi, geçici ve kayıt dışı olarak çalıştıklarından dolayı esnek istihdam grubunda yer almaktadırlar. Esnek istihdamın bilinir en büyük dezavantajlarından biriside iş güvencesini sağlayamamasıdır. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçileri bu şekilde istihdam edildiklerinden dolayı sosyal koruma etrafındaki yasal düzenlemelerden faydalanamamakla beraber onlara özel doğrudan bir yasal düzenlemede bulunmamaktadır.

Bu çalışma kapsamında çalışmaya giden işçilerin gidilen bölgede hiçte hijyenik ve güvenli olmayan çadırlarda konakladıklarını yukarıdaki tablolarda ve grafiklerde

görmekteyiz. Tarım işçileriyle yapılan görüşmelerde özellikle ön plana çıkan ortak temalar arasında "insana yaraşır yaşam koşulları ve insana yakışır iş" kavramlarının silikleşmesi söz konusudur.

Özellikle mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınlar, yaşlılar ve çocuk işçiler gibi kırılgan grupta yer alan bireyler için bu durum zamanla mesleğe dönüşmekle beraber, bu bireyler yaşamlarını zor ve kötü çalışma koşullarında mevsimlik tarım işçiliği yaparak geçirmek durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla aileleriyle beraber mevsimlik göçlerle tarımsal üretime katılan çocuklar için çocuk işçiliğinin sürekli hale gelmesi kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Bu durum çocukların diğer çocuklara göre daha fazla yıpranmalarına, daha fazla sağlık sorunu deneyimlemelerine ve zaman içerisinde yaşam tarzı haline gelen mevsimlik tarım işçiliği ile beraber okulu bırakma oranlarının daha yüksek olmasına yol açmaktadır, ayrıca elde edilen veriler ve bulgular bu durumu önemli ölçüde desteklemektedir.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler doğrultusunda ön plana çıkan ortak ve önemli temalardan bir diğeride, yoksulluğun döngüsel biçimde yeniden üretildiğidir, mevsimlik tarım işçileri hem ekonomik hem de sosyal kaynaklara erişmede zorluk yaşamaktadırlar. Dolayısıyla bu kaynaklara erişimde yaşanan dışlanmışlık durumu, sadece işçi ailelere değil aynı zamanda çocuklara yani gelecek kuşaklara da mevsimlik tarım işçiliğini miras olarak bırakmaktadır. Bu bağlamda çalışma da ön plana çıkan önemli bir bulgu ise, devletin bu alandaki denetleyici ve düzenleyici mekanizmalarının yetersizliğidir. Dolayısıyla tarım işçilerinin yaşamı aracılık- elçilik- çavuş gibi gayri resmi aktörlerin insafına terk edilmiştir. Mevsimlik tarım işçileri aktif iş sürecinde herhangi bir problemle karşılaştıklarında aracıları- elçileri diğer bir adıyla dayıbaşlarını referans olarak görmektedirler. Aracılar vasıtasıyla gelmeyi tercih etmelerinin en önemli sebebi iş sürecini ve iletişim döngüsünü garantiye almaktır. Bunu tercih etmelerinin altında yatan en önemli neden ise işçilerin işverenleri tanımaması ve doğrudan iletişime geçememesidir. Tarım işçileri herhangi bir sorunla karşılaştıklarında bu sorunun çözümünde aracıları referans gösterip onlara güvenmektedirler, bu durum sahada elde edilen verilerle önemli ölçüde desteklenmiştir.

Mevsimlik tarım işçiliği yapan bireyler çadır gibi korunaksız ve yaşamaya elverişsiz yerlerde yaşamını sürdürmekte, günlük yaşamlarında temiz içme ve kullanma suyuna erişimleri olmamakta, tuvalet ve banyo ihtiyaçlarını sağlıksız ortamlarda, kendi imkanlarıyla yapmış oldukları derme çatma alanlarda karşılamaktadırlar. Aynı zamanda ihmal edilen bu temsili dezavantajlı grubun ısınma ve elektriğe erişimleri sınırlı olmakla beraber, dengeli ve yeterli beslenememekte, zor ve kötü çalışma şartlarında çalışmak ve yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadırlar. Saha araştırmasında ortaya çıkan sonuçlardan biri ise tarım işçilerinin konakladıkları çadır alanlarının zeminlerinin yerleşim için uygun olmadığı durumudur, dolayısıyla bu durum rüzgârlı ve yağmurlu günlerde işçilerin var olan sıkıntıları katlanarak daha büyük sıkıntılar yaşamalarına sebebiyet vermektedir. Aynı zamanda işçilerin konakladıkları çadırlar çok eski ve yıprandıkları için dışarıdaki tehlikelere de açık durumdadır, özellikle aile yaşamına, kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan gruplara uygun olmayan çadırlar, günlük hayatı daha da zorlaştırmaktadır.

Araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadınlara yüklenilen çifte yükün görünür olması durumudur, kadının annelik rolü, tarlada çalışan kadın işçi rolü gibi çoklu sorumluluktan bahsedebiliriz gündüz tarlada çalışan kadınlar aynı zamanda iş dönüşü çadır içindeki işleri ve yemek yapmayı, çocuk bakımı, temizlik gibi sorumluluklarda üstlenmektedirler. Yaşlı ve çalışamayacak durumda olan kadınlar ise gündüz çadırlarda kalmaktadır, onlarda diğer aile üyeleri tarladan dönenene kadar çocuk bakımını, yemek, temizlik gibi işleri yerine getirmekle beraber, emeği karşılığında herhangi bir ücret almamaktadır dolayısıyla kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarına, çalışma sürelerine, ücret ve sosyal güvenlik durumlarına dair doğrudan düzenlemeler içeren bir kanun, yönetmelik ya da genelge olmamakla birlikte, Anayasa ve bazı genelgeler ve yönetmeliklerde bazı dolaylı mevcut düzenlemelere rastlanılmaktadır. Dolayısıyla tarım işçilerine yönelik çıkarılan bu yasal düzenlemeler, Türkiye'deki iş hukuku ve sosyal güvenlik sistemi tarafından belirlenen bir dizi kanun ve yönetmelik ile şekillendirilmiştir. Bu düzenlemeler, tarım işçilerinin çalışma ve yaşam şartlarını iyileştirmeyi, çocuk işçiliğiyle mücadele etmeyi ve işçilerin sosyal haklarını korumayı amaçlamaktadır.

Aşağıda, mevsimlik tarım işçilerini etkileyen bazı temel yasal düzenlemeler maddeler halinde sunulmuştur:

- 4857 Sayılı İş Kanunu
- 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
- 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu
- 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu
- Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği
- Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliği
- Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Konulu 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi
- Millî Eğitim Bakanlığının 2016/5 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Konulu Genelgesi
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2012/20 Sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Hakkında Genelgesi

Tarım işçilerine yönelik çıkarılan yönetmelik ve genelgelerle işçilerin ve çocuklarının göç ettikleri yerlerde yaşadıkları sağlık, barınma, eğitim ve ulaşım gibi çok boyutlu sorunları çözmeye çalışılmış olsada tarım işçileriyle yapılan görüşmelerden yola çıkarak bu sorunların ne Bursa'da ne de gittikleri diğer bölgelerde çözüm söz konusu değildir. Tarım işçilerinin dile getirdiği ortak problemlerinden barınma, uzun çalışma saatleri ve eğitim konusu, özellikle tarımsal üretime katılan çocuklar, kadınlar ve yaşlı bireyler gibi kırılgan grupta yer alanlar için ivedilikle çözülmesi gereken problemler arasında yer almaktadır. Ayrıca Gezici Eğitim Programları ile tarım işçilerinin okulu bırakmak zorunda kalan çocukları için gezici okul ve mobil öğretmen uygulamaları hayata geçirilmelidir buna ek olarak tarım sezonuna göre esnek eğitim takvimi planlanıp uygulamaya geçirilmelidir.

Kadınlar ve yaşlılar gibi kırılgan gruplarda yer alan bireyler için ise konakladıkları çadır alanlarında güvenli hijyen alanları oluşturulmalı, örneğin mobil sağlık ünitesi gibi temel desteklere erişimleri sağlanmalıdır.

Sahada yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucu işçilerin sürece katılım aşamalarında önemli bir aktör olarak rol oynayan Aracılık sisteminin denetlenmesi oldukça önemli bir konudur. Elçilik- dayıbaşı-aracı sistemi kayıt altına alınmalı ayrıca tarım işçileri doğrudan işverenle muhatap olmalıdır.

Yapılan görüşmelerde tarım işçilerinin dile getirdiği ortak çözüm önerileri arasında, kendi imkanlarıyla kurdukları yıpranmış çadırlarda kalmak yerine konteyner evlerde barınmaları durumudur, yani hem sağlıklı ve güvenli barınma ortamı sunması, hemde çadırların aksine dışarıdaki tehlikeleri minimize etme ve aile yaşamına çadırınkinden daha uygun ortama sahip olması açısından çözüm önerisi noktasında önemli bir konudur. Aynı zamanda işçilerin temiz içme ve kullanma suya erişimi ve elektrik ihtiyaçlarının karşılanması açısından da çok önemlidir.

Sonuç olarak yeni şehir bölgesinde gezici mevsimlik tarım işçileri ile yapılan derinlemesine etnografik mülakatlar ve sahada gerçekleştirilen gözlemlerden yola çıkarak işçilerin yaşam ve çalışma şartlarının ortalamanın altında olduğu ve gerekli önlemlerin alınması açısından yetersizliklerin tespit edildiği anlaşılmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri hem ekonomik hem de sosyal haklardan yoksun olmalarının yanı sıra, sahip oldukları çalışma ve yaşam koşullarından dolayı gelecekleri konusunda endişeli oldukları gözlemlenmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin tüm bu olumsuz, insan onuruna yaraşmayan koşullarına baktığımızda özellikle alanda var olan çocuk ve genç işçilerin durumlarına dikkat çekilmesi gerekmektedir, özellikle göç edilen bölgelerde çocuk işçilere yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi ve olanaklarının iyileştirilmesi, sosyalizasyon süreçlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi adına gerekli doğru adımların atılması, mesleki eğitim noktasında ilgili kurs faaliyetleri hakkında hem çocukların hemde ailelerinin bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla hedeflenen çözüm önerileri ve iyileştirici adımların hayata geçirilmesi durumunda, mevsimlik tarım işçiliğinin aile mesleği olmaktan çıkarılması ve nesiller boyu aktarılmasının önüne geçilmesi söz konusu olabilecektir, bununla birlikte mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve konaklama alanları, sağlık, ulaşım, ücret gibi problemlerinin de çözülmesi halinde işçilerin yaşam koşullarında da bir düzelme mümkün olabilir.

Bu çalışma kapsamında tarım işçileri ile yapılan derinlemesine görüşmeler ile birlikte, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam alanlarında karşılaştıkları çok boyutlu problemleri, uzun çalışma saatleri ve düşük ücret ile çalıştırıldıkları, pek çok sağlık sorunuyla karşılaştıkları, ulaşım araçlarının ve konakladıkları çadır alanlarının güvenli

olmadığı, özellikle beslenme, hijyen gibi önlemlerinin yetersiz olduğu, yaşam ve çalışma koşulları asgari standartların altında kaldığı gün yüzüne çıkmıştır.

KAYNAKÇA:

AKALIN Mehmet, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri*." Sosyal Güvence Dergisi*, 13,2018 ss. 3-5.

AKARÇAY Tuğçe, "Tarlada çalışan kadın olmak olgusu üzerine nitel bir araştırma" araştırma makalesi, 2022.

AKARÇAY Tuğçe, "Tarlada Çalışan Kadın Olmak Olgusu Üzerine nitel bir Araştırma: Silifke Örneği", Sosyal sağlık dergisi, Araştırma makalesi, cilt:2 sayı:1, 2022.

AKBIYIK Nihat, "Malatya da çalışan mevsimlik tarım işçilerinin sosyal ve ekonomik sorunlarının incelenmesi" 2011, ss.133.

AKBULUT Betül, *Tarımda Çocuk Emeği ve Sağlık Riskleri*, Ankara: Tarım İşçileri Derneği Yayınları, 2020.

AKGEYİK Mustafa, "Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuk İşçiliği üzerine bir araştırma" Hilvan Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü,2022.

AKGÜN Özgür, "AB'ye uyum sürecinde Türkiye'de tarım politikalarının gelişimi", yüksek lisans tezi, İstanbul, 2010.

AKIN Mustafa Şeref, "Kullanıcı Gerçekten Ne İster? Etnografik Metotlar İle Derinlemesine Araştırma", *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi* 3 (1), 2019, ss. 1-25.

ALTIN Celal, "Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara- Polatlı, Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği" Yüksek Lisans Tezi, 2014, ss.384.

ALTUNEK N. Serpil, "Yerli'nin bakışı etnografya: Kuram ve yöntem." Ankara: Ütopya Yayınları, 2009.

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 51 2. Cilt 2014.

ARSLAN KILIÇOĞLU Emine, GÜNEŞ Engin, “Çocuk Refahı” Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi- Journal of Interdisciplinary Research on Children’s Rights, 3(6): 115-128 Derleme,2023, ss.115-128.

ARSLAN PAULİ Emine , GÜLÇUBUK Bülent, “Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Hanelerin Karşılaştığı Yoksunlukları Anlamak: Ankara İli Bala İlçesi Örneği” Cilt: 21 Sayı: 5, 1294 - 1307, 2024.

ARSLAN Ayşegül, “Gündelik Yaşam Coğrafyalarında Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların “Yok-Yeri”: Şanlıurfa Örneğinde Bir İnceleme”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, e-ISSN:1308-9765, 21 (2), Doi: 10.33688/aucbd.1257206, 2023, ss. 340-367.

ASLAN Ahmet, GÜNDÜZ Orhan, ATAY Salih, DURAN Züleyha, GÖRÜCÜ İbrahim, “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Aracılık Hizmetlerinin Mevcut Durumu” Malatya Örneği, 2017, Araştırma Makalesi (Research Article).

ASLAN Kübra, “Kayısı tarımında mevsimlik tarım işçiliği ve insana yakışır iş olanakları açısından durum analizi: Malatya ili araştırması”, 2020.

ASLAN Sinan, İNCİ Ramazan, “Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sağlık sorunları ve hemşirelik bakımı-Health problems and nursing care experienced by seasonal agricultural workers”, Batman, 2020, ss.25-28.

BALTACI Ali, “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır” Araştırma Makalesi, Ahi Evran Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 2019, ss. 368-388.

BAYRAÇ H. Naci, YENİLMEZ Füsun, “Türk tarımının ab ortak tarım politikasına uyum çalışmaları ve olası ekonomik etkileri”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt: 6 Sayı: 1, 2005.

BEYAZOVA Ayşe, “Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar İçin Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi”, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Göç Çalışmaları Uygulama eve Araştırma Merkezi, Bernard Van Leer Vakfı desteği ve Çukurova Kalkınma Ajansı iş birliğiyle, 2016-2017.

BEYDİLİ GÜRBÜZ Eda, YILMAZ Çetin, "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Çalışma Sürecinin İşçi, Aracı ve İşverenler Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma", DOI: 10.33417/tsh.884452 Toplum ve Sosyal Hizmet ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280 Araştırma Makalesi, 2021.

BİREL Fırat Kıyas , GEZEN Esra, KUMRU Mehmet Emin, "Göçle Gelen Çocukların Eğitim Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri Diyarbakır Örneği" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt/Volume:23- Sayı/Issue:92, Ekim/October 2024.

BREMAN Jan, "Footloose labour" cambridge university press, cambridge- 1996.

BULUT Enver, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması" Kocaali Örneği,2013, Yüksek Lisans Tezi.

CANDAN Esin, ÖZALP GÜNAL Semiha, "Tarımda Kadın Emeği" *Tarım ekonomisi dergisi* 19(1): 2013, ss. 93-101.

CAMCI ÇETİN Sema, "Yeşil Devrim: Tamam mı? Devam mı?" *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*/ International Journal of Tourism, Economic and Business Sciences, E-ISSN: 2602-4411, 6(2): www.ijtebs.org, 2022, ss.109-115.

ÇAĞLAYAN Savaş, "*Göç ve Yoksulluk: mutlak ve doğrusal olmayan bir ilişki" Türkiye'de yoksulluk çalışmaları*, (Der. Nurgün Oktik), İzmir, Yakın Kitapevi,2008.

Çalışma Genel müdürlüğü, Çalışma Hayatı Aylık Bülten, Mevsimlik Tarım İşçiliği: Mevcut Durum ve Yapılan Yasal Düzenlemeler, Sayı:02, Mayıs 2024.

ÇALIŞMA ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı", Ankara, 2010.

ÇARPAR Mehmet Can, "Sosyolojide iki niteliksel desen: fenomenolojik ve etnografik araştırma", "Two qualıtatıve desıgn ın socıology: phenomenologıcal and etnographıc research" doı: 10.30520/tjsosci.750923, Cilt:4, Sayı:8 / 2020.

ÇELİK Ayşe ve KAYA Emre, "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sosyal Haklar ve Çalışma Koşulları," *Sosyal Politika Dergisi* 15, no. 1 (2020): 45–70.

ÇINAR Sidar, Öteki Proleterya De-proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri, 1.baskı, NotaBene yayınları/Ankara, 2014, ss.144-161.

ÇINAR Sidar, LORDOĞLU Kuvvet, "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri" Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 2010, ss.23-33.,

ÇINAR S, "Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerine Dair Kısa Bir Değerlendirme", Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2012.

DEDEOĞLU Saniye, Tarım Aracıları ve Türkiye'de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği, (Bu yayın UNICEF'in teknik ve finansal desteği ile hazırlanmıştır),2018.

DEMİR Okan, GÜLTEKİN Gizem Çağlar, UZUNDUMLU Ahmet Semih, "Türkiye Ekonomisinde Tarımın Yeri ve Önemi", Derleme Review. DOI: 10.5152/JASE.2023.23009, 2023.

DEMİRTAŞ Ömer, "Güvencesiz Çalışma ve Kayıt Dışı İşçilik: Türkiye Örneği." *Çalışma ve Toplum* 5, no. 3 (2019): 55–75.

DEMİR Seçil, "Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Kadın Olmak." *Sosyoloji Dergisi* 40, no. 2 (2021): 142–160.

DEMİREL Nuri, "Kır Sosyolojisi Ve Kırsal Kalkınma", *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(2): e-ISSN :2602-4594, Araştırma Makalesi, 2018, ss. 194-210.

DOĞAN Zeki, BERKMAN Ayberk Nuri, "Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış" Niğde Üniversitesi Seçkin Arslan Niğde Üniversitesi.

EARTH Summit Agenda 21, "The United Nations Programme of Action from Rio", Chapter 14: Sustanable Agriculture + Rural Development, United Nations, ISBN 92-1-100509-4, 1994.

EGEMEN Esin Arda, "Mevsimlik Tarım İşçileri ve Barınma Sorunları" Yüksek Lisans Tezi,2015.

Emrah Başaran, "Türkiye Tarımının Genel Görünümü ve Küçük Üreticilerin Varlığı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Orcıd: 0000-0003-0389-9069, 2020 8(1), ss. 55–62.

ERAKTAN G, "Türk Tarım Politikasında AB'ye Uyum Çalışmaları", *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, Sayı: 64-65, 2002.

ERBAY Recep, "Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme" Cilt: 2 Sayı: 4,2013, ss. 0- 5.

ERGÜN Oğuz Fatih, BAYRAM Bahri, DAĞDAŞ Bahri, "Türkiye'de Hayvancılık Sektöründe Yaşanan Değişimler" *Hayvancılık Araştırma Dergisi/* Journal of Animal Research,10(2):2021,ss.158-175,e-ISSN:2687-3745, https://dergipark.org.tr/tr/pub/bdhad.

Eurofound, *Working Conditions of Seasonal and Migrant Agricultural Workers in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020.

FERELİ Simay, AKTAÇ Şule, GÜNEŞ Fatma Esra, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunlar" *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 1 (3), 2016, ss.38.

Friedricih Engels, *Karl Marx Kapital ekonomi politiğin eleştirisi,* II. Cilt, sermayenin dolaşım süreci, Eriş yayınları, Çev. Alaattin Bilgi, 2004.

GÖKÇE İlkay, ŞAHİN FIRAT Necla, "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Karşılaştığı Eğitim Zorlukları ve Çözüm Önerileri: Ebeveyn Görüşleri-Educational Challenges Faced by Children of Seasonal Agricultural Workers and Solution Suggestions: Insights from Parents" *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 62, 2024, ss. 3072- 3086.

GÜNAYDIN Davuthan, "İnsana yakışır iş: Türkiye açısından bir değerlendirme (decent work: an assessment for Turkey)", İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Doi Number: http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3023 Number: 37, 2015, ss. 123-148.

GÜRSOY Özgür Burçak "Bir Yaşam Biçimi Olarak Dışlanma: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri", içinde: Sınıftan Sınıfa: Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları, (Der: Ayşe Buğra), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss.33-65.

HURST Peter, TERMİNE Paola, KARL Marilee, “Agricultural Workers and Their Contribution to Sustainable Agriculture and Rural Development”, ISBN: 978-92-2-118709-7, 2007.

ILO, “The end of Child Labour: Whithin reach”, Geneva, 2006.

ILO ACTRAV, “Trade Unions and Child Labour Pack”, Geneva, Booklet No. 2: Union policies to combat child labour, p. 3, 2000.

IŞIĞIÇOK Özlem, “Çalışma yaşamının kalitesinin arttırılmasında insana yakışır iş”, Bursa, Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, e-ISSN: 1308-6693 Araştırma Makalesi, DOI: 10.21923/jesd.358518, 2018, ss.302,311.

International Labour Organization (ILO). *The Employment of Seasonal Workers in Agriculture*. Geneva: ILO, 2017.

İŞ Engin, ÖZKAN Başkan, “Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışan Ailelerin Çocuklarının Eğitim Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar” *Sosyal Bilimler Ekev akademi dergisi,* sayı 98, 2024.

KABEER Naila, “Gender Equality and Women's Empowerment: A Critical Analysis of the Third Millennium Development Goal”, Gender & Development 13, no. 1, 2005, ss. 13–24.

KARABAĞ Hacer, “İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan tarım politikaları ve Az Gelişmiş Ülkeler tarımsal ekonomisi üzerindeki etkileri” (1945-2000), Uludağ Üniversitesi *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(40),2021, ss. 253-299.

KARACA Coşkun, ÇAM Yeşim, “Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışının Değerlendirilmesi” Maliye Dergisi, Ocak-Haziran 2019; 176:72-97 derleme makalesi.

KAYA Sefa, “İnsana Yakışır İş Açığı: Çalışan Yoksulluğu Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 79, 55-106 DOI: 10.26650/jspc, Araştırma makalesi, 2020.

KAYA Emre. “Göçmen İşçiler ve Türkiye’de Mevsimlik Tarım.” *Göç Araştırmaları Dergisi* 7, no. 2 (2021): 78–92.

KESKİN Doğan, “Tarımda İş Aracıları Yasal Yükümlülüklerini Yerine Getirebilir mi?” Kalkınma Atölyesi, yıl 2/ sayı 3/ Ocak 2022.

KILIÇOĞLU Mustafa, Çalışma Hakkı Kapsamında İş Güvencesi, Çalışma Hakkına Anayasal Yaklaşım.

KOÇAK Yüksel, TERZİ Elvan, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, 2012.

KOEBEL C. Theodore, DANİELS Michael P., “Housing Conditions of Migrants and Seasonal Farmworkers”, 1997.

KORAY Meryem, “Büyüyen yoksulluk-yoksunluk sorunu ve sosyal hakların sınırları” İstanbul üniversitesi: *Siyasal bilgiler fakültesi dergisi* No: 42,2010.

KOVANCI Ezgi, KARAKOÇ Duygu Yıldız, “Tarım Sektöründe Çalışan Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumu ve Mülkiyet Sorununa İlişkin Bir Alan Araştırması: Adıyaman İli Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 19(1), 1 – 25. Doi: 10.17153/oguiibf.1294549, 2023.

KUMAR, R., “Informal Agricultural Labour in India: Challenges and Policy Perspectives.” *Journal of Rural Studies* 84 (2021): 156–166.

MANAV İlker, “Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliğini önlemeye Yönelik Politikaların Sosyal Adalet Açısından İşlevselliği”, Ömer Halisdemir Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*-Araştırma Makalesi, Cilt-Sayı: 17(3), 2024, ss: 644-666.

Massey, Douglas et al. *Seasonal Migration and Labor in Agriculture: An Ethnographic Study*, New York: Routledge, 2022.

Minkoff-Zern, Laura-Anne. “Working in the Shadows: Seasonal Farmworkers in the United States.” *Journal of Rural Sociology* 79, no. 4 (2014): 522–547.

Mevsimlik Tarım İşçileri ile İlgili 2017/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, Tarih: 19 Nisan 2017, Başbakanlık Genelgeler.

MİGA, “Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti”, Friedrich Ebert Stiftung, 2012.

Mümtaz Peker, Türkiye'de Göçün Değişen Yapısı Kaynaklı İki Olgu, Nüfus Bilim Dergisi, Derleme makale, 2019, ss.131-159.

ÖKTEN Şevket, "Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Aile, Akrabalık ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Durumu" -The Conditions of Women in Seasonal Migratory Agricultural Labor in The Contex of Family, Kinship and Gender,2024.

ÖNEN Selin, "Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çingeneler" Cilt: 4 Sayı: 2,2012, ss. 281 – 290.

ÖRÜM Mehmet Hamdi, MART Gökçe, ÖRÜM Dilek, MART Mehmet, KAPLAN Yılmaz, "Mevsimlik Tarım İşçilerinde Depresyon Belirtilerine Etki Eden Değişkenlerin Değerlendirilmesi/ Evaluation of Variables Affecting Depression Symptoms in Seasonal Agricultural Workers" 2024.

ÖZDEMİR Nurten Ebru, AKYİĞİT ALBAYRAK Elif, KORKUTAN Mümtaz, "Türkiye'de Çocuk İşçiliği: Sağlık Ve Sosyal Yaşam Koşulları Bağlamında Bir Değerlendirme" *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* /The Journal of Social Sciences Academy Derleme / Review Doi: 10.38004/sobad.1413138,2024.

ÖZEN SAATÇİ İlknur, "Geçici Tarım İşçiliğinde Kadın emeğinin kullanımı ve Kontrolü: Niğde Örneği", *Ege Sosyal Bilimler Dergisi,* doi.org/10.70029/esbd.1439663, 2024, ss. 37-53.

ÖZKAN Gizem, "mevsimlik tarım işçisi yaşlı bireylerin yaşam deneyimleri ve sosyal hizmet gereksinimleri: Sivas ili örneği", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2022.

ÖZKAN Özge, GÜLLÜPINAR Fuat, "Etnografik Mülakatın İmkân ve Sınırlılıkları Üzerine: Konumsallık, Etik ve İnşa Sorunları", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 54, ISSN: 1302-6879, 2021, ss. 11-40.

ÖZTORNACI Burak, TOK Naciye, ÖZALP Burhan, K. DAVRAN Müge, "Türkiye'de Kırsal Gençlik Açısından İstihdam ve Tarımsal İstihdamın Geleceği*" Gençlik Araştırmaları Dergisi,* Kasım 2017.

PELEK Deniz, “Seasonal Migrant workers in Agriculture: the cases of Ordu and Polatlı”, Boğaziçi University, the Atatürk Institute for Modern Turkish History, the degree of Master of Arts, 2010.

SERT Ömer, NAZLIOĞLU Ayşe, Tarımda İş Sağlığı Ve Güvenliği Rehberi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Yayın No: 44, ISBN 978-975-455-242-3.

Somayyeh Radmardi, Nurettin Beltekin, İşçileşme(mek) ya da Okumak: İşçi Çocukların Eğitimsel Durumlarına İlişkin Bir Çözümleme, *Elektronik eğitim bilimleri dergisi,* 2017.

SUVEREN Yaşar, GÜLLÜPINAR Fuat, “Etnografik Araştırmada Kuramsal ve pratik sorunlar”, Cilt:14, Sayı:3,2023, https://doi.org/10.26791/sarkiat.1176998.

ŞEKER Murat, “Türkiye’de Tarım İşçilerinin Toplumsal Bütünleşmesi”, Değişim Yayınları, Ankara, 1986.

TABCU Gönül, “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Eğitim Sorunlarının Sosyolojik Olarak İncelenmesi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi, Sosyoloji, Adıyaman,2015.

Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayısı: 27593, 2010.

TEKELİ İlhan, “Göç ve Ötesi” İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2008, ss. 240, ISBN: 9753332217.

TİRYAKİ-YENİLMEZ Dilek, “Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin çalışma yaşamı: Gaziantep’te fıstık toplama işçileri” Doktora tezi,2024.

TOPAL Şeminur, “Tarım Sektörünün Topluma Karşı Sorumlulukları” *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 12 Sayı 1 (1-31), Haziran 2010.

TOSUN Vedat, “Mevsimlik İşçiliğin Spesifik Bir Tezahürü: “Fakirleri Unutmak” A Spesfc Manfestaton of Seasonal Labour: “Forgetting The Poor*” Bozok Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt/Volume: 1 Sayı/Issue: 2, ISSN: 2980-3322, 2023, ss. 86-94.

TÜİK, “Türkiye’den Verilen Dış Göçler”, 2012.

TÜİK, “Türkiye’de Tarım İşçilerinin Nüfusu”, 2013.

TÜİK, “Türkiye’de Kent-Kır Nüfus Oranı”, 2014.

TÜİK, *Tarım İşçileri İstatistikleri*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2023.

UNICEF, *Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Türkiye Raporu*. Ankara: UNICEF Türkiye Ofisi, 2018.

UN-Habitat, *The Right to Adequate Housing*, United Nations Human Settlements Programme, 2009.

UNICEF, “Child Poverty and Deprivation in the Middle East and North Africa”, 2017.

YASİN Yeşim, SÜRMELİ Aral, “Tarımsal Üretimde Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sağlık Riskleri” Kalkınma Atölyesi,2018.

YAŞAR Sema, TAŞAR Mehmet Okan, “Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri” *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* Ekim, Sayı 38,2019.

YAVUZ Mehmet, “Mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitimde yaşadıkları sorunlara yönelik okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri: Şanlıurfa ili örneği” Yüksek Lisans Tezi,2019.

YILDIZ Gözde, Vd., “Kadınların Mevsimlik Tarımda Deneyimleri: Cinsiyet ve Yoksulluk.” *Kadın Araştırmaları Dergisi* 31 (2020): ss.61–89.

YİĞİT Berna, “Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri ile Yerel Mevsimlik Tarım İşçilerinin Durumlarının Karşılaştırmalı Analizi” Isparta İli Örneği,2018, Yüksek Lisans Tezi.

Yönetmelik Md. 4/e.

YÜCEL Recep, ÖMERCİOĞLU Abdullah, “İş ve Borçlar Hukuku Temelinde, Tarım Çalışanları ile İnsan Kaynakları Yönetimine İlişkin Kavramsal Bir Çalışma”, Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, 2016.

27593 Sayılı Resmî Gazete, 7 Mayıs 2010. www.haberler.com.

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/04/20240427-15. pdf

YILDIRAK Nurettin, GÜLÇUBUK Bülent, GÜN Sema, OLHAN Emine ve KILIÇ Mehmet, "*Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları"* Tarım-İş Sendikası Yayınları, 2003, ss.47.

YILDIRIM Mücahit, KARAKOYUN Okan, "Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği"*19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(2), 2023, ss.61-81.

EKLER

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarına Yönelik Etnografik Araştırma: Bursa Yenişehir Örneği Görüşme Formu

Değerli Katılımcı, Bu form, kırsal sosyoloji alanında 'Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları' konusundaki araştırmamıza önemli bir bilgi kaynağı sunmaktadır. Soruları yanıtlamada ki dürüstlüğünüz, araştırmanın sonuçları açısından büyük bir öneme sahiptir. Görüşme sorularına vereceğiniz yanıtlar yalnızca bilimsel bir hedef için kullanılacaktır. Araştırmamıza olan ilginiz ve katkınız için teşekkür ederiz.

Rozerin YURDAKUL

Uludağ Üniversitesi

Sosyoloji

1. Kısaca Kendinizi Tanıtır Mısınız?

- Cinsiyetiniz

-Yaşınız

-Medeni Haliniz

2. Biraz çalışma ortamınızdan bahseder misiniz, Mevsimlik tarım işçilerinin temel problemleri nelerdir?

3. Tarım işçisi olarak gelen işçi aileler, nasıl yaşam koşullarında barınmaktadır?

4. Ne kadar süredir bu işi yapıyorsunuz?

5. Tarım işçileri olarak bölgeyi seçme sebepleriniz ile orada yıllarca kalma durumunuz arasında aracıların-elçilerin bir etkisi var mı?

6. Mevsimlik tarım işçisi olarak özellikle çocuklar ve kadınlar sosyal hayatlarında yahut aile içinde ne gibi zorluklar yaşamaktadır?

7. Güvenlik açısından ne gibi problemler yaşıyorsunuz?

8. Mevsimlik tarım işçiliği süresinin uzunluğu, çocuk işçilerin aktif eğitim dönemini ve sosyal hayatlarını ne denli etkilemektedir?

SAHADAN FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Mevsimlik tarım işçilerinin topladığı mahsuller

Fotoğraf tarafımıza aittir.

Tarlada çalışan mevsimlik gezici tarım işçileri

Çadır alanlarında çıplak zeminde elektrik kabloları

Mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin yaşadığı çadır alanları.

